

ნა. ბ. 1/125

ქი

ივერია

1881

№ IV, აპრილი.

თბილისი
ექვთიმე ხელაძის სტამბა
1881

შინაარსი:

- I პირველი მარტი 1881 წლისა.
- II მეჭილდის მოძღვარი, რომანი ოლივერ გოლდსმიტისა (შემდეგი) 3
- III სიზმარი (ლექსი), აკაკისა 58
- IV რუსეთის ეხლანდელი მდგომარეობა (სტატია პირველი) გ. თ—მ—ისა 60
- V საყვედური (ლექსი), აკაკისა 73
- VI ორ ცეცხლ-შუა, სამ-მოქმედებანი დრამა ემილ დე ჟირარდენისა (ჭრანცუზულიად). ~~...~~ 75
- VII ღელა-ენა (ლექსი) თ. რაფ. ერისთავისა 129
- VIII ბადაკარგული მხარე (ხეკსურეთი და ხეკსურები) ა. უაზბეკისა. 131
- IX ახალი წიგნები (დავითიანი—ემაწვილი და ფრინკელნი). 148
- X იმედისა ბელეტრისტიკა 151
- VI ბანცხადება (უდაზველ).
-

პირველი პარტი 1881 წლისა.

დღეს, პირველს აპრილს, შესრულდა სწორედ ერთი თვე, რაც პეტერბურღში მოხდა საზარკელი, შემაძრწუნებელი ამბავი...

როდესაც ხელმწიფე იმპერატორი ალექსანდრე მეორე, მობძანდებოდა კარკეტით მანუქიდაძე, სადაც ჭარის დახედვა ენება, ვიღაცას შეეგდო კარკეტის ქვეშ ასათუტ-ქებელი ყუმბარა. ეს ყუმბარა ისე იყო თურმე შემსადებული, რომ ოდნავდაც მოხვედროდა მკვარს რასმე, მშინვე იფეთქებდა; დატოვლიყო თუ არა მანუქიდაძე, ეფეთქნა, ხელმწიფის კარკეტა დაეშალა და რამდენიმე კაცი ხელმწიფის ამალგას შებმედ დაეჭრა.

ხელმწიფე გადმობძანებულყო კარკეტიდაძე, მოეწადინა დატრელებოს დათვალიერება, დაენახა, რომ ვიღაცა უმაწვილი-კაცი დაეჭირათ. ეს უმაწვილი-კაცი იყო თურმე ყუმბარის მსროლელი, 19 წლისა, გვარად რისაკოვი, რეკოლიუციონერი, ე. ი. იმ პარტიის მომხრე, რომელსაც უნდა აწმყო საზოგადო წყობილება სრულიად შესწავლას. როდესაც ხელმწიფე იმპერატორი მძიმებულყო მისსაკოვთან და გვარაუკითხა, სხვას ვიღაცასაც შეეგდო ხელმწიფის ფეს-ქვეშ მეორე ყუმბარა. ეფეთქნა ყუმბარას, ავარდნილიყო საშინელი მტკერი, რამდენსმე წუთს ვარავის რა გაეგო და როცა მტკერი დამჯდარიყო, იქ მყოფთ საზარკელი სანასავი ენასათ... ხელმწიფე იმპერატორი გაწოლილი იყო თურმე თოვლზუდ, უჭედოდ, ფახები სრულიად მომტკეროდა და დაწვევტილის მარღვე-

166

ქვემოთ

ბიძამ სისხლის ნაკადული გადმოსდიოდა.... ჩაესკათ დაჭრილი ხელმწიფე სახში და სსსახლისკენ გაექანებინათ. გზაზე მალხედ დაცლილიყო სისხლიდამ, ორი საათი კიდევ გეოცხლას და შემდეგ სული მიეხარებინა.

მეორე დღესვე მის შემკვიდრეს ალექსანდრე მესამეს. შეჭვიცა მთელმა რუსეთის იმპერიაში ერთგულება.

განსვენებული იმპერატორი ალექსანდრე მეორე დაიბადა 1818 წელს, 17 აპრილს, ტახტზედა ავიდა 19 თებერვალს 1855 წელს; იმპერატორად ეკურთხა 1856 წ. 26 აგვისტოს; გარდაიცვალა პირველს მარტს 1881 წელს.

იმეფა ალექსანდრე მეორემ ოც-და-ექვსი წელიწადი და ამ სახში ბევრი სასიკეთო ცვლილება შემოიღო რუსეთში. ამ რეფორმებზედ მოვილახარაკებთ ცალკე სტატიებში; ერთი მათგანი ამავე წიგნშია დაბეჭდილი.

26 მარტს დაიწყო გასამართლება ხელმწიფის მკვლელობაში მონაწილეობის მიმღებთა. პრალდებულთა სკამზედ სხედან, ოთხი კაცი და ორი ქალი.

P. S. 29 მარტს დიღის 7 საათზედ, სსსამართლომ, ექვსივე დამნაშავეს ჩამოღწრობა გადაუწყვიტა; მხოლოდ განჩინება სოფიო პეროვსკის ქალის შესახებ ხელმწიფე იმპერატორს წარედგინება.

ივერია

საპოლიტიკო და სალიტერატურო
ჟურნალი.

წელიწადი მეხუთე.

№ IV

თბილისი.

ექვთიმე ხელაძის სტამბა, აჭამანის ქუჩაზე.

1881

766 5

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 4 Марта 1881 г.

ვეპქილდის მოძღვარი.

(შემდეგი*)

თ ა ვ ი XXII

ვინც გვიყვარს, იმას შეცოდებასაც მალე ვაპატიებთ.

მეორე დღეს შემოკისვი ცხენზედ ჩემი ქალი და შინის-
გენ გავემგზავრე. გზაზედ სულ იმას ეკლავანაკებოდო, ნუღა-
რაფერზედა სწუხარ-მეთქი; მინდოდა სიტყვით რამე მენუგე-
შებინა, რომ უფრო ადვილად აეტანა შეწუხებულ დედის საუ-
ვედური. ჩვენ მოგვისდა მშვენიერს მხარეზედ გავლა და გზა-
ზედ გუხსნიდი ჩემს ქალს, შესედე, ზეტას ჩვენთვის უფრო
მეტი სიკეთე უნდა, ვიდრე ჩვენ ერთმანერთისათვისა; შესედე,
რა მშვენიერის ბუნებო და გვასახუქრა! რაც უბედურება გვეწ-
ვევა სოღმე, უფრო ჩვენის თავისკე ბრალა, ვიდრე ზეტისა
მეთქი. ვარწმუნებდი, რომ იმისმა ამბავმა სრულებით ვერ
შესცვალა ჩემი გული და ვიდრე სული მედგოდო ვიქნებოდო
იმის მფარველად და წინამძღვრად. ვარიგებდი რომ ქვეყნის
ყაყანისთვის ყური არ ეგდო; კეთიხნა წიგნები, რადგან უბე-
დური მათთანა ტკბილსა და უსაყვედურო მეგობარს ვერ იზო-

*) «ივერია» № № 1, 2 და 3, 1881 წ.

ვის და წიგნები თუ ვეკვას გვასიამოვნებენ, იმას მაინც გვასწავლიან, უსიამოვნო ცხოვრება როგორ ავიტანოთ.

ცხენა ნაჭირაკები გვიყავდა და ჰირობა ისე გვქმნდა, გონსევე ერთს სასტუმროში მიგვებარებინა, რომელიც სუთს მიღსევე იყო ხევის სასლიდამ მოშორებული. მე მინდოდა ჩემის სასლიდობისათვის წინ-და-წინ შემეტყუობინებინა ჩემის ქალის ჰოვინის ამბავი; იმ დამეს ის იქ სასტუმროში დამეგდო და მეორე დღეს, მე და ჩემი ქალი სოფიო ერთად მოვსუფვიყვით და წაგვექვანა. ჩამოვამდა, ვიდრე დანიშნულს სასტუმრომდე მივიდოდით; მაგრამ მაინც გადავკოცნე ჩემი ქალი და შინისაკენ გავეშურე. წასვლის წინად სუფთა ოთახში დავაბინავე და სასტუმროს პატრონს ვუთხარი, ანაფერი ანა მოავლოთ-რა-მეთქი. გულმა მსიარულებით ფანტაზი დამიწყო, ჩემს მივიდობისს საძეოვს რომ მივუასლოვდი. როგორც ბუდიდამ დამოთხალი ჩიტი ბუდისაკენვე მიიწევს, მეც ისე შინ მისვლა შემეურებოდა. გული აღარ მიძლებდა: მინდოდა ჩქარა ჩემს პატარა ბუნისს ახლო დავმეადარვიყავ და ჩემი სასლიდობა გარსა მსვევოდა. ვიგონებდი, რამდენი სვეკნა-კოცნა უნდა მღირსებოდა ჩემის ცოლ-შვილისაგან. თითქმის ვიგრძენა ჩემის ცოლის ნაზად მოსვეკნა, სასევედ ღიმილი მომდიოდა, როცა მაგონდებოდა ჩემის პატარაების სიხარული. მივიდოდი ხელის ნაბიჯით, ასე იტყვებით გატაცებული და ძლივს შევამჩნიე, რომ სრულებით დაღამებულიყო. მუშებს ვეკვას დასძინებოდათ; ქარებში სინათლე აღარსადა სხანდა; გარდა მამლის-ყვილისა და ძაღლის ყევისა, ხმაურობაც აღარსად იყო! დავუასლოვდი ჩემს სასლსა და ცოტა გზადა რომ დამჩნა, ჩვენი ერთგული ძაღლი ლაქუციით წინ მომეკება.

შუალამე იყო, როცა ჩემის სასლის კარებს მივადექ და დავაკა-

კ. სე. ყველგან სიხემე სუეეკდა; გული გამოუთქმელის ბედნიე-
რებითა მქონდა მოცუელი. უეტრად აკანდა საშინელი ლი ჩვენს
სასლსა და ყოველს ფანჯარასა და კარებში ცეტსლი გამოხნდა.
ერთი საშინლად დაგივიკლე ღ უგამსობლად ძირს დავეტი. ამ კი-
კილმა გამოადვიდა ჩემი შვილი, რომელსაც ტუბილად ეძინა, და
ცეტსლი რომ დაინახა, სახქაროდ დაღვიდა ჩემი ცოლი ღ ქალი.
ყველანი ჰერანგის-ამაჩა კარში გამოცვიკდენ; ყველას შიშმა სასე
შეუეტყადა. მათმა მწუნსარების სმა-ურობამ მეც გამომამიგნილდა,
და გამომამიგნილდა იმითომ, რომ კიდეც ახალი ტანჯვა მომ-
დგომოდა: ჩვენის სასლის ჭეტსაც მთლად ერთიანად ცეტსლი
მოსდებოდა და სან აქ ჩამოიქცეოდა, სან იქა. ჩემი ცოლ-
შვილი კი იდგა ჩუმად, მწუნსარებისგან გაშტურებული, თით-
ქო სეიჩს უტქერისო. მეც ჯერ ცეტსლ-წაკიდებულს სასლს და-
ეწეეე ვუტება, მერე ჩემს ცოლ-შვილს, და შევამხნიე რომ ჩე-
მი ჰატარაები აწსად იყვნენ.

— ვაიმე! დაკიდასე მე. სად ხარან ჩემი ჰატარაები. სად
არან?

— ცეტსლში დაიწვნენ და მეც უნდა იმათ კვალს გამოეუდ-
გე, სოქვა ჩემმა ცოლმა თითქო დამშვიდებით.

ამ დროს შემომესმა ჩემის ბავშვების ყვირილი. ის იყო
ცეტსლს გამოეღვიძებინა და აბა რაღა გამახერებდა, იმათი ყვი-
რილი რომ გაკვიგონე.

— სად ხართ, ჩემო სიცოცხლეებო, სადა! დაეფიერე მე,
შეგვარდი ცეტსლში და შევამტვრიე იმ ოთახის კარები, რომ-
მელშიაც ისინი იწვნენ. სადა ხართ შვილებო, სადა?

— აქა ვართ, მამა, აქა! შემომძასეს ორივემ ერთად.

ცეტსლს იმათ ლოგინამდე მიეღწია. ავიყვანე ორივე ხელ-

ში და საჩქაროდ გამოვაცალე ალსა. ის იყო გამოკედი თუ არა, ჭკრიც ჩამოწვა.

— ესლა, დეე ცუცსლმა თუნდა მთელი ჩემი ქონება შთანთქმას, რა კი ჩემი საუნჯე დავისსენ ცუცსლისაგან. აი, ჩემო საყვარელო, აი ჩვენი საუნჯე, ესლა შეგვიძლიან კიდევ ბედნიერად ვიცხოვროთ, გუთხარ მე ჩემს ცოლს და დავანახვე ჩემი პატარაები.

ას-ჯერ და ათას-ჯერ გადავიკოცნეთ და იმათაც ყელზედ თავიანთ პაწია სელები შემოგვასვიეს; ეტუობოდათ ისინიც ჩვენსავით აღტაცებაში იყვნენ მოსუღნი. იმათი დედა სან იცინოდა, სან სტიროდა.

ესლა მე დამშვიდებული გუტქეოდოდი ალსა და მხოლოდ პატარას ხანს უკან შევნიშნე, რომ მკლავი მსარმდე საშინლად გაღურჯული მქონდა ალისაგან. ამიტომ ვეღარავინ შეგვიჩვენა ჩემს შვილსა: ვერც ჩვენის ავეჯულობის გამოზიდვასში, ვერც იმაში რომ ალი სასლიდამ ბელელზედ აღარ გადაგვეშვა. მეზობლებმაც შეიტყვეს ჩვენი აღიაქოთი და მოცვივდენ მოსაშეკლებლად, მაგრამ ისინიც ვერაფერს ვასდნენ. განკრდენ ჩვენსავით და დაუწყეს ყურება ჩვენს უბედურებას. ჩემი ქონება მთლად ერთიანად დაიწვა; სსკათა შორის ხანკის ბილეთებიც, რომელნიც ჩემის ქალების მსითვისთვის მქონდა შენახული. გადაჩხა მხოლოდ რაღაც უბრალო ქაღალდების ყუთი, რომელიც სამზარეულოში იდგა და ორიოდ სამი ავეჯი, რომლის გამოტანაც ჩემმა შვილმა ცუცსლის გამლიერებამდე მოასწრო. მეზობლებმა, როგორც კი შეეძლოთ, სული გაგვიძარტეს და მწუსარება შეგვიძისუბუქეს: მოგვიტანეს ტანისამოსი და ერთს ჩვენს ქონში, რომელიც ცუცსლს გადაჩხა, მოზიდეს თავიანთ სასლებიდან, რაც ავეჯულობა გვეჭირებოდა. დილა რომ გა-

თენდა, თუმცა რიგიანი კი არა, მაგრამ თავ-შესაფარებელი ჭერი მანცა გვჭონდა. ჩემი მეზობელი ქლამბორა და იმისი შვილები ბევრს ეცადნენ, დიდი ნაკლულებანება არა შეემჩნევიათ. ჩვენთვის და გგანუგებდენ, როგორც კი შეეძლო ნუგეშის მოცემა უბრალო და კეთილის გულის ხალხსა.

როდესაც ჩემს ცოლ-შვილს ჰინგელმა შიშმა გადაუარა, მკითხეს, ამდენს ხანს გარედ რად დარჩიო. კუამბე ყოველის-ფერი დაწვრილებით და დავარბე რომ რიგიანად მიეღოთ ჩენი ქალი. თუმცა კი დიდს სიღარიბეში ჩავტყვევდით, მაგრამ ისიც დიდი ნუგეში იქნებოდა იმისთვის, რომ ჩვენს სიღარიბეში სიამოვნებით წილი დაგვეღო. ამის მოსურსება ცოტა გამძინელდებოდა, უგანასკნელი უბედურება რომ არ შეგვემთხვეოდა; ჩვენმა გაღატაკებამ შეუმცირა ჩემს ცოლს ამჟამტაყნება და იმის გული მწკაცეს მწუხარებას შეაჩვია.

მკლავი ძალიან ამკტივდა და მე ვეღარ შეეძელ წასკლავ; ჩემი ორი შვილი, მოსე და სოფიო გავგზავნე ოლივიას მოსაყვანად. ესენი ძალე დაბრუნდენ და თან ჩემი ცოდილი ქალიც მოიყვანეს. საწყალმა ქალმა სირცხვილით ძალდა ვეღარ აისედა, ვეღარ გაუსწორა თავლი თავის დედას, რომელსაც ბევრი ვეცადე, მაგრამ ვერ დავაკვიწე სრულებით მისი შეცოდება. მანც ასეა: დედა-კაცი უფრო მკაცრად ეპყრობა შემცოდე ქალს, ვიდრე მამა-კაცი.

— ძალიან ღარიბს ხასლში მობძანებულხართ, ქალ-ბატონო, შეძლებ იმ ნებივრობისა, რომელიც თქვენ უეჭველია არ გაკლდებოდით, უთხრა დედამ. მე და ჩემი ქალი სოფიო რა დროს გავატარებინებთ იმისთანა ზირს, ვისაც დიდ-კაცებში უცხოვრია. ოჰ, ოლივია, ოლივია! ბევრი ტანჯვა მოგვაყენე მეცა და

შამა-შენსაც, მაგრამ იმედი მჭკვს ღმერთი არ გაგვიტანას ამ ტანჯვისათვის.

ჩემი ცოლი რომ ამ სიტყვებით მიესალმა, ჩემი უბედური ქალი იღვა ფერ-მერთალი და სულ განკალი მოსდიოდა. კელარც ტირილს ასეჩსებდა, კელარც სმის ამოღებს. მე კელარც შეკველ ყურება, ამ ფოთაში რომ ვსედავდი და შეძეგო სიტყვები ჩემს ცოლს ისეთის. მკაცრის სმით ვუთხარა, რომ უჩნობა აღარავის შეკველ.

— მე მითქვამს და გამითავებია, რომ ჩემს ჭერ-ჭვეშ მოვიყვანე დღეს გზა-დაბნეული ცოდვილი სული. თუ გვინდა რომ თავის მოვალეობის შესრულებას შეუდგეს, უნდა უწინდებულად სიყვარულით მოგვეჭტო. ბედმა საშინელი უბედურება დაგვატყნა თავსა, მაგრამ ამას მანც ვეცადოთ რომ ეს უბედურება ერთმანერთში უთანხმობით აღარ გავაზვიადოთ. თუ ტუბილად ვიცხორებთ, კიდევ შეგვიძლიან ვიყვნეთ გმარეოვილნი, რადგან ჩვენ იმდენნი ვართ, რომ ქვეყნის ყაყანს წინ ავუფარებთ და ერთმანერთს სიტუბობით გავაძლებინებთ. შემსანიებელს ზეცაც მოტეგებსა ჭვირდება და ჩვენც ზეცას უნდა მივბამოთ. სამღვთო წერილი ამბობს, რომ ერთი შემსანიებელი ცოდვილი უფრო სასიამოვნოა ზეცასთვის, ვიდრე ოთხმოც - და - ცხრამეტე მარტალი, რომელთაც სიძარტლის გზისთვის თავის დღეში არ გადაუსვებიათო. ეს მარტლაც ასე უნდა იყოს: ცოდვისა ცოდვის დაღმართს თავ-ჭვე მიუყვაროთ და უეცრად ჩვენის ცდით შეგხერდებით სოლმე, ეს ცდა უფრო სამძიმოა, ვიდრე ასის და ათასის კეთილის საქმის ჩადენა.

თ ა ვ ი XXIII

ხანგრძლივი და სრული უბედურება მხოლოდ ცოდვილის ხვედრია.

ცოტადენი ცდა იყო საჭირო, რომ ჩვენი ახალი სახ-
ლი სახლს დამსგავსებოდა და ეს ცდა ჩვენ არ მოგვიკლია;
ახალს სადგურს მალე შევეჩვიეთ და ისევე უწინდებულად და-
ვიწყეთ სიამოვნით ცხოვრება. მე ჩემს შვილს რა კი ავად-მყოფ-
ობის გამო მუშაობაში ველარ ვეწვეოდი, ვუკითხავდი ჩემს
სახლობას სხვა-და-სხვა წიგნებს, რომელნიც კი ცეცხლს გა-
დავარჩინეთ და უფრო იმისთანა ამბებს ამოვარჩევდი სოფლე,
რომელნიც გასართობელნიც ყოფილიყვნენ და ჩვენი გულიც
ტკმაგრებისათ, გაქაჩრებისათ მწუსარება. მესობლები ყოველ-
დღე მოდიოდენ ჩვენს სანასავად და მზირებოდენ, აი როცა
მოვიცდით, ყველანი თქვენს სახლს დავგებავით და მალე ავი-
შენებთო. სხვებსეუდ მეტად სტდილობდა ჩვენს სიამოვნებას
ჩვენი ნაცნობი უილიამსი, ის ყოველთვის მზად იყო ჩვენ-
თვის სამსახური გაეწია და ოლივიას შერთვა ესლაც კი ედო
გულში, მაგრამ ისეთი ცივი უარე გაიგონა მისგან, რომ შემ-
დეგში ველარც კი ჭებდავდა ამ საგანზედ სმის ამოღებას. ოლი-
ვიას დარდმა არ იკლო. მთელს ჩვენს ოჯახში მარტო იმას არ
ეტყობოდა მწუსარების გაქაჩრება. სხვებს ყველას ერთს კვი-
რასეუდ ისევე მსიარული სახე დაედოთ. ოლივიას ესლა დავარ-
გული ჭქონდა ის უმანკოება, რომელთან ერთად ადამიანი თა-
ვის-თავის პატრისაცა ჭქარგავს; ის ესლა თავის სილამაზეზედ
აღარა ზრუნავდა; მუდამ რაღაც სეკდიანს ივიქრებში იყო გარ-
თული; თან-და-თან სახე შეეშალა; ჯანის სიმართლე მოაკლდა

და თავის-თავზედ უზრუნველობამ უფრო ბოლო მოუღო მის შესედულობას. როდესაც კი იმის დას ლექსიანს სიტყვას ეტყოდა ვინმე, გულში ჯავრი მოსდიოდა და თვალში ცრემლი. ერთი ცუდი სასიათი რომ ამოიფხვრას, მანც თავის კვალს დააგდებს იგი; ისე მის შეცოდებას, თუმცა კი მოინანია იგი, შური მოჰყვა.

ბეკრ რიგადა ვცდილობდი შემეძინა იმისი სეკდა; თითქმის ჩემი ტკივილებიც კი მავიწყდებოდა, როცა იმისი ყოფა მაგონდებოდა. სშირად სსვა-და-სსვა გასართობს ამბებს ვუამბობდი ხალმე, რაც კი წამეგითსა და ჯერ გონებიდამ არ ამომშლოდა.

— ჩვენი ბედნიერება ერთის ჯისების სელშია, რომელსაც შეუძლიან ისეთის გზით წამოგვაყენოს იგი თავსა, რომ ფიქრადაც არ გაგვედებოდეს. თუ მაგალითი გეჭირვება, შეილო ჩემო, მე ვიამბობ ერთს ამბავს, რომელიც ერთს საფუძელიანს, მაგრამ ოცნებებით გატაცებულს ისტორიაში წამიგითსავს.

„ერთი დიდი-კაცის ქალი მატლიდა მიათხოვეს ნაპოლიტელ დიდებულს. თხუთმეტის წლისა რომ შესრულდა ის ქალი, დაქვრივდა და ერთი ვაჟი დაჩნა. ერთ-სელ იდგა იგი ღია ფანჯარასთან და თავის ბავშვს ათამაშებდა. ფანჯარა მდინარე ვალტურენას გადასტკეროდა. უეცრად სელიდამ გაუსსლტა ბავშვი, მდინარეში გადაუვარდა, და წყალმა დამალა იგი. გამწარებული დედა ჩაჰყვა შვილს მდინარეში, მაგრამ ვერას გასდა. თითონაც ძლიავს გადურჩა მდინარის ტალღებს და ძლივს გავიდა მეორე ნაპირზედ. იმ დროს საფრანგეთის ჯარი ახსრებდა იმ ნაპირებს და რა ნასეს ჯარის-გატებმა ის ქალი, მშინვე ტყვედ წაიყვანეს.

„მაშინ ძრანტუტოს და იტალიელთა შორის სასტიკი ომი

იყო გამართული: ერთმანერთს აღაწა ჭოგავდენ, ერთმანერთს ბაზბაროსულად ექცეოდენ. ამ ქალსაც სასტიკად მოქცევა დაუზირეს, მაგრამ ერთმა ახალ-გაზდა აჭიცირმა იპატია იგი. თუმიცა ჯარი საჩქაროდ უნდა შინისკენ დაბრუნებულიყო, მაინც ის ქალი აჭიცირმა ცხენზე შემოისვა და უვნებლად მიიყვანა თავის ქალაქში. ქალის მშვენიერებამ ჯერ იმის თვალი დაატყვევა, შემდეგ ქალის ღირსებამ—იმისი გული და დაქორწილდენ. ქმარმა ძალაღი ადგილი მიიღო და დიდ-ხანსა სცნოვრობდენ ერთად და ბედნიერად.

„მაგრამ ჯარის-კაცის ბედნიერება საზგრძლივი არ არის: რამდენიმე წლის შემდეგ ამ აჭიცირის ჯარი დამარცხდა და თითონაც ძლივს მოასწრო თავის შეფარება იმ ქალაქში, რომელშიაც ის თავის ცოლითა სცნოვრობდა. ქალაქს უცხო ჯარი გარს შემოერთა და დიდის ცდის შემდეგ აიღო.

„ძნელად თუ შესვდებით იმისთანა საშინელების აღწერას, რაც მაშინ იტალიელებსა და ქრანცურებს ერთი-ერთმანერთისაგან მოელოდა. ქალაქის აღების შემდეგ გამარჯვებულებმა გადასწყვიტეს, ყველა ქრანცურის ტყვეები დავსოცათო. უმძიმესი სასჯელი უფრო უბედურ მატყლდას ქმარს მოელოდა, რადგან ის იყო მიზეზი ქალაქისაგან ისე დიდ-ხანს თავის შემავრებისა.

„გამარჯვებულთა გადაწყვეტილებას ფიცხლავ ასრულებდენ. სელ-შეკრული წაიყვანეს მატყლდას ქმარი მოედანზე; ჯალათი მზად იდგა სძალ-ამოწვდილი; მათურბლები მწუსარე და გაჩუმებულნი მოელოდენ სძლის დაკვრას. ჯალათები იყურებოდენ, როდის გვიბძანებს ღენერალიო, რომელიც მსაჯულად იყო ამოწმებული და უნდა ენიშნებინა დასჯის დრო.

„ამ საზარელს მოლოდინში რომ იყო მატყლდას ქმარი,

მოვიდა მსტილდა, რომ უკანასკნელად გამოსადებოდა თავის ქმარსა და მსხნელსა; სტიროდა თავის უბედურს სვეს; რატომ ვოლტურუნაში ან დავიღწეო, ნუ თუ იმიტომ რომ უმეტეს უბედურების მოწამე ვავმხდაწვიფავიო! ღენქალი უმაწვილი-გა-ცი იყო, გაუოცდა იმისი მშვენიერება და შეეცოდა. როცა მსტილდამ თავისი შიშის და წვალების ამბავი წარმოთქვა, ჭრანციული ღენქალი უფრო აღელდა. ის იყო მსტილდას შვილი, რომლის გულისთვისაც უბედურმა ქაღმა იმდენი წვალება გამოიარა. მასინკე იცნა უმაწვილმა-გაგმა თავისი დედა და აუხკვემ ჩაუგარდა. რა მოხდებოდა მასუგან, ადვილად წარმოხდაგენია: ტყვე განათავისუფლეს და ყოველივე ბედნიერება, რაც კი სიყვარულს, მეგობრობასა და ვაღდებულების აღსრულებას მოხდევს, მსტილდასა სკდა წილად.“

ამ გვარ ამბებით მიხდოდა, გაძერთო ჩემი ქალი, მაგრამ ის ან მიგდებდა ყუქსა სრულის გულ-მოღვივებით. მისმა უბედურებამ მოუსწო რაც კი გულის-ტკივილი ჰქონდა სსვისთვის და ნუგემად აღაწაფერი დაწნა. ხალხში წინსლით ყურებისა ეშინოდა, მართო—ტანჯვა უწყლავდა გულსა. ამ გვარს მდგომარეობაში იყო იგი, როცა ამბავი მოგვივიდა, ტოტნჭილი არაბელას ირთავსო. მართლა-და მეც შევნიშნე რომ ტოტნჭილს არაბელა ძლიერ უგარდა, თუმცა კი, როცა ამ საგანზედ ღაწაწას დაძიწეებდა, ყოველთვის სწუნობდა თითონ არაბელასაც და მის მზითევსაც. ამ სასაღმა ამბავმა უფრო სეგდის ფერი დაადო ოღვიას სასეს. ამ გვარი ფიცის გატების ატანა ტოტნჭილის მსრვი ოღვიასთვის მეტად სამძიმო იყო.

მე მოვინდომე უფრო ნამდვილი ამბავი შემეტყო, და თუ შეიძლებოდა, მომეშალა ტოტნჭილის განწინასკა. ამ აწრით გავეზავნე ჩემი შვილი უღმოტთან, ყოველისიყერი სწოროდ

შეეტყო და აჩაბელასთვის წერილი მიეტა, რომელშიაც ვატყობინებდით, იმის საქმეზე რომელი მოეჭრა ჩემს ქალსა. ჩემი შვილი სამს დღეს უკან დაბრუნდა და გვიტოვდა, ყოველისგან მართალი გამოდგა, რისაც კი ხმა დაჭყარეს, მაგრამ წერილის ჩაბარება ვერ მოვასწავს, რადგან ტოტონილი და აჩაბელას სხვაგან წასულიყვნენ, და იქ დაუერთდნენ. ამ ცნობას ხანში აზიარებენ ქორწილსაო. წინა კვირას თურქე დიდის ამბით საუბარში ყოფილან; პატარადაც ექვსი ქალი ჭყელის თან მსლებელად და მიუეს ექვსი კაციო. მთელს იმ მხარეს დიდი სინარული სდგას იმათ ქორწილის გამოცხადებითაო. ისეთის ბრწყინვალე კვირებით დასეირნობენ თურქე, რომ დიდი ხანია იმისთანა აჩაბის რა უნახავსო. ყველა ნათესავი და მეგობრები ქალისაც და კაცისაც იქ არიანო, სხვათა შორის ახალ-გაზდა ტოტონილის ბიძა უილიამ ტოტონილიც, რომელსაც მეტად უჭებენ ხასიათსაო: მთელი ის მხარე პატარადაც სილამაზით და მეფის დიდ-კაცურ შესედულობით აღტაცებაში არის მოსული და ორივე ყველას ძალიან შეჭყვარებიათო; ერთის სიტყვით ტოტონილისთანა ბედნიერი კაცი ესლა ახლად მოინახუბაო.

— დეე იყოს ბედნიერი, თუ კი შეჩება ებ ბედნიერება! წარმოვსთქვი მე. მაგრამ სომ ჭხედავ, შვილო ამ ჩაღის ქვეშაგებს და უჭერო სახლსა; ამ ჩამონგრეულს კედლებს და ნოტიო მიწას; ჩემს დამწვარს და დაუძლურებულს გავსა და ჩემს წერილ-შვილებს, რომელნიც პურისათვის შემომტირიან. სომ ჭხედავ ყოველს ამას, მაგრამ მერწმუნე, არ გავცვლი ჩემს ყოფას იმის ყოფასად, თუნდა მთელის ქვეყნიერების სიკეთე მომელოდეს. ოჲ, შვილო ჩემო! თქვენ რომ თქვენს გულში ჩახედვა შეგეძლოთ და იცოდეთ რა ძვირ-ფასი მეგობარია იგი თქვენ-

თვის, აღარად ჩასთვლიდით მასშინ უღირსთა დიდებას და ბრწყინვალებასა. თითქმის ყველას გაგვიგონია, რომ სიცოცხლე გზა არის და ჩვენ მოგზაურნი ვართ; მაგრამ ეს შედაცება უფრო სრული იქნებოდა, რომ დაგუმატოთ: კეთილნი— მხიარულნი და გულ-უბრყვილონი არიან, მსგავსად შინ წასულთ მოგზაურთა და ბოროტთ მხოლოდ ხანდისხან ეღირსებათ ხოლმე მხიარულება, მსგავსად მოგზაურთა, რომელნიც სამშობლოდამ არიან განდევნილნი.

ამ სახლის ამბების გაგონებამ ოლივიას სრულებით მიწასთან გასწორა და ჯერ სიტყვა არ გამოთავკებინა, რომ გულსაც შემოეყარა. მე ვუთხარა ჩემს ცოლს, მოებრუნებინა და მართლაც პატარას ხანს უკან მოაბრუნეს იგი.

იმ დღეს იქით თითქო გული უფრო დაუმშვიდდა ოლივიას; მე მეგონა ეს მტკიცე ხასიათის ნიშანია-მეთქი; მაგრამ თავლმა მომატყუა; ეს გარკვეანი მშვიდობიანობა მხოლოდ იდუმალის მწუსარების ნიშანი იყო.

ამ დროს მეზობლებისაგან სხვა-და-სხვა საჭმელ-სასმელი მოგვივიდა და ამ ამბავმა მთელი ჩემი ცოლ-შვილი გამხიარულა, ოლივიას გარდა. მეც მესიამოვნა მათი მხიარული სახე, რომ დავინახე. უსამართლობა იქნებოდა ჩემის მხრივ, ეს მხიარულება მომეწამლა ჩემის ქალის მწუსარების მოგონებით და ძალად მეგრძნობინებინა, რასაც ისინი ვერა გრძნობდენ. ისევე ქველებურად მოყუევით ზღაპრების თქმსა, სიმღერასა და ჩემს პატარა სახლში უწინდებურად მხიარულება მოიფინა.

თ ა გ ი XXIV

ახალი უბედურება.

მეორე დღეს მზე ისე ათბობდა დედა-მიწას, რომ კაცს ზაფხულის დღე ეგონებოდა; ვეკლანი ფანჩატურში გავკდით და იქ დავაწყეთ საუზმის ჭამა. პურის ჭამის დროს ჩემის თხოვნით ჩვენმა უმცროსმა ქალმა გვიძღვრა და თავისი ხმა სეზედ მოჭიკჭიკე მიფრინველთ ხმას შეუერთა. ეს ის ადგილი იყო, სადაც ოლივიამ პირველად ნახა თავისი შემატდენელი და ყოველივე საგანი იმის მწუხარებას მოაგონებდა. მაგრამ, რაც კი აღაშინებდა სიამოვნებით გატარებულს დროს მოაგონებს, გულიდამ სევდას უქარავებს, თუნდაც რომ სასეზედ ჭმუნვა გადააფაროს; მეტადრე, თუ ეს მოგონება ტკბილის ხმის მოსმენით უფრო გაცხიკველებულია. ჩემს ცოლსაც გული დაუღობ ამ ამბავმა, ტირილი მოუვიდა და ისევე უწინდელი სიყვარული ჩაუვარდა ოლივიასი.

— ახა, ჩემო კარგო ოლივია, უთხრა იმან, გვიძღვრე კიდევ ის მწუხარების ხმა, რომელიც მამა-შენს ისე ძლიერ მოსწონდა; შენმა დამ შეგვისრულა თხოვნა და ახა ახლა შენ ასიამოვნე შენი მოხუცი მამა.

ოლივია დასთანხმდა და ისეთი მწუხარეს ხმით დამღერა, რომ სრულიად ამაღელვა:

ქალი თუ ტრფობას შესწირავს ნამუსს
და გვიანდა სცნობს კაცთა ღალატს,
რადა გაჭყურნებს მამის იმის წყლულს,
და რადა გასწმენდს შეცოდებას?

თუ შეტრდება უნდა დაჭიკაროს,
 თუ სიბრძნვილი ძნელ მოსათმენია,
 თუ საყვარელას სულის შეახსნოს
 მხოლოდ სიკვდილი მას დასჩენია!

უკანასკნელს სტრიქონს რომ ამბობდა, მწუხარებამ სის
 შეუწყვიტა და ეს სეკდიანი სიმღერა მით უფრო გულმა ჩაგ-
 ვინა. ამ დროს ჩვენსკენ მომავალი ტორნტილის კეიპაჟი გა-
 მოხდა. ეს უკვლას გაგვიოცდა და ჩემი უფროსი ქალი უსია-
 მოვროდ შეიქნა: ადგა მამისათვე და შინ შევიდა რომ თავის
 მოვლადის სსე არ დაენახა. სოფიოც თან შეჭევა. ფიცხლად
 ჩამოჭტა ტორნტილი კეიპაჟიდან, ჩემსკენ წამოვიდა და მი-
 ნაურთულად მომიკითხა, როგორც უწინ იცოდა ხოლმე.

— ბატონო ჩვენო, გუპს-უსე მე, კვ თქვენი მშვიდობიანი
 სსე უფრო ცხადად გვიჩვენებს თქვენს უსინიდისობას. იყო
 დრო, როცა შექმდო მავ უსინიდისობის სსტიკად დასჯა,
 კვრე ურცხვად ჩემთან მოსვლისათვის, მავრამ ესლა რა გი-
 ჭირთ! სწოვანებამ ძლეუვარება გამინელა და ჩემი წოდებაც არ
 მადლეეს ნებას, სელი გამოვიდო.

— სწორედ მატებს თქვენი წყრომა და არც ვიცი კვ რას
 ნიშნავს; მომიგო იმან. იჭნება გგონიათ, თქვენი ქალი რომ წა-
 მომევა, ამით ცუდი რამ საქმე ჩაედინოს.

— განვედ აქედამ, შე ცრუ, შე სასნიზლარო არამზადაკ!
 დავიმსე მე. მავრამ რა გიშავს! თითონ შენი სიწუწვე გვი-
 რავს ჩემის რისხვისაგან. მე ისეთ წინა-მართ ჩამომავალი ვარ,
 რომ ვერ მოვიტმენ ამისთანა თავ-ლათ-დასსმას. შე ურცხვო,
 შე უნამუსო, ერთს წუთს შენის კნების დასაკამყოფილებლად,
 საუგუნოდ გააუბედურე ეს საცოდავი და შეურაცხ-ყოფა მია-
 ეენე ამ ოჯახს, რომელსაც წილად რგებია მხოლოდ პატრონება.

— თუ თქვენს ქალს, ან თქვენ ვადაწვევითილი გაქვთ უბედურად დაწხოთ, ეგ რა ჩემი ბრალა! მიპასუხა იმან, მაგრამ თქვენ კიდევ შეგიძლიანთ ბედნიერებას ეღიწით, და თუმიცა იქნება სსკა აწრისაც იუთო ჩემოკედ, მაგრამ მე თითონ დაგებმარებით მაგ ბედნიერების მისაღწევად. ჩვენ თქვენს ქალს სსკაოკედ ვვარო. გადავწეროთ და განა ვვარ - დაწერილს კი არ შეუძლიან საეკარელი იუთოიოს. დამეწმუნეთ, მე მასოკედ ეუკელთვის თქალი მეჭირება.

ამ ასალმა უსინიდისობამ ჩემი გრძნობა სრულიად უბედიდამ ამოშალა, და თუმიცა კაცს შეუძლიან დიდი შეუტაცს-უოიას დამშვიდებულმა აიტანოს, მაგრამ ამ ვვარი სიწუწუკი კი სულის სიღრმემდე ჩაწევს და განათრებს აღამიანს.

— მომშორდი თავიდამ, შე ქვე-მძროძო, ქვე-წარმავალო! შეკვირე მე. ნულანა რყვნი ამ აღავს შენის აქ დგომით. ოჭ, ჩემი შვილი რომ აქა უოფილიუო, ამას როგორ აიტანდა, მაგრამ მე მოვსუცდი და აღანა შემიძლიან-რა.

— მე როგორც ვატუობ, თქვენ გინდათ, უფრო მეკასედ გელაპარაკოთ, და არა ისე, როგორც მინდოდა; მე თქვენ გაჩვენეთ, ჩემს მეგობრობას რა მოსდეკა, ესლა ურიგო არ იქნება ჩემის მტრობის საუოფიც გატემოთ. მე თქვენი თამასუჭი ერთს კაცს ვალში მივეცი და ესლა ის თსოულობს იმ ფულს; თუ ფული არ მოუხეწნდა, სსკაფრივ თავის დაღწევა არ იქნება. ესლა იმ ფულის მიტემა მიჭირს, რადგან მალე ქორწილს ვაპირებ და ბეერი სარჯვი მომივიდა. მასოკან კიდევ ჩემმა მოუწავმა. მითხრა, აწარის გამორთმევის დრო არისო. იმან კარგად იცის როდის მოდის ეს დრო და მე იმის სსკამეში არას დროს არ ვერევი. მაგრამ, თუ გინდათ, კიდევ შეგაწვიოთ და გთხოვთ კიდევ, თქვენცა და თქვენი ქალიც

ქორწილში მეწვიოთ, რომელსაც მალე გაჰფრებ, არაბელა უილ-
მოტის ქალთან. თქვენი მიპატიუება თათთან ჩემმა მშვენი-
ერმა არაბელამ ისურვა და იმედი მაქვს შეასრულებთ იმის-
სურვილს.

— ბატონო ტორნტილი! ვუთხარი მე. მომსმინეთ ჩემი უკა-
ნასკენელი სიტყვა. მე თავის დღეში არ დავთანხმდები, რომ
თქვენ სსვანედ დაიწყოთ ჯვარი და არა ჩემს ქალზედ. თუნ-
და თქვენს მეგობრობას შეეძლოს სასკელმწიფოს ტასტზედ ჩემი
აყვანა და თქვენს სიმულილს — საფლაგში ჩადება, მაინც არ
მივხვდავ არც ერთსა და არც მეორეს, შენ ერთ-სეულ საზარ-
ლად მოისმარე ჩემი ნდობა და საუკუნო დაღი დაასვი ჩემს
პატიოსნებას. მე შენ ხამუსთან მეგობრე და უნამუსო ვი ყო-
ფილხარ. სულარ ელი ჩემგან მეგობრობას, ნუღარ! წადი და
დაეპატრონე მას, რაც ღმერთს შენთვის მოუცია: სილამაზეს,
სიმდიდრეს, ჯანის სიმრთელეს და სიამოვნებას. წადი და და-
მიტოვე მე ნაკლებულბა, შეურაცხ-ყოფა, უძღურება და მწუ-
ნარება. თეძცა დამცირებელი ვარ, მაინც შეკიდლებ ჩემის
ღირსების დაცვას, მიპატიობია ვი, მაგრამ ყოველთვის ჩემს
თვალში შენ საწინააღმდეგო იქნები.

— მას თუ ეგრეა, მომიგო იმან, მალე გაგჩხობინებ, რაც
მოსდევს მგ კადნიერებას და მალე შევიტყობთ, ვინ უიფრო
ღირსია ზინლისა, თქვენ თუ მე. სთქვა ესა და მაშინვე გაგ-
კომარდა.

ამ ლაპარაკის დროს დაესწრეს ჩემი ცოლი და ჩემი შვი-
ლი მოსე და ორივე შიშმა აიტანა. ჩემმა ქალებმაც რა ვი-
ტორნტილის წასვლა შეიტყვეს, გამოვიდნენ ამბის შესატყობ-
ლად და როცა ყოველისაგანი გაიგეს, სსვებზედ ნაკლებ არ
შეშინდენ. მე ვი არა ვიფიქრობდი, რა ბოლო შეიძლება ჰქო-

ნოდა ტარნჭილის რისხვას. ერთხელვე ისეთი წაწი დაძცა თავის ქცევით, რომ ესლა ადვილად შექმდლო იმის ყოველ ბორცტ-განწრასვის ატანა. მე იმ ომში ხმაზეულ აწრასა გგვანდი, რომელსაც წვეტიანი მსარე ყოველთვის მტრისკენა აქვს მიშვერილი, საითგენსც უნდა გადააგდო.

ჩვენ მალე ვიგრძენით, რომ ტარნჭილის მიქარა ტყუილი მიქარა არ იყო: მეორე დღესვე იმისმა მოურავმა იჯარის თუელი მომთხოვა, მაგრამ მე, სხვა-და-სხვა უკვე ცნობილის შემთხვევის გამო, არ შექმდლო გადასდა. მაშინვე განკეინა ჩემი საქონელი, მეორე დღესვე დააფასებინა და ნახევარ იჯარულ ნაკლებ გაჭყიდა. ჩემმა ცოლ-შვილმა სვეწნა დაშიწყო, ყოველივე სურვილი შეუსრულე ტარნჭილს, თორემ სრულიად დაჰიდუბებითო. ისიც კი მთხოვეს, კიდევ მივიღოთ სასაღშიო, და მთელი თავიანთი მჭევრ-მეტყუელება იმძარეს, რომ ცხადად ეჩვენებინათ, რა უბედურებაც მომელოდა; თვალ-წინ დაშინატეს, რა მნელი იყო ცისეში*) ყოფნა იმისთანა ციკს წამთარში, როგორ გაშიმნელდებოდა დაშვარის მკლავის ტკივილი; მაგრამ მანც ჩემი სიტყვა ვერ გადამათქმევინეს.

— რას ამბობთ მაგას, ჩემნო საყვარელნო, რად გინდათ უსამართლობა მაქნევინოთ? ჩემი ვალი იყო, მეხატებინა მისთვის, მაგრამ სინიღისი არ მძლევს ნებას მოკუწონო მისი საქციელი. როგორ გინდათ რომ ვაქო პირად იგი, რასაც გულში ვამაგებ? თქვენ კი მოითმენთ, რომ მშვიდად ვიჯდე და ჩვენის ოჯახის გამრეხელს ველაქუცებოდე; ცისეში ჩაჯდომის

*) როდესაც ეს რომანია დაწერილი, იბგლისში ჯერ არ იყო მოსპობილი მოვალეების ცინეში ჩასმა ვალის გადუნდელიობისათვის.

ასაშორებლად, ჩემს გონებასა და გულსა უიგრო მტანჯველი სამუდამო ტყვეობა კახვენო?! არა, არასოდეს. თუ ამ ადგილიდამ აგვეყრინ, ნუ დავანებებთ სიძარცვლეს თავსა და სადაც უნდა ჩაგვეყრონ, ყველგან საამო სადგურს ვიპოვიოთ, ყველგან შეგვეძლებს თამამად და თავ-მომწონედ საღვსს თვალეში ვუყუროთ.

ამ ლაშქარში გავატარეთ ის ღამე. მეორე დღეს კნასეთ, რომ დიდი თოვლი მოსულიყო და ჩემმა შვილმა დაუწყო. თოვლს გადაჭერს გზის გასაკვლეკად. პატარა ხანს უკან შემოიჭრს იგი, თერ-ნამკრთალი და გვითხრს, რა ვიღაც უცხო კაცი მოდის ჩვენსკენ, პოლიციის მოსულებსა ჭკვანანო.

ეს რომ სთქვას, ისინიც შემოვიდენ, მოუხსლოვდენ ჩემს ღოგინს, შემატყობინეს ვინც იყვნენ და რა ხელობისაც იყვნენ, და მითხრეს, თქვენ ჩვენი პატრიარქი ხართ, მოემზადეთ, ცისეში უნდა წაგიყვანოთო. ჩვენს მხარეში ცისე თერთმეტს მიღზედ იყო ჩვენის სახლიდამ.

— ძალიან ცუდი ამინდი ამოგირჩევიათ, მეგობრებო, ჩემს ცისეში წასაყვანად; მეტადრე ესლა ძნელია ეს ჩემთვის: ცალი ხელი საშინლად დამწვარი მაჭკვს ცეცხლისაგან, ცოტა მადციებს კიდევ და არც ტანისამოსი მივარგა. ვერ შევძლებ ამისთანა დიდ თოვლში სიარულს, რადგან მოხუცებული და ღონე-მიხდილი ვარ, მაგრამ, თუ მეტი გზა არ არის...

მიგუბრუნდი ჩემს ცოლ-შვილს, ვუთხარი, რომ მოეგროვებინათ, რაც კი რამ გვებადა და იქიდან სასურველად მომზადებულებიყვნენ. დავანქაჩე ყველანი და ჩემს შვილს ვუთხარი, შენს დას უფრო უკვე მეთქი. მართლაც და ოლივიამ რა ნახა, რომ ამდენის ჩვენის უბედურების მიზეზი თითონ იყო, შეუძლოდ გახდა და გულს შემოეყარა; ველარს გრძნობდა მანც

ჩვენს ამოდენს ტანჯვას. გავამხნევე ჩემი ცოლი, რომელსაც შიშისაგან თუერი ეცვალა და კანკალმა აიტანა; მოესვია შეშინებულ ჰატარაებს; ისინიც უელსედ შემოეჭიდნენ და უკან გელარ მოისედეს, უცხო კაცებისა ეშინოდათ. ჩემი უმცროსი ქალი ამ დროს სამგზავროდ ამზადებდა ყოველისთვის და ისე ვახჩარებდი, რომ ერთის საათის უკან ეკელანი მზად ვიყავით წასასვლელად.

თ ა ვ ი XXV

რაც უნდა ცუდს ყოფაში ჩავარდეს კაცი, მაინც არ არის ნუგეშს სრულიად მოკლებული.

დავიწყეთ ხელ-ხელა სიარული და გავშორდით ჩვენს მშვიდობიანს სამყოფს. ჩემი უფროსი ქალი ავად-მყოფობისაგან დასუსტებული იყო — უკანასკნელს დროს სშირად აციებდა — და ერთმა მოხელემ ცხენზედ შემოისვა. ამ გვარს სალსშიაც არ არის სრულიად გამჭრალი ვაცთ-მოყვარეობის სსივი. მოსემ ერთს ჩემს ჰატარას ჩაჭკიდა ხელი, მეორეს დედამ; მე კი დაკუყრდენ ჩემს უმცროსს ქალს, რომელსაც თვალთაგან ცრემლი სცვივოდა და უფრო ჩემს ბედსა სტიროდა, ვიდრე თავისას.

ორს მილამდე რომ გავიარეთ, რაღაც ხმაურობა შემოგვესმა. მოვიხედე უკან და დავინახე რომ ხალხის გროვა უვიწილთ საჩქაროდ უკან მოგვედგოდა. ორმოც-და-ათამდე ჩემს სულიერ მოწაფეთ მოყვართ თავი და საშინლად ილანძლებოდენ; სტაცეს ხელი მოხელეებს და ჭფიტულობდენ, ვიდ-

რე ერთი წვეთი სისხლი გვიდგია ძარღვებში, ჩვენს მოძღვარს ცისში არ წაგაყვანებთო. სწორედ ცუდს საქმეს უზიარებდენ მოხელეებს და ბოლოც ცუდი იქნებოდა, მე რომ მაშინვე შუაში არ ჩავმდგარკიყავ და გააფთრებულის ხალხისთვის ისინი რას წვალებითა და ტანჯვით სელიდამ არ გამოძეცადა. ჩემმა შვილებმა, ეს ამბავი რომ ნასეს, სწორედ ეგონათ, მამა-ჩვენი ეს-ლა განთავისუფლებოდა და სიხარულით აღარ იყენენ. მაგრამ ძალე გავუცრუე იმედები, როდესაც ჩემს საშველად მოსულს შემტდარს ხალხს, შემდეგის სიტყვებით მივიძარეთ:

— რას ხადიხართ, მეგობრებო! განა ეგ არის თქვენი სიყვარული? ეგრე მისდევთ ჩემს დარბევას, რომელსაც ეკლესიაში გაძლევდით! მსაჯულებს ეწინააღმდეგებით და გინდათ მეც დამღუბოთ და თქვენი თავიც დაიდუბოთ?! ვინ ჩაგაგონათ ეგა? მახვენეთ, ვინც ეგრე შეგაცდინათ; მახვენეთ, რომ ვაცნობო მას ჩემი გულის-წყრომა. ოჰ, ჩემო განხსნეულო ცხოვარო! დაბრუნდით და შეასრულეთ თქვენი ვალი ღვთისადმი, თქვენის ქვეყნისადმი და ჩემდამი. იქნება კიდევ მელირსოს მშვიდობითა და დაბრუნება და შევიძლო თქვენი გაბედნიერება. ესლა ამ ნუგემს მაინც ნუ მომიშლით, რომ როცა შევევრებ ჩემს ცხოვარს სასუფეველისათვის, არც-ერთი არ აკლდეს მას.

ამ სიტყვებმა უველა სენანულში ჩაგდო; უველას ცრემლები მოუვიდა; მოვიდნენ სათითაოდ და გამოძეცადა. უველას სიყვარულით ხელი ჩამოვართვი, დავლოცე და ისეე ჩემს გზას დავადექ. სხვა არა შეგვითხვევია-რა გზაზედ.

ჟერ არ დაღამებულყო რომ ქალაქში შევედით. ქალაქი ერქვა, მაგრამ უფრო სოფელს ჯი ჰგავდა; ორიოდ უბრალო სახლი იდგა; უწინდელი ღაზათი სრულებით დაჭკარგოდა და ცისეს გარდა აღარაფერსედ ეტყობოდა მისი წარსული დიდება.

ერთს სასტუმროში ჩამოვსტით; მოვაძვადებინეთ, რად უნდა მოხერხდებოდეს და მე და ჩემმა სახლობამ ჩვეულებისამებრ მსიარულად ვივასშქეთ. ყველანი რომ რიგისად დავბინავებ, გავეყვებ პოლიციის მოხელეს ციხეში. ციხე უწინდელს დროში აქშენებინათ და საომრად იყო გამოსადეგი. ერთი დიდი დარბაზი იყო შიგა, ქვეით მოკირწყელები და ნაწილ-ნაწილ დაყოფილი. ამ დარბაზში დღეში რამდენჯერმე ერთად იყრიდენ თავსა ავასაკები და შეუძლებელი მოვალეები, გარდა ამისა ყოველს ტუსაღს ცალკე ოთახი ჰქონდა, სადაც ღამით ჰქეცებდნენ მას.

მე მეგონა, შევიდოდი თუ არა, მხოლოდ ჩივილსა და მწუსარებას გავიგონებდი, მაგრამ სულ სხვა ვნახე: თითქმის ყველა ტუსაღები მხოლოდ იმასა სტდილობდენ, მსიარულებასა და ვეირილში თავიანთი მწუსარება დაევიწყნათ. რამწამს იყენი შევადგი, შემატყობინეს რომ წესი ასეა, ახალი მოსული ხარ და იგული უნდა გვანუქო. მეც უარი არ ვუთხარი, თუმცა ქისა თითქმის ცალიერი მქონდა. მაშინვე გავზავნეს ჩემი იგული სასმელების მოსატანად და პატარა ხანს უკან მოქალს ციხეში გაისმოდა წივილ-კივილი, ხარხარი, ლანძვარ-გინება.

— საკვირველია, გავიფიქრე მე, ეს უბედურნი ასე მსიარულობენ და მე რაღად უნდა მოვიწყინო! ესენიც ხომ ჩემსავით დამწყვდეულნი არიან და მსიარულების მიზენი ვა მე უფრო მეტი მქვს.

ბერს ვეცადე გავმსიარულებულავიყავ, მაგრამ მსიარულება ცდის საჭმე, როდისა ვინც ამასა ცდილობს, ის უფროც იტანჯება.

დავჯექ ერთს კუთხეში ჩაფიქრებულნი, ვნახე, ერთი ვიღაც ტუსაღი გვერდით მომიჯდა და ლაპარაკი დამიწყო. მე

ჩვეულებად მჭკვს, ვინც კი მოინდომებს, ყველას ღაპარაკი და-
ვუწყო. თუ ჩემთან მოღაპარაკე კეთილია — მსწავლის რას-
მე; თუ ბორცია — ჩემგან სიკეთეს შეიძენს. დავატყე რომ
ჩემს ასალს მოზასეს, თუძცა უსწავლედი კი იყო, მაგრამ
ტკუა კარგად უჭრიდა: ქვეყნიერებისა ცოტა რამ გაეგებოდა,
მეტადრე ადამიანის სასიათს ცუდს მხარეს კარგად იცნობდა.
იმანა ძეითხა, ლოგინი თან მოიტანეთ, თუ არაჲ მე ლო-
გინსედ ზრუნვა გონებაში არც კი გამტარებოდა.

— ეგ კარგად ვერ მოგსვლიათ, მითხრა იმან. აქ ჩაღის
მეტს არას მოგცემენ და თქვენი რათსი დიდია და შეტად
ცივი. თქვენ რაგორც გეტყობათ რიგიანი კაცი უნდა იყოთ.
და მეც ერთს დროს რიგიანი ვიყავ, თუ გნებავთ ერთ-ერთს
ჩემს სახანს გათხოვებთ.

მე დაკუმაღლე და გამიოცდა რომ ცისეში ამისთანა ღვთის-
ნიერი კაცი ვნახე. მოვიინდომე, მეჩვენებინა ჩემი სწავლა და-
კუთხარი:

— იმ ბერძენს კარგად ესმოდა რა ძვირ-ფასია ამხანაგი მწუ-
ხარებაში, როცა სთქვა: ტონ კოსმონ აირე, ეი დოს ტონ
ეტაირონ. მართლაც და რა იქნება ქვეყანა, რომ ადამიანი მარ-
ტო ატარებდეს თავის ცხოვრებას?

— თქვენ ქვეყანაზედა ბძანებთ, ბატონო? მომიგო იმან.
დაღ ქვეყანა გაუგუნურდა, მაგრამ კოსმოგონია, ანუ შექმნა-
ქვეყნისა აბრკალებდა მრავალთა საუგუნეთა ფილოსოფოსებს.
რა აზრი არ წარმოსთქვას იმათ ქვეყნის შექმნაზე? ტყუი-
ლად იშრომეს სანხონიათონმაც, მანეთომაც, ბეროზუსმაც,
ოტელუს ლუგანუსმაც. უგანსკნელმა აი რა სიტყვები წარმოს-
თქვა: ანარხონ არა კაი ატელუტაჲონ ტო პან, რაიცა ნიშ-
ნავს...

— უკაცრავად, ბატონო, რომ ეგეთს სწავლულს სიტყვას გაწყვეტინებთ, მაგრამ მგონი სადღაც გამიგონია ეგ სიტყვები. მგონი მე თქვენ ერთ-სულ უეღბრიჯის ბაზარში გნახეთ. თქვენ ეუფრამი ჯენკისონი არა გქვინათ?

ამ სიტყვაზედ იმან ამოიხსრა.

— მგონი თქვენ უნდა გასსრუდეთ დოქტორი პრიმროზი, რომელმაც ცხენი მოგვიდათ? დაუშაბტე მე.

ესლა კი მალე მიცნო; წინ-და-წინ ციხის სიბნელეში სადამო უამს კერ გჯერნია კარგად ჩემი სახე.

— დიად ბატონო, მითხრა ჯენკისონმა, ესლა კარგად მომაგონდით. მე თქვენგან ცხენი ვიყიდე და ოასის მოცემა გადამაუიწყდა. თქვენი მეზობელი ქლამბორო მოწმად არის დანიშნული ჩემს საქმეში, რომელიც მალე გაიჩრევა და საშინლად მეშინიან იმისი. თუკმე თეიცს აპირებს, რომ ვითომ მე ყაჭბის თეულის ძეგთებელი ვაყოფ. ვწუხვარ, დიდად ვწუხვარ, რად მოგატყუეთ თქვენ, ან სხვებს რად ვატყუებდი; ან ხომ ხედავთ ამ ბორკილებს, ეს ჩემმა ავაზაკობამ შემაძენინა.

— თქვენ მე არ მიცნობთ და სიკეთე კი გამიწიეთ, როდესაც არ მოელოდით სამაგფროს გარდახდას; ვუთხარნი მე. მეც კეცდები ან გადავათქმევინო, ან სსვაფრივ ვაჩვენებინო ქლამბოროს და რამწამს შემთხვევა მომეცემა, ჩემს შვილს გავგზავნი იმასთან მაგ საქმისათვის. მე დარწმუნებული ვარ, ის ჩემს თხრენას მატყვის სცემს. რაც კი ჩემს ჩვენებას შეეხება, ნუწაფრის ფიქრი ნუ გექნებათ.

— კეცდები, ბატონო, გადაგისადლოთ ეგ სიკეთე, მომიგო იმან. ამაღამ შუა გაგიყოფთ ჩემს ღოგინს და კვლავაც ამ

ცისეში, მკონი, გამოსადეგი კაცი ვიქნები თქვენთვის, წადგან ბევრნი ემოწნილებიან ჩემს სიტყვას.

მე დაუშვალე და თან გავიკვირე, ასე რამ უგაყმაწვილს მეთქი. მე რომ ის ვნახე, სამოცის წლის ბერი - კაცსა ჭკავდა.

— რა ცოტათი იცნობთ თქვენ ამ ქიეყანას! მიზასუნს იმან. სხვის თმები მქონდა გაკეთებული და მე შემოდლიან, გინდა ჩვიდმეტის წლის უმაწვილის სხე მივიღო, გინდა სამოც-და-ათის წლის მოხუცისა. ოჲ, რაც თვალთმაქცობის სასწავლებლად დრო და ცდა მოძინდა, იმის ნახევარი რომ რომელსამე ხელობის სასწავლებლად მომესმარა, დღეს მდიდარი კაცი ვიქნებოდი. მაგრამ, თუმცა ბოროტ-მომქმედი ვარ, ისეთს დროს გამოგადგებით და მეგობრობას გაგიწევთ, რომ თქვენ სრულებით არ გეგონათ.

ცისის უწარულები შემოვიდენ, ლაპარაკი გაგვაწვევტინეს და სიით გადასთვალეს უკელა ტუსალები. მასუკან უკელანი თავიანთ ოთახებში ჩაჭკეტეს. ერთსა ილლიაში ჩალა ჭქონდა ამოჩრილი, წინ წამოდვა, ბნელი, ვიწრო დეკეთვანი. ჯამატარა და ერთს ოთახში შემოეყანა, რომელიც ზრეთვე მოკირწყლული იყო დაჩაზსკავით. ერთს კუთხეში დავაგე ქვეშსაგები და ჩემის ამხანაგის მოცემული საბანი დაგისურე. ჩემმა წინამძღვარმა „ლამე-მშვიდობისა“ მითხრა და გაბრუნდა; ეტეობოდა. სდილობიანი კაცი იყო. ჩვეულებისა - მებრ ვილოცე, ჩადიდე ჩემი განსაცდელში ჩამგდები ზეციერი მამა; დაკწეჩი და მშვიდობიანს ძილს მივეცი თავი.

თ. გ. XXVI

ცვლილება ტუსაღებში. თუ გვინდა რომ კანონები უნაკლულონი იყვნენ, ზოგნი უნდა დასაფონ მათ, ზოგნი დააფილდონ.

მეორე დღეს დილით ჩემმა ცოლ-შვილმა გამომადვილა. უველანი გასს შემომსვეოდენ და ცხარე ცრემლითა სტიროდენ. ისე ბნელდა ცისეში, რომ იმათ სასებესაც სიბნელე და მწუნარება დასტუობოდა. ვაყუედრე, რადა სართ ეგრე შეწუსებუდი-მეთქი და დავარწმუნე, რომ ისე ტებილად აჩსად არა მძინებოდა. მასუგან ჩემის უფროსის ქალის ამბავი ვკითხე, რომელიც სასტუმროში დაჩენილიყო. თურმე გუშინდელის შეწუსებისა და დაღალულობის გამო სიცხე მისცემოდა და იმიტომ აღარ წამოეყვანათ. მაშინათვე ჩემი შვილი გავგზავნე, წადი და ერთი ან ორი რიგანი ოთახი იმოკე ცისის ახლო და იქ დადექით-მეთქი. წავიდა, მაგრამ ერთის ოთახის მეტი ვერ ეძოვა. იაფად ვიჭირავეთ ის ოთახი ჩემის ცოლისა და ქალებისათვის; თითონ მოსესა და ორს ჩემს პატარას გულგუთილმა ცისის ყარაულმა ნება მისცა ჩემთან ერთადა ყოფილაყვნენ ცისეში, ჩემის ოთახის ერთს კუთხეში იმათაც ლოგინი მოიმზადეს, რომელსაც, ჩემს თვალში, არა უჭირდა-არა მე მინდოდა, შემეტყო, პატარაები დადგებოდენ აქა თუ არა, რა ვი პირველს შემოსვლასუედ ისე შეეშინდათ.

— როგორ მოგწონს, ჩემო კარგებო, თქვენი ლოგინი? ვკითხე მე, ბნელა ვი ამ ოთახში, მაგრამ, მგონი შიში არაფრისა გაქვთ.

— არა, მამა, მომიგო რინარდმა, მე იქ ყოფნისა არ მეშინიან, სადაც შენა ხარ.

— მე კი, სთქვა უილიამმა, რომელიც ოთხის წლის მეტი-
სა არ იყო, სცა მამა იქნება, იქ მიჩვენებინა.

ამის შემდეგ მე ჩემს ცოლ-შვილს დაუნიშნე, ვის რა
უნდა გაეკეთებინა. ჩემს ქალს სოფიოს თავის ავად-მყოფი-
დისთვის უნდა ეგდო ყური; ჩემს ცოლს ჩემთვის; პატარაებს
წიგნები უნდა ეკითხნათ ჩემს გასართობად და მოსეს კი ასე
გუთხარი:

— შენ აი რას გეტყვი, შვილო ჩემო: ჩვენ შენმა ხელმა
უნდა გკარჩინოს ესლა. რასაც დღიურს სამუშაოს აიღებ, სრუ-
ლიად საკმარისია ჩვენთვის, თუ რომიერებს არ გადაკალთ.
ესლა თექვსმეტის წლისა ხარ, ღონეც არ გაკლია და ეს ღო-
ნე კეთილის შრომისათვის გაქვს მოცემული; შენის შრომით
უნდა შიმშილისაგან დაიხსნა შენი უსასო მშობლები, დები და
ძმები. მაშ ამდამდე მოვნახე ხვალის სამუშაო და რასაც იფიქრ
იშოვნე, ყოველს საღამოს სასარგოდ მოგვიტანე ხოლმე.

ესე რომ დავარიგე ჩემი შვილი და ყოველისთვის და-
ვწიე, გავედი საერთო დარბაზში, სადაც უფრო ბევრი ადგი-
ლი იყო და უფრო თავისუფლად შემეძლო სუნთქვა. მაგრამ
ბევრი ხანი ვერ დავყავ იქ; ყოველის მხრივ მოისმოდა წყევ-
ლა-კრულვა, ლანძვარ-გინება და მალე ისევ ჩემის ოთახისკენ
გავწიე, თავი მოვარიდე. დავჯექ და ვთქვარობდი, როგორ
წყალ-წაღებულნი არიან ეს უბედურები: მთელი კაცობრიობა
გადამტყრებელი ჭყავთ და ვიდრე იმასა სცდილობენ, მომავალს
ცხოვრებაშიაც უფრო საშინელი მტერი გადიჭვიდონ-მეთქი.

შათმა უგრძობელობამ შემბრალა ისინი და თითქმის
ჩემი დარდი და მწუხარება დამავიწყა. ჩემს მოვალეობად ჩავ-
ჩინებ, ყურმ მეგდო მათთვის და სწორე გზაზედ დამეყენე-
ბინა. გადავსწვიტე, ისევ დარბაზში დავბრუნებულვიყავ, არ

მიმესდნა შეურაცხ-ყოფისათვის, რჩევა მიმეტა და მეცადინეობით შემესრულა ჩემი განზრახვა. შევედი თუ არა, მაშინვე ჩემი სურვილი ჯენკინსონს შევატეობინე. ერთი საშინელი გადისაჩნდა, მაგრამ მანც გადასცა სსკებს, რაც ვუთხარი. ეს სურვილი ყველამ დიდის მსიარულებით მიიღო: კაი შესაქცევს ამბავს მოელოდენ და ესლა ამისთანა სალხს გასართობად სსკების დაცინვისა და გარყვნილობის მეტი აღარა დაჩინოდა-რა.

ჩემი საქმე იმითი დაიწყო, რომ ძალაღის ხმით საეკლესიო ქადაგება ვუთხარი და ამ ამბავმა ძალიან გაამსიარულა: ხან რაჟედ იტინოდენ, ხან რაჟედ: ზოგი უწმაწურებს ლაპაპარაკობდა, ზოგი ვითომ-და სასოებითა ოსრავდა, ზოგნი ერთმანერთს თვალს უშკებოდენ, ზოგი ძალათი ასკელებდა. მე მანც ჩვეულებისა-მებრ მიმედა ვქადაგებდი და ვიფიქრობდი, იქნება ამით მოვარჯულო ვინმე-მეთქი, და შეურაცხ-ყოფისა კი სრულებით არ მიშინოდა.

ქადაგების შემდეგ მოვეკვ დაჩივებას და პირველში იმათ გართობას უიერო ვცდილობდი, ვიდრე გაკიცხვას. ავუსენი რომ მე იმ ქადაგებით მსოლოდ მათი საიკეთე მიხლოდა, მეც თქვენსავით ტუსაღი ვარ და ქადაგებისათვის არავინ რას მომცემს-მეთქი. ვწუხვარ რომ ეგრე ცუდის ყოფა-ქცევისა ხართ, რადგან მაგით შემატებით ვერას. შეიმატებთ და დაკლებით ვიქნება ბევრი დაგაკლდეთ-მეთქი.

— დაწმუნებული იყავით, ჩემო მეგობრებო, ვუთხარი მე, დიად, ჩემო მეგობრებო, თუმიცა კი ყველანი უარ-ყოფენ თქვენს მეგობრობას; დაწმუნებული იყავით, რომ თუმიცა დღეში თორმეტ ათას-ჯერ იწევვებით, მანც მაგ წევვლით ჯიბეში ერთს გროშსაც ვერ ჩაიდებთ. რად გინდათ, რომ ყოველს წუთს ეშმაკს უხმობთ და შეწვენასა სახოვით, როდესაც ჭხედავთ, რა

ურცხვად გეპყრობათ იგი. ეშმაკმა პირი წყევლით ავიკსოთ და ვუჭი კი დავიცაღიერთ. მე იმას ისე ვიცნობ, რომ შემდეგ-
შიაც არაფერს შეძწეობას არ გაგიწევთ.

„ხომ იცით, ერთი კაცი რომ ცუდად მოგვეპყრობა, მე-
ორეს მივმართავთ ხოლმე. ის არა სჯობს, სცადოთ რომელი
მოგეპყრობათ მეორე მფარველი, რომელიც ბევრს მანცა გპირ-
დებათ, თუ იმას მიჭმართათ: სწორედ გიყთაჯან გიყი უნდა
იყოს, ჩემო მეგობრებო იგი, ვინც სახლსა ჭქურდას და და-
სამადავად პოლიციაში მიდის. თქვენც ასე ჩადისართ? თქვენც
სუგემს იმისგან მოვლით და იმასა სთხოვთ შეწევნას, რომ-
ელიმაც გიღალატათ და რომელიც უგელა პოლიციის მოხელე-
ზედ უფრო ბოროტია. პოლიციის მოხელენი მხოლოდ მი-
გიტყუებენ და ჩამოგაღრჩობენ; ეშმაკი კი მიგიტყუებს, ჩამო-
გაღრჩობს და მას უგანც არ დაგანებებს თავს, რაცა ჯალათი
თოკსედ ჩამოგვიდებს. აი ეს არის ყოველს ტანჯვასზედ უფრო
ხელა.“

სიტყვა რომ გაკათავი, შემომესვიგენ ჩემი მსმენელები
და ქება მითხრეს. ზოგი მოვიდა და ხელი ჩამომართვა; ზო-
გი ამბობდა, სწორედ კაი კაცი ყოფილხარ და მოდი მე და
ქენ მეგობრები ვიყოთო. მე დავბირდი სვალაც გიქადაგებთ
შუთქი და ესლა კი ცოტა იმედი მომეცა მათის მოწვეულები-
სა; მე დარწმუნებული ვიყავ და ვარ რომ კაცს ყოველთვის
მეუძლიან ხასიათი ვაიკეთოს. ყოველივე წაღის გული იგ-
რძნობს საყვედურის მწარე ისარს, თუ მსროლელები მიჩანში
კარგად ამოიღო.

როდესაც ჩემი სინიღისი ამ რიგად დავაუმაყოფილე, დავ-
ბჭუნდარ ისევ ჩემს ხთანში, სადაც ჩემს ცოლს უბნადო სა-
დილო მოემსადებინა. ჯენკისონმა გვთხოვა, ნება მომეცით,

ჩემი კერძიც აქ მოვიტანო და თქვენთან ერთად ჰური ვჭამოვო, და დაუმატა: მე მიხნდა თქვენის საუბრით კიდევ ვისიამოვნოო. ჯერ იმას ჩემი ცოლ-შვილი არ ენახა, რადგან ისინი ზემო აღწერილს ვიწრო დერეფნით მოდიოდნენ ჩემს ოთახში და საზოგადო დარბაზს ასცდებოდნენ სოფლმე. პირველს ნასვასედვე ძალიან მოეწონა ჯენკინსონს ჩემი უმცროსი ქალი, რომლის სასესაც თეატრისნობა უფრო ამშვენებდა. არც ჩემი პატარები დარჩნენ შეუნიშნავნი.

— ეს ბავშვები მეტად ლამაზნი და კარგნი არიან და ამისთანა ადგილს უფროს არ შეშვენით, მითხრა იმან.

— დღთის მადლით, მიუხედავად, ჩემი შვილები წინააღმდეგობით კარგნი არიან და სხვათაგანც კარგნი არიან თუ არა, არ მინდვლებს.

— მგონია, თქვენთვის დიდი ნუგეში უნდა იყოს, რომ მთელი თქვენი სახლობა გვერდითა გყავთ.

— დიდი ნუგეშია, ბატონო ჯენკინსონ, დიდი! მე მაგათ მთელის ქვეყნის სიმდიდრეზედ არ გაგსცვლიდი. საშუალოდ მათ მეოხებით ბრწყინვალე სასახლე მგონია. ვინც მათ დაუშვებს რასმე, ის იქნება ჩემს უბედურების მიზეზი, ჩემი შეურაცხმეოველი.

— ვაიძე, რომ მეც მგონი ძაღსში დამნაშავე ვარ, წარმოხსენებ იმას და მოსუს შესჯდა. მგონი მე ეს ყმაწვილი ერთხელ მოვატყუე და ვთხოვე, რომ მომიტყუოს ჩემი საქციელი. ჩემს შვილს მაშინვე გაასვენდა იმისი სახე და ხმა, თუცა ცოცხალი უწინ სხვა ტანისამოსი ასცმოდა, ხელი გამოართვა და დიმილით უთხრა, მიპატუებიაო და ზედ დაურთო.

— მე ეს მიკვირს, რა ნასეთ ისეთი ჩემს სახეში, რომ ისე ადვილი მოსატყუებელი გგონეთ?

— მე თქვენს სახეს როდი დაკვირვებოვარ, ეძწვილოვაც-
ცო, მე თქვენმა თეთრმა წინდებმა და თმაში გაკეთებულმა
შავმა ლენტმა მიმიხიდა. ნუ კი გეწეინებათ და ჩემს დროში
ბევრი თქვენსედ უფრო ჭკვიანი შემიცდენია, მაგრამ ჩემი სრი-
კებიც არ გამომადგნენ და აი ჩემსედ უფრო უჭკუეობმა რა
დღეში ჩამაგდეს.

— მე მგონია, თქვენი ცხოვრება რომ გვიანობით სახალი-
სო გასაგონიც იქნება და სასარგებლოც, უთხრა ჩემმა შვილმა.

— არც ერთია და არც მეორე; მიუგო ჯენკინსონმა. იმის-
თანა აზრავი, რომელიც ადამიანის ცხოვრებასა და თვალთ-მაქ-
ცობას შეეხება, მხოლოდ ეჭვს გვიგდებს გულში და წარმა-
ტებას გვიშლის. რომელი მოგზაურიც კი ისე ითვისილობს გზა-
სედ, რომ ყოველი მოგზაური ქურდი ჰგონია და ყოველს შეს-
კედრად გზას უხვევს, ძვირად მივა დროსედ დანიშნულს
აღავს.

„მე ჩემის ცხოვრებიდანვე ვიცი, რომ ვისაც თვალთ-
მაქცს ეძახიან, ის სხვებსედ უფრო უჭკუო უნდა იყოს. ჰა-
ტარაობისა მე ეშმაკ-ბავშვს მეძახდენ; შვიდი წლისა რომ შე-
ვიქენ, ქალები ამბობდენ სოფლე, რა კარგი რამ არისო. თოთ-
ხმეტის წლისამ ჭკეყანა გავიცანი, ქუდი გვერდსედ დავიხურე
და ქალებს გავუარშიყდი. ოცისა რომ შევსრულდნი, თუმცა
სრულად ჰატაროსანი ვიყავ, მაგრამ ყველანი ცუდლუტს მე-
ძახოდენ და ჩემს სიტყვას აღარავინ იჯერებდა. მეტი გზა არ
იყო უნდა მართლაც ცუდლუტობისათვის მომეკიდა სელი, რომ
შემშილით არ მოვმკვდარვიყავი; თავში, ვინ იცის რამდენი
მოტყუების ჰლანი მომდიოდა და გული კი შიშით მიიფანცქა-
ლებდა, არ შემიტყონ-მეთქი. თქვენს მეზობელს ფლამბოროს
უფრო გადაკვიდე; წელიწადი ისე არ გავიდოდა, ერთ-ხელ.

მანც არ შემეტდინა. თუმცა ვატყუებდი, მაგრამ იმან იმდენი ჭქნა, გაძდიდრდა, მე კი ისევ ჩემებურად თვალთ-გამაქცობდი, ვეშმაკობდი და მანც ღარიბად დაკრჩი; სიღარიბესთან ნაღვლად ისა მქონდა, რომ პატროსნება ვერ დავიტევე. ახლა ეს მიბძანეთ, თქვენ რაღა დაგემაართათ, რამ მოგიყვანათ აქა? მე იმდენი მოსერსება არა მატკეს ჩემი თავი დავისსნა ამ ცინიდაძმ, მაგრამ იქნება ჩემს მეგობრებს მანც სელი გავუმართო.“

თსოვნა ძალე ავუსრულე: დაწერილებით ვუამბე ჩვენი თავ-გარდასავალი და ჩვენი უგუნური ქტევა, რომელმაც იმ უოთაში ჩაგვეყარა. დავუმატე აგრეთვე, რომ თავისუფლების მიღება ესლა ჩემთვის შეუძლებელია-მეთქი.

ჩემი ამბავი რომ მოისმინა, პატარა სანს ჩაფიქრდა და შუბლზედ სელი შემოიკრა, ვეტდები; მოვასერსო რამეო.

თ ა ვ ი XXVII

შემდეგი იბავე ამბისა.

მეორე დღეს შევატეობინე ჩემს ცოლ-შვილს, მინდა ტუსადები მოვარჯულო-მეთქი. არავინ არ მომიწონა ეს განზრახვა: არც შესაძლებელია და არც საკადრისიო; შენის ცდით იმათ ვერას ჩაავრნებ და შენი წოდება კი იქნება მაგით შეარცხვი-ნოო.

— შემცდაჩნინართ, მიუუკე მე. ეგ სალხი, თუმცა დაცემულია, მაგრამ მანც ადამიანის სახე სძევთ და ეგეტ საკმარისია ჩემთვის. მე მიყვარან ეგენი ჭ თუ ჩემს დაწიგებას არ მიიღებენ, უკანვე დამიბრუნდება იგი ჭ გრძნობას მევე ამიმაღლებს;

იმათ თუ არ გამოადგებათ, მე სომ გამომადგება. ეგ უბედურები რომ დიდნი-კაცნი იყვნენ, შვილნო ჩემნო, ათასი მეტი მჩხეკელი გამოუჩნდებოდათ. ჩემის აზრით, საზურობილეში გამომწვევდუელის გული ისეთივე საუნჯეა, როგორც სელმწიფის ტახტზედ მჯდომისა. მე ჩემსას კეტდები, კეთილს გზასედ დავაყენო და იქნება ზოგთან მინც სიტყვა გამივიდეს. ერთი მინც რომ უგესკრულიდამ ამოვიყვანო, ისიც დიდი საქმეა, რადგან ქვეყნასზედ ადამიანის სულისთანა ძვირ-ფასი არა მიაზრება-რა.

ეს რომ წარმოვსთქვი, ისევ საზოგადო დაზნაზში წავკედი. ტუსალები მსიარულად იყვნენ და მიმელოდენ: ყველას სხვა-და-სხვა სერსი ჭქონდა მოგონილი ჩემს მასხარად ასაგდებად. ქადაგება რომ დავიწყე, ერთმა, ვითომ და უცაბედად, შარკი მომიშალა და ბოდში მომთხოვა; მეორემ შორიდან ამოასველა და წიგნი ფურთხით ამივსო: მესამემ ისეთის ამოსვრით წარმოსთქვა «ამინო», რომ ყველამ გადისარხარა; მეოთხემ ჯიბიდან ჩუმიდ სათკალები ამომცაღლა. მაგრამ მათში ერთი ერია, რომელმაც თავის სუმრობით ყველანი მეტად გამსიარულა. ჩემი წიგნები რომ წინ დავიწყე, მომეპარა, ერთი წიგნი გამომცაღლა და რაღაც უწმინური წიგნი დასდო იმის ლაგას. მე უურადღება არა ვათხოვე-რა იმ საცოდავების ქცევას და ჩემს საქმეს დავადექი. დაწმუნებული ვიყავ, რომ რაც კი სასაცილო მჭირდა მსოლოდ ერთ-სეულ ან ორ-ჯერ გაცინებდა მათ და ჩემი დარბევა კი საუკუნოდ გულში ჩარჩებოდათ. წადილი მალე შემისრულდა: ერთს კვირასზედ ბეკრმა შეინანა თავისი ფოფა-ქცევა და ყველანი მოწიწებით უურს მიგდებენ.

მე კმაყოფილი ვიყავ, რომ ჩემმა ხერხმა და მეცადინეო-

ბამ ასე გასჭრა და გონებაზედ მოიყვანა ის უბედურნი, რომელთაც ყოველივე კაცობრიული გრძნობა თითქო გამქრალი ჰქონდათ; ესლა იმაზედ დავიწყო ზრუნვა, ეგება იმათი ქვეყნიერი მდგომარეობაც გამეუმჯობესებინა. აქამდის სან დამშეულნი იყვნენ, სან ეელთამდე საჭმელ-სასმელით სავსე, სან მწარედ სჩიოდნენ თავიანთ ბედზედ, სან ლოთობით იქაურობას იკლებდნენ. ერთმანერთში ჩსუბისა, ქალაღდის თამაშობისა და რაღაც ჩსირების თლის მეტს არას აკეთებდნენ. მე განვიზრახე უფრო რიგიანი საქმე ამეჩინა: დაგაწეებინე ჩსირების თლს მეთამბაქოებისა და სარწებებისათვის; რაც გასათლელი სე იყო საჭირო, სკლის-მოწერიო შეგროვილ იუულით გაყიდვიე და მათს სელ-საქმესაც ისე ჰყიდდენ, როგორც მე ვუჩქედი. მალე ეგელანი ცოტადენს იუულს იღებდენ თავიანთ ნამუშავარში და ეს ცოტაც კარგი იყო მათთვის.

ესეც არ ვიკმარე: დაგაწესე რომ ცუდის ყოფა-ქცევისათვის სასჯელი ჰქონოდათ დანიშნული და ვინც უფრო სხეებზედ კარვად იმუშავებდა, ჯილდო მიეღო. ამ რივად, ვერ ორი კვირა არ იყო გასული, რომ ის სროვა ადამიანების საზოგადოებას დავამკვსავსე და ჩემს თავს კანონ-მდებლად გასსავდი, რომელმაც კელურს სალსში მშვიდობიანობისა და მოჩხილების ჩამოგდება შეიძლო.

სწორედ კარგი იქნებოდა, რომ კანონი უფრო სასიათის გადაკეთებას სცდილობდეს და არა სასტიკად დასჯას. სასელ-მწიფოს გამკენი უნდა დაწმუნდენ რომ ბოროტ-მოქმედების ამოსაფხვრელად ემჯობინება—კანონს სალსი დაშინებული ჰყავდეს და არა სასჯელს შეხვეული. თორემ ესლა ერთის ავის საქმისათვის ციხეში ამწუდევკენ დამნაშავეს ღ კინც იქიდან ცოცხალი დააღწევს თავსა, ათას აეს საქმეში განსწავლული იქნება

და უფრო მაგნე წვერი შეიქნება სასოგადოებისა. ჩვენ უნდა ისეთივე ცნებები გავმართოთ, როგორც ევროპაში არიან; იქ ტრუსალი მარტო უნდა იყოს დამწვევდელი და ისეთი პირი ჭყავდეს გვერდით, რომელმაც ცოდვის მონანიება ჩააგონოს, თუ დამნაშავეა, და თუ უბრალოა, უფრო აღუძრას კეთილის საქმის სიყვარული. აი ამ გზით შეიძლება სასელმწიფოს იესუსედ წამოყენება და არა დამნაშავეთა სასტიკად დასჯით. არც ის არის კარგი რომ უბრალო დანაშაულისათვის სიკვდილით დასჯას დაწესებულა. კაცის-კვლასედ აქ არა კლავარავობა; იმას უნდა მოესპოს სიცოცხლე, ვინც შეესო სხვის სიცოცხლეს, რადგან თავის-თავის დაფარვა—ბუნების კანონია. კაცის-მკვლელის დასასჯელად უნდა ყველანი მზად იყვნენ, მაგრამ ქურდობისათვის სიკვდილით დასჯას არ არის კარგი. ბუნება არ გვამდევს ნებას მოკუსპოთ ქურდს სიცოცხლე, და თუ ხმან, ვითქვათ, მოძმარა ცხენი, ის ცხენი იმის საკუთრებად ისეა, როგორც ჩემი. ჩემი უფლება მხოლოდ ჩვენს შუა დადებულს პირობასედა ჰქონია, რომელიც ამბობს: ვინც სხვას ცხენი მოჭვაროს, სიკვდილით დაისჯოსო, მაგრამ ეს პირობა იუჟია, რადგან არაფის არა აქვს უფლება თავის სიცოცხლესედ. ამას გარდა, ეს პირობა უსამართლოა და მალეც გაუქმებული იქნება, რადგან მცირე დანაშაულობისათვის დიდს დასჯელსა ნიშნავს. ისა სჯობს, რის ვაცს სიცოცხლე შეჩხეს ერთის კაცის ცხენის შეჩხენასა. რა პირობაც კი რის ვაცს შორის უსამართლოა, ასა და ასა-ათასს შორისაც უსამართლო იქნება: როგორც ათი მილიონი წრე რთის-კუთხად ვერ გადაიქცევა, ისე ათი მილიონის ყვირილი სიცრუეს სიმართლედ ვერ გარდაჭმნის. ჭკუა-გონება ამას გვეუბნება და ბუნების შვილიც ამას სჩადიან. ველურს სადსს, რომელიც ბუნების კანონს

მისდევს, ძალიან ენანება ვისიმე სიკვდილი და ძვირად შეიმთხვევს სისხლსა, თუ არ სისხლისვე საზღვევლად.

ჩვენი საქსონელნი წინა-ზარნი, თუმცა ომში სასტიკად იქცეოდნენ, მშვიდობიანობის დროს თითქმის არავის არა საჯავდენ სიკვდილით, და რომელ სასელმწიფოსაც ვერ ბუნებრივი სახე სდექს, თითქმის არც-ერთს დანაშაულს სიკვდილის ღირსად არა სთვლის.

მხოლოდ განათლებულს ქვეყნებში მდიდართ მოუგონიათ სიკვდილით დასჯა დარბთათვის. მექლს, სწოგანს სასელმწიფოს უფრო ეტყობა მოხუცის სიმკაცრე და რაც უფრო მეტს ჭიხებას ვიძენთ, თითქო უფრო მეტი სიუგარული გვეძლეა მისი, თითქო უფრო მეტს შიშსა გრძნობთ და ყოველ-დღე ახალს განონებს ვიგონებთ, მის დასაცავად; საღწობებებით განეშემო ვგარგლავთ ჩვენს სახლსა რომ მტაცებელნი თავი-დამ ავიშროთ.

არ ვიცი რას უნდა დაბრალდეს, რომ ჩვენს ქვეყანაში უფრო მეტი განონა შედის ძალაში, ვიდრე ყველა სხვა ეგროპის სასელმწიფოებში ერთად! განონების სიმრავლეს თუ, ჩვენის სალხის უგანონა ქცევას. იქნება ორივეს მიზეზიც იყოს, რადგან ორივე მოკლენს ერთმანერთთან მჭიდრო გავშირი აქვთ. იმდენი განონია ჩვენში, რომ მათნი აღმასრულებელნი ველარ არჩევენ ერთმანერთში და სშირად სსვა-და-სსვა დანაშაულისათვის ერთსა და იმავე სასჯელს უნიშვნენ. სალხიც ამას რომ ჭებდავს, აღარ არჩევს სსვა-და-სსვა დანაშაულს ერთმანერთში და მხოლოდ ამ სსვა-და-სსვაობის გარჩევასედ არის დაფუძნებული სალხის ოსეობა. ამ რიგად, განონთა სიმრავლე ჭბა-დავს ახალ-ახალს ბოროტ-მოქმედებას და ახალს ბოროტ-მოქმედებას მოსდევს ახალის განონის დაწესება.

მართებლობამ კანონი ხალხის მივარკველად უნდა დაადგინოს და არა ხალხის მტარვალად. ეს ემჯობინება ახალ-ახალის კანონების მოგონებასაც; საზოგადოების იქამდე შეწუსებასაც, რომ სიმებმა გაჭიმა ველარ შეიძლონ და გაწედენ; იმასაც რომ დამნაშავეთ სიცოცხლეს ვუსპობთ და მათის უნებობის გაუქმობებსობას კი არა ვცდილობთ; იმასაც რომ სამართლის მიმცემის მაგიერად, სისხლის მოღვეველად გარდავიქცით. მაშინ ვიგრძნობდით, რომ ბრალეულთ მოლოდ დამრიგებელი აკლდათ; მაშინ ვიგრძნობდით, რომ გაჭირების დროს შეუძლიანთ მივარკველად აღმოუჩინენ ხალხს ისინი, ვისაც ესლა მკაცრად ვსჯით, თუ მდიდარს ცოტადენს შეწუსებას მიაუენებენ. მაშინ ვიგრძნობდით, რომ მათი გულიც ისე ჭტავს ჩვენს გულს, როგორც მათი სასე ჩვენსას; რომ ძვირად მოინახეება იმისთანა ბოროტი, რომლის კეთილს გზაზედ დაუენება არ შეიძლებოდეს; რომ კაცის დანაშაული შეიძლება პირველი და უკანასკნელი იყოს და რომ ბევრი სისხლი არ არის საჭირო ჩვენში მშვიდობიანობის დასამყარებლად.

თ ა ვ ი XXVIII

ბედნიერება და უბედურება ამ ქვეყანაში უფრო კეთილ-გონიერებაზედ არის დამოკიდებული, ვიდრე სათნო ცხოვრებაზედ. ქვეყნიერს სიკეთეს, ან მწუხარებას ზეტა ცოტად რადმე სახავს და არ დასდევს მათს განაწილებას.

ორს კვირაზედ მეტი დავჭყავ ცისეში და არც ერთ-სეულ არ მოსულა ჩემი ძვირ-ფასი ოლივია ჩემთან. საშინლად მომინდა იმისი ნახვა. შეკატუობინე ჩემს ცოლს ეს სურვილი და

მეორე დღეს ჩემს ოთახში შემოვიდა საწყალი ოლივიან, თავის დის მკლავსედ დაყრდნობილი. გამაოცა და შემაწუსა იმისმა სახის ცვლილებამ: სადღა იყო იყო უწინდელი ლაზათი და სიკეკლუტე! თითქო ჩემს მშვენიერს ოლივიანს სიკეკდილის ხელი დასტუობოდა! ღოუები ჩასტვივოდა, შუბლი გასჭიმოდა და ჰირსედ გადაჭკვროდა საშინელი მკრთალი იფერი.

— მე დიდად მოხარული ვარ შენის ნახვისა შეილო, ვუთხარი მე, მაგრამ რადა ხარ აგრე შეწუხებული? ნუ თუ აღარ გაიყვარვარ და იმიტომ აღარ უფოთხილდები შენს თავსა, რომელიც ჩემს სიტყვსლეს მიჩხეენიან! ჭირს ნუ გაუტყდები, შეილო, და იქნება უფრო ბედნიერს დღეს კელირსოთ,

— თქვენ ყოველთვის კეთილის გულით იყავით ჩემზედ, მამა, და იმას უფრო ვწუხვარ, რომ აღარ მეღიროება ეგ ბედნიერება გაგიყოთ თქვენ. ვაიმე, რომ ეს წუთის-სოიველი ესლა იფუჭია ჩემთვის, ჭ მოუთმენელად მოკელი იმ დღეს, როდესაც დავტოვებ ამ ქვეყნიერებას, სადაც მწუხარების მეტი არა მრგებია-რა. მართლა, მამა, კარგი იქნებოდა დათანხმებულიყავით ტორწილის სურვილს. იქნება მაგით ცოტაც არის თავი შეგებრალეზინათ და სიკეკდილის დღეს ეგ მაინც ნუგეშად მექნებოდა.

— არა, შეილო, თავის-დღეში არ დავთანხმდები, რომ ჩემს შვილს უნამუსობის ხმა დაუვარდეს. დეე სსკებმა შენს ქტეკას მრუდეს თვალთ უფურონ, მე მაინც ეგ აჩქარების ნაყოფად მიმანჩნია და არა გარყვნილების ნიშნად. ნუ გგონია, რომ ეს ადგილი ჩემთვის ძნელი სამყოფი იყოს; თუმიცა საზარელი სანასავი ვია, მაგრამ სანამ შენ ცოცხალი მეყოლები, არასოდეს არ დავთანხმდები, იმან სსკა შეირთოს და შენ უფრო გაგაუბედუროს.

ჯენკინსონიც იქ იყო ამ ლაშარაკის დროს და ჩემი ქალი რომ წავიდა, ძალიან დამტუქსა, რატომ არ დასთანხმდებოდა, რაზედაც გულაშარაკებოდათ, თუ ჩი მაგითი თავისუფლებას ელინსებოთ. არ არის კარგი რომ მთელის რჯისის მშვიდობიანობა შესწირეთ მშვიდობიანობას ერთის შეილისას, რომელმაც ისეთი შეუწყნებება მოგაყენათ. მგონი არც ის იყო კარგი, რომ უარზედ დგენართ და არა სთანხმდებით იმ ქალ-ერმის ქორწილზედ, რომელთაც შეუღლებას ვერ დაუშლით, მაგრამ იქნება მაგ უარ-ყოფით ჩი გაუბედურებოთ.

— თქვენ არ იცნობთ, ბატონო, იმ ვაჭს, რომელიც ესუგვაწუხებს, მიუგუე მე. რაც უნდა მოწილდება გამოკუტსადო, ერთის სახარის თავისუფლებასაც არ უელინსები. მე მითხრეს, რომ ერთის წლის წინად ამავე მოთასში მომგვადრა უცმელ-უსმელობით ერთი იმისი მოვალე; სწორედაც რომ ჩემმა თანხმობამ იმისთანა მშენიერს სასახლეში გადამიყვანოს, რომელსაც იგი ჭილობს, მაინც არ დავეხუდლები იმ ქორწილზედ; მე ვგრძნობ, რომ ჩემა თანხმობა გარყვნილობის დაგვირგვინება იქნება. ვიდრე ჩემი ქალი ცოცხალია, იმისი ქორწილი სხვასთან არ იქნება ჩემს თავალში კანონიერი, არა! და თუ ის აღარ მეყოლება, მაშინ მართლა რომ საზიარლარი კაცი ვიქნები, თუ ჩემის ჯავრის ამოსაყრელად დავაშორებ იმით, ვისაც ერთმანერთთან შეუღლებას სურთ, მაშინ მე თითონ მოვიდომებ, რომ ჯვარ-დაწერილი ვნახო იგი, რადგან, თუმცა პეტროსნება არა აქვს, მაგრამ იქნება ქორწინებამ მთავალში მაინც აშორლოს გარყვნილებას. ესლა ჩი სწორედ სასტიგი მამა ვიქნები, თუ ჩემის თანხმობით ჩემს ქალს საფლავის გათხრას მოეუსწრაფებ და მე იმის სიკვდილით აქედამ.

თავს დაკისსნი; რა იქნება რომ ერთი მწუნსარება თავიდაც ავი-
ცილო და ჩემს ქალს კი ათასი მოვასვიო თავსა!

— სწორედ მართალსა ბძანებთ, მითხრა იმას, მაგრამ მგონია თქვენს ქალს სიკვდილის დღე კიდევ მოსწრაფებულა აქვს, და თქვენ დიდ-სახსს აღარ აქნებით ამ სახნელეთში გამომწევდელი. მაინც აი რას გირჩევთ: რადგან არ გინდათ ძმის-წულთან საქმე დაიჭიროთ, ბიძას სომ არაფერი დაუშავებია. იმის ბიძა მთელს ჩვენს სასელმწიფოში პირველ კაცად ითვლება თავის კეთილის სასიათით და ყოველ კეთილ-საქმისადმი თანაგრძნობით. მისწერეთ ფოსტით წერილი, შეატყობინეთ იმის ძმის-წულის უსინდისობა, და დარწმუნებული ვარ, სამს დღესეც ვასუსს მიიღებთ.

დავუძაღლე ამ რჩევისათვის და მაშინვე დაკაბიწე წერილის მიწერა, მაგრამ ქალადი არა მქონდა და რაც ფული გვებადა, დილითვე სასმელ-საჭმელზე დაგვესარჯა; ქალადიც კვირისონმა გვიმოვა.

სამი დღე სულ იმასე კვირობდი, ტორწილის ბიძა როგორ მიიღებს ჩემს წერილსა-მეთქა. ჩემი ცოლი კი მუდამ ჩამჩინებდა, დასთანხმდი ყოველისფერზე, რაც კი ტორწილმა მოინდომოს; ეგა სჯობს აქ დარჩენასა. ამას გარდა მალ-მალე ამბავი მოვქონდათ, რომ ჩემი ქალი თან-და-თან უფრო ცუდად იყო.

გაკვიდა მესამე დღე, მეოთხეც, მაგრამ ჩემს წერილის ვასუსი არ მომდიოდა; მაინც რა დასაჯერებელი იყო რომ ტორწილის ბიძას ვიღაც უცხოს საჩივარი მიეღო თავის საუკარელს ძმის-წულსეც. იმის იმედიც სსვა ჩემს ამედებსავით გამიცუდა. არ გავუტყუდი ამ უიმედობასაც, თუმცა ტყვეობამ და უვარვისმა ჭკამა ძალიან შემსუსტა, და დამწვარის ძედა-

ვის ტვივილიც უფრო გამიძნელდა. მე ჩაღასუდ ვიყავ გაწო-
ლილი; ჩემი პატარაები გვერდით მისხდენ სოღმე და ხან ერ-
თი მიკითხავდა წიგნებს, ხან მეორე; ხან კი ჩემს დაწიგებს
უფრო უგდებდენ და სტიროდენ.

ჩემი ქალი ჩემსუდ უფრო აკად იყო; ყოველი იმისი ამ-
ბავი შიშსა და ტანჯვას მიმატებდა; მესუთე დღეს, შედეგ
ტორნჭილის ბიძასთან წერილის მიწერისა, შემოვიდენ და მით-
ხრეს, თქვენი ქალი უენოდა სდექსო. ესლა ვიგრძენ, რა მწა-
რეც იყო ჩემთვის ტუსაღად ყოფნა; გული თითქო ბუდი-
დამ ამომივარდა; მინდოდა ჩემის ქალის თაკითა ვმჯდაწვიყავ
და ნუგეში მიმეცა რამე, გამემაგრებინა, მომესმინა იმისი უგა-
ნასკნელი სურვილი და მის სულისთვის ზეცის გზა გამეკვალა.

მოვიდა გიდეკ ამბავი, სულთ ებრძვისო და მე კი უგა-
ნასკნელი ცრემლიც ვერ დავაყარე, ამ მცირე ნუგეშსაც მოკ-
ლებული ვიყავ. პატარა ხანს უგან შემოვიდა ჯენკინსონი და
მითხრა, გული გაიმაგრე, კელარას მოუმატებ, შენი ქალი გარ-
დიცვალა!

მეორე დილასაც შემოვიდა იგი ნუგეშის მოსატყმად.
გვერდით მხოლოდ ორი პატარა ბავშვი მყავდა; ესენი იყვნენ
ესლა ჩემი დროს-გამტარებლები და სულ იმასა ცდილობდენ,
გაკერთე როგორმე; მეუბნებოდენ, მოდი, მამა წავიკითხავთ
რასმეს და კი ნუ იტირებო; ბებერი ხარ და ტირილი როდი
უნდაო.

— ესლა ჩემი და ანგელოზია, განა, მამა? მითხრა უფ-
როსმა. მამ რადსა სწუსარ? ნეტავი მეც ანგელოზი ვიყო,
ოღონდ ამ ოთახს კი გავმოხრდე და მამაც ჩემთან იყოს.

— ესლა ჩემი და ცაშია; სთქვა უმცროსმა, და იქა სჯობია,
აქ ყოფნასა; იქ სულ კარგები არიან, აქ კი აკები.

ჯენგინსონმა გააწვევტინა ეს უმანგო ტიკტიკი და მით-
სრა: ესლა თქვენი ქალი ცოცხალი აღარ არის და სსკებზედ
უნდა იზრუნოთ; თქვენს ცოლ-შვილს უზატრონეთ და თქვენს
თავსაც უშელაკათეთ, თორემ უჭმელ-უსმელობა და ამ საზურო-
ბილის მსრჩავლი ჭაერი მალე ბოლოს მოგიღებთო. ესლა უნ-
და დასთმოთ ამპარტანებსაც, მძულვარებაცა და მსოლოდ იმათ-
სედ იზრუნოთ, რომელთაც თქვენს მეტი ჰატრონი არ გა-
ახნიათო. ესლა სიმაწთლევცა და გონიერებაც იმას მოითხოვს,
რომ ტოწიწილს შეუწიგდეთო.

— ღვთის მადლით ესლა ჩემს გულში ამპარტანებს ჭ მძულ-
ვარება აღარ არის-რა; მიუგუე მე. სწორედ თითონვე გაკვირ-
სკედი ჩემს თავს, რომ ჩემს გულში ეგ გრძნობა იყოს დაბუ-
დებული. მე ეს იმედიცა მაქვს, რომ იმის სულს განწმენდილს
წარკვადგენ საუგუნო სამსჯავროს წინ, რადგან იგი ერთსულ ჩე-
მი სულიერი მოწაფე იყო. არა, ესლა მე აღარავინ არა მძულს!
თუმიცა იმან გულიდამ გამომგლიჯა, რაც კი ყოველს იმის საუნ-
ჯებზედ უძვირფასესი მებადა, თუმიცა იმისგან სასიკვდილოდ ვარ
დაკოდილი, დიად, დაკოდილი, დაუძლურებული, მანც მაგიერის
გადასდას არას დროს არ მოვინდომებ. ესლა მზადა ვარ დაკ-
თანსმდე იმის ქორწინებას და ესეც აცნობეთ, რომ თუ რა-
დისმე მიწყენებია რამე, დიდადა ვწუხვარ იმ წყენისათვის.

ჯენგინსონმა აიღო საწერ-კალამი და რაცა ვსთქვი, ყო-
ველისთვერი ჩასწერა. მე სელი მოვასწერე. ეს ბარათი ჩემმა
შვილმა წაუღო ტოწიწილს, რომელიც იმ დროს თავის სა-
სახლეში იმყოფებოდა. სუთი-ექვსის საათის შემდეგ დაბრუნ-
და და ეს ამბავი მოგვიტანა: ძლივს მივადწიე თითონ სას-
ლის-ჰატრონამდის, რადგან მოსამსახურეები უზდელად მომიქ-
ცნენ და ცუდის თვალთ შემომსედესო; რადაც საქმისთვის,

გამობრძანდა თითონ, და მხოლოდ მამის მოვასწავს ნახვალ. ის ესლას თაჯის ქორწილის მზადებაშია, რომელიც სამს დღე-სეგ უნდა მოხდეს. მოწიწებით მიგუასლოვდი და ბაჩათი მიკართვირ. წაიკითხა და სთქვა: გვიანდა! დამოწილება ესლას საჭირო აღარ არისო. მე შევიტყე, რომ თქვენ ბიძი-ჩემისთვის წერილი მიგიწერიათ და იმას ის წერილი ისე უყურადღებოთ მიუღია, როგორც გვეაძრებოდათო. კვლავ თუ ჩემთან საქმე გქონდეთ რამე, ჩემს ჯდუგატს მიჭმაცით და არა მეო. ან არა, უკეთესი იქნება შეამავლად შენი ორი ჭ ჩამოდგეს, რადგან ჩემის ახრით, იმათ უფრო გონივრული ქცევა ეტყობათო.

— ესლას სომ სუდავთ, რა სასიხისაც უოფილას ის კაცი და როგორს მტანჯავს კიდევ! უუთსარი ჯენკინსონს. მტანჯავს და თან სასაცილოდ მიგდებს! მგონამ რაც უნდა ჭქნას, რაც უნდა ურდულები გაუყაროს ამ კარებს, მაინც მალე გავთავისუფლები იმის ხელიდამ. მე ესლას მივდივარ იმ სამყოფში, რომელიც თან-და-თან ბრწყინვალედ მებეჭნება, რაც უფრო მეტად უყასლოვდები. ამის მოლოდინი მიქარებს მწუნარებს და თუმცა ჩემს შემდეგ ქერი-ბლები დამჩნებიან, ღმერთი არ დაივიწყებს მათ: გამომხდება ვინმე ღვთის მოსავი, რომელიც უმეტრონებს ან მაგათის უბედურ მამის გულისათვის, ან იმ მამის გულისათვის, რომელიც სუცაშია.

— ამ ღაზარეში რომ ვიყავით, საჩქაროდ შემოვარდა ჩემი ცალი. სასუსუდ ძლიერი შიში ეტყობოდა ჭ შიშისაგანვე ენა ჭქონ-ღ ჩავარდნილი. იმ დღეს პირველი იყო იმისი ჩემთან შემოსვლა.

— რაღა ხარ აგრე, საყვარელო ჩემო? უუთსარი მე შენის მწუნარებით რად აძლიერებ ჩემს მწუნარებსაც? მართალია, ჩვენ-მა მოწილებამ გული ვერ დაუღობ ჩვენს სასტიკს, მოვალეს,

და ამ სასარკელს ალავს სიკვდილი გადამიწვივითა; მართალა, ჩვენი საყვარელი შვილი დაკვარვით, მაგრამ სხვა შვილები მაინც დაგვრჩება ნუგეშად, როცა მე აღარ გეყოლები.

— მართალს ამბობ, მართალს! წარმოხსოვს იმან. დაკვარვით ჩვენი საყვარელი შვილი! ჩვენი ქალი, ჩვენი კარგი სოფიო აღარა გეყავს, მოგვტაცეს, ხელიდამ გამოგვაცალეს ვიდრე ავასაკებმა!

— რას ამბობთ მაგას? ჭკიითა ვენკინსონმა. ნუ თუ მართლად სოფიო წაიყვანა ვინმე?

... მასუსის მაგიერად ჩემმა ცოლმა გაშტურებით შეჭსკვდა ღთვალთაგან ცრემლი გადმოსცვივდა. დაწერილებით უგელაფერი მსოფლოდ ერთმა ტუსადის ცოლმა გვიამბო, რომელიც ჩემს ცოლთან ერთად შემოვიდა. იმან გვითხრა, რომ ისა, ჩემი ცოლი და ჩემი ქალი დიდს გზასუდ გასულიყვნენ სასეიონოდ სოფელს ვარედ და იმას ახლო უცებ ფოსტის ეკიპში გაჩეხბულიყო. ეკიპაყიდან ერთი კარვად ჩანდული კაცი გადმომხდაჩიყო, ჩემის ქალისთვის წელსუდ ხელი მოეხვია, ძალად ჩაესვა ეკიპაყში და გაეჭახებინა. ერთს წუთას თვალთაგან მიჭფარებოდათ. იმ კაცს კარვად ეცვა, მაგრამ ტორხჭილი ვი არ იყო.

— ესლა ვი ამეგსო მწუნარების ფილას! შევევირე მე. ამის მეტს ველარვინ რას დამძარტებს. რას ამბობთ მაგას! აღარც ერთი აღარა მყავს! ერთიც აღარ დასტოვას! რჭ, გველეშაპო! რეგორ ამომაცალე გულიდამ ეგ შვილიც! მაგას ანგელონის მშენიერება ჭქონდა და თითქმის ანგელონის გონიერებაც! ხელი მიაშველეთ მაგ აღამიანს, არ დაეტეს, რჭ, ღმერთო ჩემო; აღარც-ერთი აღარა მყავს!

— ვაიმე, რომ შენთვის ჩემსუდ მეტად ყოფილა ნუგეში

საჭირო! მითხრა ჩემმა ცოლმა. დიდი უბედურება დაგვადგა, მაგრამ მეტის ატანასაც შევიძლებ, თუ გი შენ გარგად შეუღლები. წამართვან ყოველისიყერი, თუნდა შევიღებიც, ოღონდ შენს თავს ნუ წამართმევენ!

ჩემი შეილი მოსუც იქვე იდგა და სცდილობდა, ნუგეში მოეცა რამე; ნუ აძლევთო თავს მეტს მწუხარებას, იმედი მაქვს, სასიამოვნო ამბის გავგონებაც გველირსოსო.

— მიიხედ-მოიხედე, შეილო, და მითხარ აბა, რაღას შეუძლიან ჩემი სიამოვნება? ვუთხარი მე. ამ ქვეყანაზედ გავგეჟრო ყოველივე ნუგეშის სხივი და იქ არ ვიცი, იქნება ბრწყინვალე მომავალიცა გვეჩინდეს.

— მე იმედი მაქვს, ამით ძანაც ჰატარა ვინუგეშითო; მომიგო მოსემ. ეს არის ესლა გეორგის წიგნი მომცეს სელშიო.

— ხომ არ იცის ჯერ ჩვენი ტანჯვა? ვკითხუ მე. ღმერთმა ნუ ჭქნას, რომ ჩვენი უბედურება იმასაც შეეტყუოს და იმასაც სატანჯველად გაჭხდომოდეს.

— არა, ბატონო, ის სრულებით მხიარული და ბედნიერია. კარგისა და სასიამოვნო ამბების მეტს არას იწერება: ჩემმა უფროსმა ძალიან შემეყარაო და მპირდება, ძალე უმადლესს ალაგს მოგცემო.

— მაშ ეგ სწორედ მართალია! სთქვა ჩემმა ცოლმა. მაშ მართალია, რომ გეორგს ცუდი არა დამართვინია-რა?

— რა უნდა დამართოდა, დედა. აი ის წერილიც; უეჭველია ძალიან სასიამოვნებო და თუ ესლა თქვენი ნუგეშის მოცემა შეუძლიან რასმე, აი ეს წერილი განუგეშებო.

— სწორედ დარწმუნებული გი ხარ, კიდევ იკითხა ჩემმა ცოლმა, რომ ეს წერილი იმისაგან არის დაწერილი და ის მართლა ბედნიერებაშია?

— რა ვქნა, ეჭვის შემოტანა რა საჭიროა! მიუგო მოსემ. დაწმუნებული ვარ, ერთს დროს ის იქნება ჩვენის ოჯახის შემწე და მაცხოვრებელი.

— მას ვმადლობ ღმერთისა, რომ ჩემი უკანასკნელი წერილი არ მისვლია. წარმოსთქვა ჩემმა ცოლმა და მეც მითხრა:

— ესლა უნდა გაგომხილო, რომ თუმცა სსვაფრივ ღმერთი განრისხებულია ჩვენზე, ამ შემთხვევაში კი დაგვიფარა. უკანასკნელი წერილი გამწარებულმა დავწერე და ჩემს შვილს ვწერდი, თუ არ გინდა შენის, დედობისგან სელი ავიღო და თუ ქუდი გსურავს, სელი გამოიღე და მაგიერი გარდაუსადე შენის დის გამრყენელს და მამი-შენის შემაწესებელსა-მეთქი. ვმადლობ ცისა და ქვეყნის გამჩენს, რომ ის წერილი არ მისვლია; ესლა შემიძლიან დამშვიდებული ვიყო.

— ეგ ძალიან ცუდად გიქნია, და სხვა გუნებაზედ რომ ვუთხარი, უფრო მწარე საყვედურს მიიღებდი ჩემგან; ვუთხარი მე. საშინელს უფსკრულს გადარჩენილხართ შენცა და ისიც. განგებას უფრო მეტი გულის-ტკივილი ჰქონია ჩვენი, ვიდრე ჩვენ თითონ ჩვენის თავისა. მას დაუფარავს ჩემი შვილი, რომ თქვენს პატრონად იყოს, როდესაც მე აღარ ვიქნები. უსამართლოდ ვჩივოდი, უოკელი ნუგეში მოსპობილი მაქვს-მეთქი; ჯერ კიდევ ჩემი შვილი გეორგ ბედნიერია და ჩვენის მწუსრებისა არა იცის-რა. ის ეუოლება მფარველად თავის ქვრივს დედას და თავის დაობლებულ დებსა და ძმებს. მაგრამ რა დეებზედ ვლანაწაკობ; სადღა ჰყავს დები! ორივე მომასორეს და მიწასთან გამასწორეს.

— მამა, ნება მომეცით, წაგიკითხოთ ეს წერილი. იმედი მაქვს, გესიამოვნებათ. მითხრა ჩემმა შვილმა. მე ნება დავართე და აი რა წაიკითხა:

«ბატონო, მამა.

«ცოტას სნით მინდა მოვშორდე იმ სიახლოვნებას, რომელიც გაწმემო მარტყია და მინდა ოცნებით გადმოვივინდე უფრო სასიამოვნო ალაგს,—ჩემს სახლში, ჩვენის პატარა ბუხრის წინ. მე წარმოდგენილი მაქვს, მთელი ჩვენი სახლობა როგორის გულ-მოდგინებით უუტს უდგებს ამ წერილის ყოველს სტრიქონს. თვალ-წინ მიდგანან ეგ უმანკო სასუბები, რომელთაც ამჟამტანების და უგმაყოფილეობის შემმუსვრელი ხელი არ დასტუბობიათ. მაგრამ რაც უნდა სრული იყოს თქვენი ბედნიერება, მაინც მეტი არ იქნება, შეგატუბინოთ, რომ მეც სრულებით ბედნიერი ვარ და კმაყოფილი ჩემის ყოფაცხვებისა.

«ჩვენის ჯარის დასს აქვე დაჩენის ბძანება მოუვიდა და ინგლისიდან აღარ გადის. ჩვენი უფროსი თავის მეგობარს მუძანის, ყველგან თან დაჟვავარ და რომელს ოჯახშიაც კი ვიყავ; ყველგან თან-და-თან უფრო კარგის თვალით მიცქერიან. წუსელის ერთს მშვენიერს ქალთან ვიტანცავე და თქვენ რომ იცით, იმის დავიწყება რომ შემეძლოს, იქნება ამ ქალის ცოლად შერთვაც არ გამჭირებოდა. სწორედ ცუდი ბედი დამეყვა: ყველანი მასხოვან და მე კი თითქმის ყველა მეგობრებმა და ნათესავებმა დამივიწყეს, ვაი თუ თქვენგანაც დავიწყებული ვიყო, მამა! აი რამდენი ხანია, კელი თქვენს წერილს და კი არსადა სჩანს. ოლივია ჭ სოფიოც მშირდებოდენ, წერილებს მოგწერთ სოღმეო და მაგათაც დამივიწყეს. უთხარით მაგ ურცხვებს, რომ ძალიან გულ-მოსული ვარ მაგათსედ, მაგრამ მაინც ტკბილის გრძნობებითა მაქვს გული სასუე ჭ მაინც ძალიან მიყვარან. ეგენი. თქვენც დაწმუნებული ბძანდებოდეთ, მამა, რომ მუდამ ვიქმნები

«თქვენი მოსიყვარული ჭ მოჩილი შვილი გეორგ.»

— ამდენი უბედურება კი თავს დაგვატყუდა, მაგრამ დიდი მადლობა უნდა აღვმართოთ ზეცას, რომ ერთი წვერი მაინც ჩვენის ოჯახისა ჩვენის ტანჯვის მონაწილე არ არის. ღმერთი აიყოს იმისი მთვარეული და ნუ მოაკლავს ბედნიერება! აცოცხლოს იგი პატრონად თავის ქვრივის დედისა და ამ ორის პატარა ბავშვისა; ამის მიუტის სამკვიდროს დატოვება მე არ შემიძლიან. ნუ გამოაცდევინებს ამ უმანგო ბავშვებს სიღარიბეს; სიღარიბის განსაცდელს და პატიოსანს გოჯავად უწინამძღვროს მათ.

ეს სიტყვები რომ წარმოვსთქვი, ძირიდან რაღაც სმაურობა მომსმა; სმაურობა რომ შეწყდა, ბორკილის ჩხარი-ჩხურჩი გავიგონე დერეფანში. შემოვიდა ცისის ყარაული ჩემს ოთახში და თან ერთი დაჭრილი კაცი შემოიყვანა; უცხო კაცი სისხლით აყო მისურილი და მაგარის ჯატკებით გაბოჭილი. შემებრალა ის საცოდავო, მაგრამ წარმოიდგინეთ, რა თავ-ზარი უნდა დამცემოდა, როდესაც მომიახლოვდა და გიცან, რომ ჩემი შვილი გეოვრე აყო.

— შვილო, გეოვრე! შევევირე მე. იქნება თვალები არ მატყუებენ და შენ აყო ეგრე სისხლში. შესვრილი და შებორკილი! ეგ არის შენი ბედნიერება, აგრე უნდა დაბრუნებოდე? რატომ არ გასკდები გულო! რაღადა ვარ ცოცხალი ამ ამბის მსახველი!

— სად არის თქვენი გულ-მაგრობა? მომიგო ჩემმა შვილმა შეუძღრკალის ხმით. მე სიკვდილით დასჯა მაქვს გადაწვეპტილი და მევე უნდა დავიტანჯო. დეე, შეასრულონ სამართალი და წამართვან სიცოცხლე.

პატარა ხნით ვეცადე გული გაემეგრე და ჩუმი ვიყავი მაგრამ ვერ შევძელ დამეფარა ძველვარება.

— ოჲ, შეილო ჩემო! გუფიდამ სისხლი მწვეთს, შენ მაგ ყოფაში რომ გხედავ და შეკლა კი არ შემიძლიან. მეგონა, ნეტარებაში იყავი, ვმადლობდი ღმერთს შენის უვნებლობისათვის და ის კი არა თუ შენ დატყრილი, ბოროლ-გაყრილი ყოფილხარ! ნეტავი იმას, ვის სიცოცხლესაც ბოლო უმაწვილო-ბაში მოეღება. მე სიბურქედის ვიცოცხლე, რომ ეს დღე მენახა: მენახა, როგორ უდროოდ მოესპობოდათ სიცოცხლე ჩემს შვილებს და როგორ ძველს ნანგრევსავით დაგრჩებოდი მე. დეე, ჩისსვა ღვთისა დაეტეს თავს ჩემის შვილების ძველეს! დეე, იცოცხლეს ჩემსავით და ნახოს....

— მოითმინე, ბატონო, ნუ გამაწითლებთ თქვენის სიტყვებით თქვენს მაგივრად; მომიტო ჩემმა შვილმა. როგორ ივიწებთ თქვენს ხნოვანებას, თქვენს წმინდა წოდებას და გინდათ თქვენის ნებით განაგოთ ზეცის სიძარტე; თქვენ ზეცისადმი წუგელას აღმართავთ და არ გეშინიანთ რომ ეგ წუგელა უგანვე დატრიალდეს, დაეტეს თქვენს ჭდალს თავს და განადგურდეს! ისა სჯობს მოძამწადლოთ იმ შემარცხვენ სიკვდილისათვის, რომელიც მალე მომელის; შემტურვოთ იმედითა და გძებუდნობით, რომ უშიშრად შევსვა სამწარის ფილა.

— არა შეილო, შენ სიცოცხლეს ვერავინ წაგართმევს! ჩას ჩაიდუნდი იმისთანას, რომ მაგ საშინელის სასჯელის ღირსა იყო; ჩემი გოგო მაგისთანა ავასკობით არ შეარცხვენ და თავის წინაპრებს.

— ჩემი შეცოდების ამოტყუება, მტრის შეუძლებელია, მე რომ დედი-ჩემის წერილი მივიღე, მშინვე წამოკვიდი, მინდობდა იმ მუხანათისათვის სამაგიერო გადამიქნა და დეულმა გამოწვევის ბაჭთი გაუფრთხანე. თითოეტი ეს არ გამოვიდა და ოთხი ბიჭი გამოეწვან ჩემს დასატყრად, ერთი დატყერ,

მგონი სასიკვდილოდაც, მაგრამ სხვებმა შემიპყრეს. იმ ღა-
ჩაჩს უნდა თურმე კანონით დამასჯეინოს; საბუთებიც ნამ-
დვილი უჭირავს სელში. პირველმა მე გაუგზავნე გამოწვევის
ბაჩათი და ჩადგან პირველი მე გადაკვდი კანონს, სიკვდილი
არ ამტდობს! თქვენ ბერჯერ აღტაცებაში მოგიყვანივართ, რო-
ცა დარიგებას მამლევდით, კაცი მხნე უნდა იყოსო; ახა ასლს
თქვენ თითონ მაჩვენეთ სიმხნის მაგალითი.

— გაჩვენებ, შეილო, გაჩვენებ. მე ესლს ამ ქვეყანაში აღა-
ჩა ვარ და აღაჩა ვგრძნობ აღარც მის სიამოვნებას, აღარც
ტანჯვას. დღეის იქით ვსწივეტ ყოველს გავშიჩს ქვეყნიერს
ცხოვრებასთან და ორივე მოვემზადოთ საუკუნო ცხოვრები-
სათვის. ჭო, შეილო ჩემო, მე გზას გიჩვენებ, ჩემი სული წინ
წავიძღვება და ორნივ ერთად ვვიდეთ ზეტას. მე ვსედავ ეს-
ლს, რომ აქ მოტეებას ველარ ეღისები და ეტადე, მოგი-
ტეონ იმ დიდს სამსჯავროში, რომლის წინაც მე და შენ მა-
ლე წავდებოთ. ნუ ვიქნებით თავ-მოყვარენი; დავუძახოთ სხვა
ტუსალებსაც და ჩვენს იმედში იმათაც წილი დავუდვათ. დაუ-
ძასე, ციხის მტველო, ყველას, მოვიდნენ აქ, რომ კეთილი
ჩავაგონოთ ჩამე.

ეს რომ ვსტევი, წამოვიწიე ჩემს ჩალის ქვეშ-საგებზედ,
მაგრამ წამოჯდომა ვერ შეუძელ და კედელს მივკუედე. ყველას
ტუსალებმა თავი მოიყარეს ჩემს ოთახში: უყვარდათ იმათ ეს-
ლს ჩემის დარიგების მოსმენა. მოსე და იმისი დედა აქეთ-
იქათ მხრებში ამომისხდნენ და რა ვნახე, რომ არც-ერთი ტუ-
სადი არ აკლდა, შეძლებს სიტყვებით მივმართე მათ:

თ ა ვ ი XXIX

განგვა ერთ-გვარად უწილებს ადამიანს ბედნიერებასაც და უბედურებასაც, რადგან, ვინც სააქაოს იჯანჯება, იმას სამაგიერო ნეტარება სასუფეველში ეღირსება.

«მეგობარნო, შეიღწე და თანა-ტანჯულნო ჩემნო! როდესაც კივილი ამ სოფელში კეთილისა და ბოროტის განაწილებასკად, ვსედავ, რომ ადამიანს ბეკრი სინარული მისცემია, მაგრამ სატანჯველი კიდეკ უფრო მეტია სინარულსკედ. მთელი ჭკეყანა რომ მოკათვალეროთ, იმისთანა ბედნიერს სულდგმულს ვერ ვნახავთ, რომელსაც კიდეკ მეტი ბედნიერება არ ენატრებოდეს და ყოველ-დღე კი ვხედავთ იმისთანებს, რომელნიც თავს იკვლენ და მით გვიმტკიცებენ, რომ აღარაფერს სინარულს არ მოელიან. ცხადია, ამ წუთის-სოფელში სრული ბედნიერება არსად გვეღირსება; მაგრამ შეიძლება კი სრულიად უბედურნი ვიყოთ.

«რად უნდა იტანჯებოდეს ადამიანი; ჩვენი უბედურება რად არის საჭირო საყოველთაო ბედნიერებისათვის; რად არის ასე რომ, როდესაც ყოველივე სხვა დაწესებულება სრულია და უნაკლულა, მხოფლიოს წესი სასკა ნაკლულევანებით? ამათ ვასუსს ვერ მივაგნებთ ვერას დროს, და თუნდა მივაგნოთ კიდეკ, ვერ გამოვიყენებთ. განგებამ არ მოგვცა ნიჭი ამის ახსნისა და ნაცვლად მისა ნუგეში მოგვანიჭა.

«ამ ყოფაში, კაცმა ვერ ჭიფლოსოფოსთა სწავლა მოიშველია, მაგრამ ზეცამ ვერა სცნა იგი ნუგეშინის მტკემელად და მოანიჭა საწმინოება. ფილოსოფოსნი ართობენ კაცს თავიანთ

სწავლით, მაგრამ ხშირად შეცდომაში შეჭყვავთ. ისინი გვიქა-
დაგებენ, ცხოვრება ნეტარებით სავსეა, მხოლოდ უნდა ვიცო-
დეთ, როგორ გამოვიყენოთ იგი და თან ამასაც ამბობენ,
კაცს ამ წუთის-სოფელში მწუხარება არ ასცდება, მაგრამ სი-
ცოცხლე მოკლეა და მწუხარებასაც ბოლო ძალე ეღებაო. ამ
გვარი ნუგეშები ერთი-ერთმანერთის წინააღმდეგნი არიან: თუ
სიცოცხლე სანეტაროა, მისი ძალე მოსპობა სამწუხარო უნდა
იყოს და თუ ხანგრძლივია იგი, მწუხარებაც ხანგრძლივი იქნე-
ბა... თეოდოსიოსთა სწავლა თუმატა სუსტია, მაგრამ საწმუ-
ნოება ძლიერია: საწმუნოება გვასწავლის, რომ აქ კაცი სა-
სუფეველისათვის უნდა ემზადებოდეს. ვინც დასთმობს თავის
ცხოვრებას და იზრუნებს მხოლოდ მომავალზედ, ის აქვე
ელიწყება ნეტარებას, მაგრამ ის კი, რომელიც ცუდმა ცხოვ-
რებამ გარყვნა და გაათასხირა, უნდა შიშით მოელოდეს ზე-
ცის ჩისხვას. საწმუნოება არის მუდამ-ყამს ჩვენი უმთავრესი
ნუგეში, რადგან თუ აქვე ბედნიერი ვართ, ჩვენსედა ჭვიდია,
ეს ბედნიერება საუკუნო ბედნიერებად გადავაქციოთ, თუ არა;
და თუ უბედური ვიქნებით, ისა გვჩვენს ნუგეშად, რომ ეს
წუთის-სოფელი დროებით სამყოფელია. ბედნიერს საწმუ-
ნოება დაუსრულებელს ბედნიერებასა ჭვირდება და უბედურს
კი — ტანჯვის დასრულებას.

«თუმატა საწმუნოება ყველასთვის კეთილია, მაგრამ
უბედურისთვის კიდე უფრო კეთილია იგი: სამღვთო წერი-
ლი ანუგეშებს უძლეურს, შიშველს, უბინაოს, ტვირთ-შემძეს.
ჩვენის საწმუნოების დაძფუძნებელი თავის-თავს აღიარებდა
ტანჯულთა მეგობრად და ზრუნავდა მხოლოდ უბედურთათვის.
უგრძნობელნი ამბობდენ, ეგ მიფერება არის და ღირსების კვა-
ლობაზედ არ ეპყრობა ხალხსაო. იმათ არ იცოდენ, რომ თვით

ზეცისთვისაც გასაჭირია ბედნიერი და უბედური ერთ-გვარად სიამოვნოს საუკუნო ნეტარების დაზიებით. ბედნიერისთვის ეს დიდი რამ არის, რადგან იგი არ სჯულის მათს მდგომარეობას, უბედურს კი ორის მხრივ სიამოვნებს იგი: უძვირებს აქაურს სატანჯველს და საიჭიოსთვისაც სასუფიველსა ჭპირდება.

«განგება ღარიბს უადვილებს სასუფიველის გზას, რადგან იმ ცხოვრებისათვის ნეტარებასა ჭპირდება. ტანჯულს უოკელივე ტანჯვა ცნობილი აქვს და მშვიდობიანად ემსახება სიცოცხლესთან გამოსასაღებლად და მხოლოდ ზოგიერთიებს ენანებათ იგი. უბედური მხოლოდ უკანასკნელს სულთა-ბრძოლასედა ჭკრძნობს ტანჯვას, მაგრამ ამ გვარს ტანჯვას შეჩვეულია იგი, და სიკვდილი რაც უფრო უახლოვდება, გრძნობიერებაც თან-და-თან ეკარგება მას.

«ამ რიგად განგებამ ორი უბირატესობა მიანიჭა უბედურს ბედნიერზედ: აქ უფრო ადვილი სიკვდილი და იქ უმეტესი სიამოვნება შემდეგ სატანჯველისა. ეს უბირატესობა არ არის მცირე, მეგობარნო ჩემო, და თვით იგავშიაც, სასუფიველში მყოფი, თუმატა ზეციურს ნეტარებასა გრძნობდა, მაგრამ კიდევ უმეტეს ნეტარებად ის მიანხდა. რომ ეს ნეტარება ელისა უბედურების შემდეგ.

«ხოლო ხედავთ, მეგობარნო ჩემო, რომ საწმინტოება გუადლებს მას, რასაც თიღოსოფოსთა სწავლა ვერ მოგვცემს; ის გუანგებებს, რომ ზეცა ერთ-გვარად ეუფრობა ბედნიერსაც, უბედურსაც; ორივეს ერთ-გვარს სიამოვნებას ანიჭებს. ღარიბსაც და მდიდარსაც ერთსა და იმავე ბედნიერებასა ჭპირდება საუკუნო ცხოვრებაში და ერთ-გვარს იმედს აძლევს, და თუმატა მდიდარი აქ უფრო კმაყოფილებაშია, ღარიბს ესა რჩება

ნუგეშად, რომ იგი ეღიწება დიდს ბედნიერებას შემდეგ უბედურებად უფინისა; და ეს სიამოვნება თუნდა მცირედიც იყოს, საუკუნო მანძი აჩის და ჭკეყნაერს სიამოვნებას კი დიდი დღე არა აქვს.

«ეს არის ღარიბების ნუგეში, მაგრამ სხვათგან კი ღარიბები დაბლად სდგანან დანარჩენს დამიანებზედ. ვისაც მათი ცხოვრების შეტეობა სურს, თითონვე უნდა გამოესცადოს სიღარიბე; სიღარიბის სიკეთესედა ბევრსა ღამაჩაკობენ, მაგრამ არავინ კი არ ჭკისრულობს მას თავის სებით. ვისაც ცხოვრებისათვის საჭირო უფულისთუერი აქვს, ის ღარიბად არ ჩაითვლება და ვისაც აკლია იგი, მას ტანჯვა არ ასცდება. არც ჩვენა გვცდება ტანჯვა. რაც უნდა აკვიტაცოს ჩვენმა ოცნებამ, მანძი ცისის ნოტიო ჭაერი არ გაკვიტებება, არც დაკოდილი გული გაკვიმთელდება. თუღოსოფოსნი თავიანთ საამო სამუფოთადმ გვეუბნებიან, უნდა მოითმინოთ, მაგრამ ეს ძალდატანება კიდევ უფრო ძნელი მოსათმენია. სიკვდილი მცირე ტანჯვას და უკვლას შეუძლიან იმის ატანა, მაგრამ საშინელ სატანჯველის ატანა კი არავის არ შეუძლიან.

ჩვენთვის, მეგობარო ჩემო, სასუფეველი უფრო განსაკუთრებით ტკბილი უნდა იყოს. მართლაც და სააქაოს მეტი რომ არა გვერგოს-რა, ჩვენისთანა უბადრუკი არსად მოიპოვებოდა. როცა ვუყურებ ამ ბნელს კედლებს, რომელნიც გარს შემოგვრტყმიან და თითქო ჩვენს შესაშინებლად აშენებულანო; როცა ვხედავ ამ მკრთალს სინათლეს, რომელიც თითქო იმიტომ შემოდის აქ, რომ ჩვენი საზარელი სამუფოთი დაგვანახვოს; როცა მესმის ჩხარო-ჩხურო ამ ბოჩვილებისა, რომელნიც ან მტარვალმა გაკვიფარა ხელ-ფეხში, ან თითონ ჩვენმა ბოროტ - მოჭმელებამ; როდესაც ვხედავ ამ შეწუხებულ სახეებს

და მესმის ეს კენკესა და ჩივილი, როგორ არ წარმოვიდგინო, მეგობარო ჩემო, რა დიდებული და სანატრელი უნდა იყოს ჩვენთვის სასუფიველი! სული ჩვენი აჭურინდება დაუსრულებელს ჭკერში, დასთება საუკუნო ნეტარების სხივით, აღმართავს ქების გალობას ზეცისადმი, და აღარა შეაწუხებს—რა მას, აღარაინ უეოლება მბრძანებლად, გარდა დაუსაბამოს კეთილისა! როდესაც ვიფიქრობ ყოველს ამაზედ, სიკვდილი მახარობლად მეჩვენება და თვით უმწარესი ისარი, დასაყრდნობელი ჯოხი მგონია. როდესაც ვიფიქრობ ყოველს ამაზედ, რაღა მასთან სიცოცხლე! ყოველისთვერი უნდა უარ-ყოფო. თვით ხელმწიფენიც თავიანთ სასახლეებში უნდა ხდომულბდენ მას და ჩვენ მცირენი და უბადრუენი სასოებით შევნატრიდეთ.

მერე გვეღიროსება კი ჩვენ ესე ყოველივე? გვეღიროსება, თუ ვეცდებით და ეს არის კარგი, რომ ჩვენ მოკლებული ვართ ბევრს რასმეს, რომელსაც შექმლო ჩვენი განსაცდელში ჩავდებოდა. ვეცადოთ და მივაღწევთ მას და მალეც მივაღწევთ. ჩვენი წარსული ერთი წუთია და მომავალი ვიდრე უფრო მოკლება წარსულზედ. რაც უფრო ხანში შევდივართ, დღეებიც იან-და-თან მოკლე გვგონია და დროცა მცირდება, რა კი თავაღს ვაჩვენებთ მას. ვინუგებოთ, რომ მალე გავიკლით კამოცნობების გზას, მალე მოვისხნით მძიმე ტვირთს, რომელიც ზეცამ აგვიკიდა და თუმცა სიკვდილი, ერთად-ერთი ნუგეშად უბედურისა, გვატყუებს ჩვენ, როგორც დაღალულს მგზავრს ცის კიდე და რაც უნახლოვდებოთ, თითქო უფრო გეშორდება, მაგრამ მანც დიდი ხანი არ გაივლის იმ დრომდე, როდესაც მდიდარნი უკუხით გელარ გაგეჭვებენ, როდესაც სიბრძნებით მოვიგონებთ ამ სოფელში მწუხარედ გატარებულს დროს; როდესაც ვარკ-

შემო გვეჩვენებს ყველა ძეგობრები და ღირსნი ჩვენის ძეგობრებისა; როდესაც ნეტარება ჩვენი იქნება გამოუთქმელი და დაუსრულებელი.»

(დასასრული მესუთე ნუმერში.)

—

ს ი ზ მ ა რ ი .

(ვ . ჭ . მ .)

დღიურ-სიტხადით გულ-დაჩაგრულსა,
ძილში მელირსა ტკბილი სიზმარი:
უნახე, რომ ჭკეუნად ჩამოსულიყვნენ
ნინო, ქეთევან და თვით თამარი.

თამარს თავს ედგა ძლევის გვირგვინი
და ქეთევანსა—წმინდა მოწმობის.
ნინოს ხელთ-ეპყრა ჯვარი კახისა,
ნიშანი დიდი ქრისტიანობის.

ზეცად აეპყრათ სამთავე თავლი;
საქართველოსკენ აშეკრდენ ხელსა
და შეერთებით, ხმა-შეწყობილად
ჭკალობდენ ტკბილსა საგალობელსა:

ადედაო მღვთისაკ, შენი მხეკდრია
ეს საქართველო დიდ-ჭირ-ნახული.
შეუნდეკ ცოდვა, ნუ აადებ ხელს!
ღმობიერებით იბრუნე გული.

«მოეტ კურთხევა ზეცით, მადლო,
და გადმოსასხე ძლიერად ჰვარი,
რომ აღადგინო ქართველი დედა,
დღეს დაცემული და ცოცხალ-მკვდარი.»

«მისსა მხნეობას, მისსა ზნეობას
გაუმტკიცებდე აღმა-ფრენასა,
და შენ საქებრად, სადიდებულად
ნუ დაუკარგავ იმ ტკბილ-ენასა,

«რომლითაც თამარ ბძანებს სტეპდა,
ქეთევან მაწად შენ გადიდებდა
და ნინო მისა შენის მცნებსა,
შენგან რჩეულ-ერს უქადაგებდა.»

აკაკი.

რუსეთის ეხლანდელი მღვდლოკარმოება.

სტატია პირველი.

ეველამ ვარგაძე ვიციით, რომ ჩვენში მღიერ მხელი მოსახერხებელი საქმეა თავისუფლად ღაპარაკი ზოგიერთ საზოგადო საინტერესო საგანზედ. ესეც ვიციით, რომ წვრილმან საქმეების უკან დევნა მწერლობას ამტყობს, მკითხველს იმაზედ გულს უტრუებს და ათქმევინებს მწერალზე:

«Вичуя маленькихъ воришекъ
Для удовольствія большихъ,
Дивить онъ дерзостью мальчишекъ
И похвалою гордится ихъ.»

მკითხველი გაგონებს: დღეს საზოგადოებას ადუღებს ესა და არა ის ამბავი, გინდა თუ არა, მოასერსე ღაპარაკი ამასე და არა იმაზედ. თუ ეველას დაწვრილებით ვერ გვიამბობ, უმთავრეს საგანზე მანც რამე გვითხარი, დანარჩენი იქნება ჩვენ გამოვიცნოთ; ეს სჯობია სრულს სიჩუმესად.

ამ უკანასკნელს ორ-სამ წელიწადს რუსეთში ხდებოდა გულ-დასათუთქაჲი ამბები: ასალ-გაზდობა იღუპებოდა; უსამართლოდ, პოლიციის განკარგულებით, იგზავნებოდა ციმბირს

ათი-ათასობით ყოველ-წოდების და წლოვანობის საღხი. *) ასეთივე სიმკაცრით სასტიკი პედაგოგები ისტუმრებდნენ გიმნაზიებიდან სწავლის მწყურვალე უმაწვილებს. რუსეთში დამკვიდრდა ის საშინელი სენი, რომელსაც შეგვიძლიან ახარტიზანურნი არეულობა ვუწოდოთ. რუსეთის ყოველს კუთხეში საზოგადოებამ გაიღვიძა და შიშით კითხულობდა: როგორ ვუშველოთ თავს, ხვალ რა იქნება? თუ მწერალი არა სცდილობდა ამ კითხვასე უსუსის მიცემას, იმას საზოგადოება ზურგს შეუქცევდა. მართლადაც, რა მწერლობაა ის მწერლობა, რომელიც გაჭირების დროს ხელს არ მისცემს მკითხველს და გარემოცულ ბურუსადამ არ გამოიყვანს!

აი სწორედ ამ მოსაზრებამ გვალაპარაკა „ივერიის“ პირველს წიგნში რუსეთის ამბებზედ, თუმცა ჩვენ კარგად ვიცოდით, რომ ეგელაიფერს ვერ გამოვსთქვამდით, რასაც ვგრძნობდით. ჩვენ მხოლოდ იმედი გვქონდა, რომ მკითხველებს ვურჩევნებდით ზოგიერთს უმთავრესს უგვანობას, რომელმაც დაჭაბა უკანასკნელი არეულობა და დანარჩენს მიზეზებს კი თითონ მკითხველები მისვდებოდნენ ჩვენის ნაწერიდან. ჩვენ სიფთხილით ვლამაზავდით; ამ სიფთხილემ ზოგიერთი უსაფუძვლო საუკედური დაგვასხვია და აქ გვინდა თავი ვიმართლოთ....

„უთუოდ პოლემიკას დაიწყობენო,“ იფიქრებს დაშინებული მკითხველი.

არა, ჩემო საყვარელო მკითხველო, ღმერთო მამოროს

*) იხ. საინტერესო სიტყვა შავევისა, წარმოთქმული პეტერბურლის სათავად-ახნაურო კრებაში, (რუსული გაზეთი «მოღვა» № 50).

შოლემიკას! იმიტომ ვი აჩა, რომ სასოგადოდ შოლემიკა ცუ-
დი რამ იყოს; აჩა, იმიტომ რომ ჩვენში შოლემიკა მუშტის-
კრივად გაჭსადეს და ეს ლიტერატურული იფორმა ყველას შე-
ძულეს. ჩვენ აქ თავის გამართლების დროს ერთს წამსაც არ
დავბვიწყებთ იმ მძიმე საგანს, რომლის ასხნა ჩვენზედ გვიტ-
ვირთნია და იმედი გვაქვს, არ მოვაბუზროთ მკითხველი ბაზ-
რულ ჯიჯლინით.

ნ—ლი „ივერიის“ მესამე ნომერში ამბობს, რომ ვი-
თამ რუსეთის არეულობისა და მოძრაობის მიხედვად ჩამეთვ-
ლას მე მხოლოდ დაჩაგრული გიმნაზიელები. ასევე გაიგეს
ჩემი სტატია სოციალურად მკითხველებმა, ასევე ახსნა ჩემი აზ-
რი „იმედმა.“

ეს შეცდომაა, მე ჩემს სტატიაში ცხადად ვამბობდი, რომ
დაჩაგრულ გიმნაზიელებმა და სტუდენტებმა დაიწყეს ეს
მოძრაობა; ივინო შეადგენდენ მოწინავე დასს. იმავე
სტატიაში ვამბობ, არეულობას იმიტომ გვექონდა ძალა,
რომ ჩინოვნიკებისაგან დაჩაგრული სასოგადოება არ ესმადკ-
ბოდა ჩინოვნიკებს რევოლუციონერებთან განმართულ ბრძო-
ლაში (იხ. 131 გვ. „ივერიის“). უხეირო ჩინოვნიკობამ და-
შოწა მართებლობა სასოგადოებას და ერთიერთმანერთს სტა-
დუმტერა-მეთქი. ცხადია, რომ უმთავრესს მიხედვად რუსეთის
არეულობისაგან ვხედავდი და ვხედავ—რუსის ჩინოვნიკობაში,
რომლის შეცვლას ესლა შეუდგა თვით მართებლობა. ამან გააღა-
ტაჟა მდიდარი რუსეთი, ამან წაართვა სალსს ყოველი ღონის-
ძიება, რომ თავისუფლად ეშრომნა და პატიოსან შრომით ეც-
ხარკა; სასამართლოში სამართალს ვერ ვმოკულობდით, მეც-
ნიერებაში—ჭეშმარიტებას, ლიტერატურა დამუნჯდა. ბატონ-

უმობა გადაწყდა, მაგრამ ეძების რიცხვი გამრავლდა. ყოველი კეთილი ცვლილება, ხელმწიფის სასულიერო შემოღებები, უკმაოდ რჩებოდა ჩინოვნიკებს სულში. როგორც ყოველთვის მოხდება სოლქე, მოძრაობა დაიწყო ახალ-გაზდობამ. უმანკო ახალ-გაზდობა ისე აღვივდა ვერ შეუჩივდება თავის-თავის გაუპატიურებას, როგორც სიავეში დაყენებული საზოგადოება. მაგრამ ახალ-გაზდობაც არის და ახალ-გაზდობაც: არც-ერთს შეეყენაში, არც-ერთს ისტორიულ დროს, ახალ-გაზდობა ისე ერთის მიმართულებისა არ ყოფილა, როგორც უკანასკნელს დროს რუსეთში. ყოველი ახალ-გაზდა, კარგადა სწავლობდა, თუ ცუდად, ძალა-წოდებისა იყო თუ დაბადისა, სოციალისტი იყო თუ იმპერიალისტი, — ყოველი ახალ-გაზდა უკმაყოფილო იყო თავის ბედისა. ტოლსტოი ამოძრავებდა სწავლის საქმე, რომ შეეკლას ეგონებოდა, განათლებისათვის ვინ არა, გასულიყოებისათვის არის გამართული სასწავლებელიც, სასწავლებლები ხსენებდენ უმაწილ-გაცობას, მხეობრივ და სულიერ და ასე დამახინჯებულს ისტორიებდენ ცხოვრებაშიც სკოლის სწავლებას, ემატებოდა ქაზოგადობის გადამდებ უკმაყოფილება და აქედენ უგვარობისა გამო ცხარე უმაწილ-გაზდა ხისხლი აღეკვება თვით რუსულადის წინა სულისა.

უკვლავ ეს, რასაკვირველია, კარგად ესმოდა რუსეთის განათლებულს ნაწილს: გახვაცოცებით შესტყვეროდა იგი თავის საყვარელს ხელმწიფეს და გულში ჭკითხულობდა, როდის მოგვაშორებს გარყენილს ჩინოვნიკობასა. ხელმწიფემ უცვიტო ხალხის სურვილი და შინაური პოლიტიკის ჩაბახარა ლორის-მუღიჯოვს, საბუროვს, ახანას და ხეებს, რომელნიც ჭვირდებო-

დენ საზოგადოებს: ერთგულად ჭემსახურებით შეგვესაც და ჭკვეანსაცაო.

იმედი იყო, რომ ძველი ჩინოვნიკობა ამით დაუთმობდა თავიანთ ადგილებს სასკლამწიფო საქმეებში, და რუსეთი დაკმაყოფილდებოდა. მაგრამ ბედი სხვა-გვარად დატრიალდა...

ამ ჰატარს შენიშვნას რომ ვსწერდით ჩვენის აზრის გასამარტებლად, რუსეთში ისეთი საზარო საქმე მოხდა, რომ უნებლიედ მიგვასება წარსულისაკენ და კიდევ და კიდევ დაგვაფიქრა რუსეთის შინაურს წყობილებასე... ამბობენ, მომავალი მომდინარეობს აწმყოსაგან და აწმყოც—წარსულისაგანაო. ამიტომაც ჰატარას სნით დაკუბრუნდეთ ისტორიას და ცოტა უფრო დაწვრილებით გაკანჯვით, რა კეთილი ცვლილება მოგვიტანა განსვენებულ იმპერატორის შეფობამ და რა ნაყოფი ჭჭონდა ამ ცვლილებებს ხალხის ცხოვრებაში.

ეჭვი არ არის, რომ უმთავრეს რეჟორმად უნდა ჩაითვალოს ბატონ-უმობის მოსპობა. რა იყო ეს რეჟორმა, ამას არ გაიმობთ, ეს თქვენც კარგათ გეცოდინებათ. ვიტყვი მხოლოდ, რომ ამ კეთილ რეჟორმას ის ნაყოფი არა ჭჭონდა, რომელსაც მოელადა მთელი რუსეთი, და ამის მიზეზი იყო ჩინოვნიკობა—მებატონეების სული და გული.

უკვლას ეკონა, რომ ბატონ-უმობის გადაგებით ეკონომიური მდგომარეობა გლახობისა გაუმჯობესდებოდა. თვით მართებლობისაგან მოგროვილი ცნობები კი გვიჩვენებენ აშკარად, რომ ეს მდგომარეობა არამც თუ არ გაუმჯობესდა მას აქედ, არამედ უფრო გაფუჭდა.

უმთავრესი მიზეზი ამ სამწუხარო ამბისა, როგორც მეტონიერები და გლეხის ცხოვრების მცოდნენი გვარწმუნებენ, წარმოსდგება გლეხების მამულის სიმცირისაგან, სახელმწიფო გლეხებს საკმაო მიწა მიეცათ, თითოც ერგო 4—5 დესიატინა (8—10 დღიური), ბატონებისაგან განთავისუფლებულებს კი 2—3 დეს. (4—6 დღიური). 2—3 დესიატინა მეტად ცოტაა, რომ გლეხმა იმითი თავი შეინახოს. ნაკლუდეკანება მიწისა კიდევ ადვილი ასაცილებელი იყო თავიდან, რადგან რუსეთი ისე არ არის გაჭედილი ხალხით, როგორც დანარჩენი ევროპა, ან ზოგიერთი კუთხე ჩვენის ქვეყნისა; რუსეთში ბევრი მიწებია, ნაბატონარებისათვისაც და ნაუმეკვებისათვისაც საკმაოა, მაგრამ შინაგან საქმეთა გამგებელ ჩინოვნიკებს ოცის წლის განმავლობაში მსედველობაში ჭქონდათ მხოლოდ ნაბატონარების ინტერესი, არ ისურვეს იმათი წყენა... და გლეხებსაც მეტი ღონე არა ჭქონდათ, უნდა სიმშვილბას შეჩვეულიყვნენ.

მართლაც და ესლა რუსეთში ბევრს ადგილას შიმშილობაა, თუმცა უგანასკნელ წლებში არა ყოფილა ძლიერ ცუდი მოსავალი და რუსეთის მიწაც საზოგადოდ ძლიერ მადლიანია. მწერლობამაც და საზოგადოებამაც კარგად იგრძნო, რომ სესხით ღ სსკაფრეკ დროებით დახმარებით დიდი საქმე არ გარიდება; ესლა რუსეთში ბევრსა ჭფიქრობენ ამ საგანზე და აღარაინ დიდს იმედებს აღარ ამყარებს იმ წესებზედ, რომელნიც გლეხების განთავისუფლების შემდეგ შემოღებულ იქმნენ.

19. თებერვალს შესრულდა ოცი წელიწადი, რაც ეს რეჰორომა გამოცხადდა და ამ დღეს უფრო გამოსაქარავდა საზოგადოების უკმაყოფილება. ამ დღეს, სხვათა შორის, შეიყარნენ ერთად სადილზე ეს პირნი, რომელთაც მონაწილეობა

მიიღეს რეჰორმის შემოღებაში. იქ დაესწრო აგრეთვე ძველი პრეზიდენტი პეტრობუჩის უნივერსიტეტისა, გამოჩენილი მწერალი კაკელინი და სთქვა შემდეგი სიტყვა:

«მოწყალენო სელმწიფენო, დღეს ჩვენ შევიყარებით ბატონ-ყმობის მოსპობის მოსაგონებლად, მინდოდა მეთქვა „სადღესასწაულოდ“, „სამშინარულოდ“, მაგრამ ამას ჩემი ენა ვერ იტყვის, რადგან უნებურად სულ სხვასა გძნობს ჩვენი გული, როცა იგონებს, რომ აქ ველარ ვსედავთ ჩვენს ძველს ამხანაგებს, იმათ, რომელნიც უკლაზე მეტად შრომობდნენ ამ საქმისათვის, არ ზოგავდნენ თავიანთ ყმაწვილ-გაჯობას და გული ტკბილ იმედებით სავსე ჰქონდათ.

«რაც ვნახეთ ამ ოცს წელიწადს, ისიც არ გვამძეკს ნუბას, კიმშინარულოთ. ვის არა სწამდა, რომ ბატონ-ყმობის გადაგება გლეხებს დაიხსნის სილატაკისაგან, ნაყოფიერად ამრომებს, დაატებობს თავისუფლებით, ზნეობით ამაღლებს და გაანათლებს? ვის არა სწამდა, რომ ძმობა და ერთობა დამკვიდრებს სხვა-და-სხვა წოდებათა შორის! მაგრამ გამოაცხადა თუ არა კანონმა გლეხების განთავისუფლება, ამ კანონს გაუფრინდა სული და სელში მსოლოდ უსულო სიტყვები შეგვჩხა; სშირად არც სიტყვებსა სცემდნენ ჰატივს; 1861 წლის წესები დაამახინჯეს, იმისი დედა-აზრი გადაასხვაფერეს, და ამის მაგიერ არც-ერთი ახალი კანონი არ შემოიტანულა გლეხების სიღარიბის შესამცირებლად. ხალხის ადრინდელ უმეცრებას და მსეცობას მოემატა კიდევ სამინელი სილატაკე. ბატონებთან დამოკიდებულება შეიცვალა ეკონომიურ დაჩაგვრად. გლეხებსა და მემამულეებს შუა უძველესი ისეთი დიდი მზღვარი, რომელსაც ადრე ვერას დროს ვერ ვნახავდით.

«ჩვენი შთამომავლობა ამისთვის არ დაგვიმადლებს; ჩვენ

უნდა შეგვეტყვიან ნასკეზად მანისც ის მძიმე ტვირთი, რომელსაც ესლას მას ვუხანდებოთ. თავის გამართლებაც არ შეგვიძლიან, ჩადგან ამ უსიამოვნო ანდერძის მიზეზთა ჩვენი უმეტრება, უთაურობა, ან ავ-გულობა.

«ამ საქმეში ჩვენ ევროპას არ უნდა ვუტყვიროთ. იქ გლეხობა ყოველთვის უმრავლესობას არ შეადგენს, იქ ქალაქელები, ქარხნის მუშები და სხვა წოდების კაცები მრავალნი არიან. ჩვენში კი ას კაცში ოთხმოც კაცი უეტკველად სოფელელი გლეხია და ამათ კეთილ-მდგომარეობასეუდ არის დამოკიდებული მთელი სასკლემწიფოს კეთილ-მდგომარეობა. რამ უნდა ისაროს ჩვენში, როცა ხალხის დიდ-ძალი უმრავლესობა უმეტრია და შიმშილით გვდება? გაკლილმა ოცმა წელიწადმა, რასაკვირველია ბევრი რამ გვასწავლა, მაგრამ ეს სწავლა მეტად ძვირად დაგვიჯდა; იგივე შეგვეძლო გვესწავლა უამისოდაც, თუ რომ რიგინანად და კეთილ-სინიდისიანად დავატყვედებოდით ევროპის ცხოვრებას.

«ესლას ყოველ მხრიდან გვესმის ჩივილი გლეხების საცოდავ მდგომარეობასე. რა ვუყოთ, როგორ გავაუმჯობესოთ ეს მდგომარეობა? როგორცა ვხედავთ, თავად-ახსნაურობისა და ერობისა დიდი იმედი არ უნდა გვქონდეს. მწერლობას უკეთესად ესმის ეს საქმე. ის პირ-და-პირ გვიჩვენებს, რა საშუალებით უნდა დავისხნათ გლეხობა სიმშვილისაგან. გლეხებს ძლიერ ცოტა მიწა აქვს, გვეუბნება მწერლობა.—თუ არ გვინდა, რომ ისინი მდიდარ მემამულეებმა შეაწუხონ, საჭიროა, ან გადასასლონ თავისუფალს ადგილს, ან გაუმართონ ბევრგან ბანკები და სასკლემწიფო მიწები მისცენ. ამ მცირე მოთხოვნების გამგონნი ბრახობენ და ყურნად-გაზეთობას სოციალისტობასა და კომმუნისტობას აბრალევენ. მაგრამ ვიკითხოთ,

ვინ არიან ეს დამბრალებლები? ესენი გასლავან ის პირნი, რომელნიც ყოველ დონისძიებასა სმარობენ, სრულიად გააღატაკონ გლეხები და იაფად ამუშაონ. ესენი მწერლებს აბეზღებენ მართებლობასთან იმისთვის, რომ მთავრობამ მწერლობას ადარა დაუჯეროს-რა და თითონ დამბრალებულთავე მიეცესთ დონისძიება გლეხების თავისუფლად გაყვლეფისა. მაგრამ იმედია, ესლა ეს დაბეზღება ისე ადვილად არ გაუვათ, როგორც ადრე იყო, და ოცის წლის გამოცდილებას ნაყოფიერად მოკისმართ გლეხობის ეკონომიურ, იურიდიკულ და სოფოგადობრივ ყოფა-ცხოვრების გაუმჯობესებისათვის.»

პატივ-ცემულ სწავლულის სიტყვიდამ აშკარადა სჩანს, რომ ხელმწიფეს სურდა, გლეხებისათვის საკმაო მიწა მიეცა და ესე განეთავისუფლებინა, (ეს პირ-და-პირ არის თქმული რესკრიპტში). მაგრამ მებატონეებმა ჩინოვნიკობის დასმარებით შესცვალეს უმაღლეს ბრძანების აზრი, მანც ასე იყო ამ უგანასკნელ ოცის წლის განმავლობაში; ჩინოვნიკობა ასევე და, რომ ყოველი ცვლილება, რომელსაც კი აზრად სალხის კეთილ-დღეობა ჰქონდა, მდიდარ მემამულეებს, ან ვაჭრებს გამოეყენებინათ და სალხი კი თან-და-თან უფრო გაღატობებულ იყო.

ავილეთ, მაგალითად, რკინის გზები. ვის მოუტანეს იმათ სარგებლობა? ვისთვის დასაზრჯა მართებლობამ ას-ასი მილიონები ამ საჭმეზედ და ვისთვის დაედო ათასი მილიონი მეტი კალი?

რკინის გზები იმიტომ არის გამართული, რომ ვაჭრებმა რუსეთის ჰური სამზღვარ-გარედ გაიტანონ. ვაჭრებში გლეხს მოასწრობენ, იყიდიან იმისაგან, ჰურს იაფად, სამზღვარ გარედ გააჭკოთ და იქ მკირად ჰყიდიან. გლეხი რჩება უპუროდ,

სიმშლით იღუპება. სიმშლი იქაც ვა, სადაც რევიზიონურ განცხადების სიტყვით, ხალხი სრულებით გაჭირებაში არ არის. რუსულ განხეთის «მოლვას» რედაქციაში გამოუგზავნიანთ ის პური, რომელსაც გუბნეცის მარხის, სარატოვის გუბერნიის გლეხები სჭამენ, და რომელიც ბევრისათვის სანატროელია. განხეთის სიტყვით, ეს პური ნებსა ჭკავს, მწარე და მძაღე გემო აქვს; ჩვენ მივეცითთ ის საჭმელად ძაღლებს, კატებს, ცხენებს, ძროხებს, მაგრამ არცერთმა პირ-უტყუმა პირში არ ჩაუშვა.

ვისაც ეს უღვენებია თვალი სახელმწიფო ხანგის რევიზიონისათვის, ყველა გაიკებდა, რომ ესეც ყველანე მეტად ესმისა პურის ვაჭრებს: გლეხებს საზინა მოლოდ მძინ ასესხებს სოფელ ფულს, რაცა სიმშლიობა სხნდება. მაგრამ მძინ გვიანდა! ამ გვარად, არც სახელმწიფო ხანგმა არცა გლეხობას; ისიც იმის გამტაცებელ ვაჭრებს მიეშველა.

ამ რუსის წლის წინად მართებლობამ დაიხსნა ხალხი სახელმწიფო ხარჯის იჯარით ამტებლებისაგან, დაარღია «რევიზიონის სისტემა» და ამით შეუმსუბუქა ხალხს სახელმწიფო ხარჯის გადახდა. იმედი იყო, რომ ამას აუცილებლად მერე რევიზიონის მოჭყვებდა; იმედი იყო, რომ თანასწორად იტვირთებდენ ყველა წოდებანი სახელმწიფო ხარჯს და გლეხობას ამ ტვირთს შეუმსუბუქებდენ. ბევრი მოადება იყო ამ ცვლილების მოსახდენად, რამდენიმე წესდებაც გამოიცა ამგე აზრით, მაგრამ დღეს გლეხობას ისევე საცოდავს მდგომარეობაში კვდებათ: სახელმწიფო ხარჯის გადახდისათვის რუსის გლეხი ამდღეს თითქმის ერთი-ორად მეტს თავის წმინდა შემოსავალზედ მამულისად, მოლოდ სახელმწიფო მიწებზე მცხოვრებნი იხდიან ამ საგნისათვის 92% თავის წმინდა შემოსავლისა.

მაშ აი სურათი გლეხის ეკონომიურ მდგომარეობისა: იმას ისე ცოტა მიწა აქვს რომ თავი ვერ შეუნასავს, ჰურს ჭყიდის იათად; რადგან ფული სჭირდება, მაგრამ უზურობაც არ იქნება! ჰური შემოელება, გლეხი სცდილობს იყიდოს თავისაგანვე გაყიდული, მაგრამ არც ფული აქვს და ჰურიც ვაჭარს ერთი-ორად გაუძვირებია. გლეხი ვალდებულია გადისადოს სახელმწიფო სარჯი, რომელიც თითქმის ორ-ჯერ მეტია იმის წმინდა შემოსავალზედ.

ჩვენ აქ გავიხილოთ გლეხის მდგომარეობა, რადგან გლეხობა, რომორც კავკასიი აშობს, რუსეთის ხალხის ოთხს მესუთედს შეადგენს და მასხადაძე ამის კეთილ-დღეობაზედ დამოკიდებულია მთელის სახელმწიფოს კეთილ-დღეობაც. ამიტომ ყოველი ნამდვილი რუსი—პატრიოტი ყველანაირად თვალ-ყურს ადევნებდა გლეხ-კაცობის ბედს, და იმის დაჩაგვრას რომ ჭხედავდა, მტრად უხდებოდა დამჩაგვრელებს. დამჩაგვრელებს შემწედა ჭყავდათ ჩინოვნიკობა,

ამ ჩინოვნიკობას, ჩასაკვირველია, გულ-გრილად ვერ უყურებდენ რუსის ხალხის გულ-მსურველ თანამგრძნობლები. ჩინოვნიკებიც თავის მოწინააღმდეგებს უყურებდენ, რომორც მართებლობის და კანონების მტერს და უსამართლოდ (უსულოდ) ჭგზავნიდენ უკადოდ გადაკარგულ ადგილას. პეტერბურლის თავად-ახნაურთა კრებაში შაკევემა გამოაცხადა, რომ 1870 წლიდან 1877 წლამდე, ე. ი. შვიდის წლის განმავლობაში მსოფლოდ ციმბირში იყო გაგზავნილი ამ კარად 63,443 კაციო.

ეს უსამართლოდ კაცის დაღუპვა ასე ხდებოდა:

რომელიმე სასლ-გაზდა კაცი (ზოგჯერ მოხუციც) ორიოდ სიტყვით ცუდად იხსენიებდა რომელიმე ჩინოვნიკის ან იმის მოყარველ შემძლებელ კაცის საქციელს. პოლიცია მესამე განყოფილებას

(ესლა გაუქმებულ კანცელიარისაჲს ჟანდარმებისას) შეატყობინებდა, რომ ესა და ეს მწერალი, სტუდენტი, გიმნაზიელი ან სხვა ვინმე მართებლობის წინააღმდეგ ლაშაჩაკობს, მდიდრებს ემტყობება, დემოკრთი არა სწამს, სოციალისტია და ამიტომაც საჭიროა იმის აქედამ გადაკარგვაო. მესამე განყოფილებაც მოიწერებოდა, სამართალში მიეცითო და თუ გაამართლონ, ციხეში გაგზავნეთო.

ესე უბრალოდ დაიღუპა რამდენიმე ათასი პატრიოსანი კაცი, რომელსაც გული შესტკიოდა დანაგრულ ხალხისათვის და სცდილობდა იმის უბედურების შემსუბუქებას. ასე დაიღუპა ბევრი ნიჭიერი მწერალი, ბევრი პატრიოსნად მოხრამელი სტუდენტი! სშირად ერთს საცოდავს გადაჭყვებოდა ხოლმე რამდენიმე უბრალო, უმანკო სული. თუ გაგზავნილის ძმა ან ნათესავი იზივლებდა პოლიციის უსამართლობაზე, ან წიგნს მისწერდა გადაღუპულს, თითონაც იღუპებოდა.

ზოგიერთისათვის ეს შემთხვევა აუცილებელი სიკვდილი იყო. უსამართლოდ დაჭერილი, სალდათებისაგან ნაცემი, გამომძიებლებისაგან დატანჯული, სუსტი აგებულობის პატრონი, ნოტიო, ბნელ ციხეში სხეულდებოდა და ჩქარაც კვდებოდა.

ესლა რუსეთში თითქმის ყოველი ერობის ან თავად-აზნაურობის ყრილობა, ყოველი გაზეთი და ჟურნალი ცხარედ ლაშაჩაკობს რუსეთის შინაურ სენზე—გლეხების ცუდს ეკონომიურ მდგომარეობაზე, თვით-მართველობის, სასამართლოს და საზოგადოების დანაკარაზე ადმინისტრაციის მხრივ. ყველას მიეცა იმედი, რომ ესლა აუცილებლად მოხდება ეკონომიური და პოლიტიკური ცვლილება. მეტად შესანიშნავია პეტერბურგის თავად-აზნაურობის კრება, რომელიც მოხდა ამ წლის თებერვალს. აქ მომრიგებელ-მოსამართლემ კოლეგუმს

წარმოსთქვა სურვილი, რომ თავად-აზნაურობამ ივისროს მძიმე სახელმწიფო საქმეების გადაწყვეტაში მონაწილეობის მიღებას, მაგრამ კრება ვერ დათანხმდა ამ სურვილს და ვერ დათანხმდა მხოლოდ იმიტომ, რომ ეს განონს ეწინააღმდეგება. მეორე შესანიშნავი სიტყვა წარმოსთქვა ამავე კრებაში შაკევეძა. ეს ამტკიცებდა, რომ ადმინისტრაციულ განკარგულებით გაგზავნა ციშიბირში, ან სხვა შორს ადგილას უკანონო საქმეა და მთლად არღვევს ახალ სასამართლოს კანონებსა. ეს აზრი მიიღო მხედველობაში თავად-აზნაურობამ და არჩია დეპუტაცია, რომ სელმწიფე იმპერატორს ეთხოვნოს, თავის სახელით აუკრძალოს ჩინოვნიკებს ხსენებულ კანონების დაწვევა და უსამართლოდ ვისმე დასჯა.

ვინც ვი ადევნებს თავს რუსეთის საზოგადოების გაღვივებას და მართებლობის განახლებას, იმისთვის საჭიროც არ არის წინასწარმეტყველების დიდინიტი, რომ დაახლოვებამ მომავალი გამოიყენოს.

მაგრამ რა ბედი მოელოს იმ ხალხს, რომელიც ხმას არ იღებს თავის საჭიროებაზე და თითქო არცა აქვს დონის ძიება თავისუფლად ხმა ამოღოს? ისტორია გვასწავლის, რომ ამ მუწე-ხალხს არა ერგება-რა.

გვიკვირს რად სძინავს ჩვენს თავად-აზნაურობას, როცა დროა ჩვენს საზოგადო სულებზედ ხმის ამოღებისა.

„ივერია“ არ მიჭბამავს საზოგადოებას, არ შესწუვებს უდროოდ ამ მძიმე საგანზედ დახარკავს. ვეცდებით შექმნავს სტატიაში დავამტკიცოთ, რომ ეს ჩვენის მხრით უბრალო ბაჭი-ბუღბა არ არის.

საუველური.

მით მომწონდა ჩემი თავი, ეს მიმაჩნდა მე საგვესად,
რომ კლდე ვიყავ მავარ გულისთ, მეტად ძნელი გასატყვანად,
მაგრამ შენ კი, უცნაურო, მძლავრად მოხვდი ჩემს გულს მესად:
ულოდნელად დამაწბილე, სანთელივით დასაგვრესად!

გულში ცეცხლი გამიჩინე, ამიდულე მით ნაღველი,
უხმოდ ვიწვი, ნელ-ნელ ვსდნები, ვითა სატის წინ სანთელი;
შენ კი შორით მეჩვენები, ვით ეშმაკი წამწყემდელი,
რომელსაცა ეჯავრება სიწმინდე და ეს სოფელი!

ვინც ციურს ნიჭს, უფსკრულს გრძნობას ციე-გულობით
თვით ვერ იგრძნობს,
ნამდვილს გრძნობას, ტუბილს სიუვარულს სხვისას აბა ვითღა
იღნობს?

მისთვის ყვავიცი ბუღბუღია, მისთვის ცრუც კი მართლად უბნობს!
და რად უნდა სხივი მზისა, — მთვარის სხივიც კი დაატყნობს!

ეს ვიცი და აწ გამტყუნებ, გეთხოვები გამლეკ სალამს!
იმედით მაქვს, რომ ეს გული თავის გრძნობას თვით დამალავს:
აღარც ენას ათქმევინებს, არც ენდობა ჩვეულ კალამს,
თუმცა სხვისი ტრფიალია, ხელ-მეორედ ვერ გააღამს!...

აკაკი.

1871 წ.

რეცენსი-ფურცელი.

(Les supplices d' une femme).

სამ-მოქმედებისანი დრამა

ემილ დე ჟიარდენისა.

მოქმედი წიწნი:

ჰანრი ლიუმონ, ბანკირი.

ჟან ალფარეზ, ჭანის ამხანაგი.

მატილდა, ჭანის ცოლი.

ჟანა, მათილდას ქალი.

ლარსის ქერივი, მათილდას მეგობარი.

მსახური.

მოქმედება ზარეუშია.

ზირველი მოქმედება.

(სანახაუი წარმოდგენს მდიდრად მორთულს ოთახს.)

გამოსვლა 1.

დიუმონ და მსახური,

დიუმონ (შემოდის და მსახურს უუბნება.) ქალ-ბატონს მოახსენე,

ბატონი მობმანდა-თქო. ყანა სად არის?

მსახური. ყანა, ბატონო, ბაღკონზედა თამაშობს.

დიუმონ. უთხარ აქ მკვიდეს.

მსახური. აგერ თითონვე გიხსლებათ აქა. (გაღის.)

გამოსვლა 2.

დიუმონ და ყანა.

ყანა, ეგ რა არის მამა?

დიუმონ. ჯერ შენ მითხარი, დღეს რა დღეა?

ყანა. დღეს შაბათია.

დიუმონ. სვალა?

ყანა. სვალ კვირაა.

დიუმონ. სვალ მე რე ვისი დღეობაა?

ჰანა. სვალ ჩემი დღეობას.

ლიუმონ. სვალ იმ ქალის დღეობას, ვისაც უნა ჭკვიან და იმ კაცისაც, ვისაც ჭკვიან უნა.

ჰანა. მას ნათლის დღეობაც უოფილა სვალ?

ლიუმონ. იმის დღეობაც არის. მე წინას დღეობა არ გამოემუხრება და დღესაც იმიტომ ვიუიდე ეს სათამაშოები, რომ ჩემს პაწია ქალს თავისი დღეობა მიუფლოცო.

ჰანა. დღეს უნდა მომილოცო?

ლიუმონ. დღეს უნდა მოგილოცო.

ჰანა. მეჩე ჩემი დღეობა რომ სვალ არის.

ლიუმონ. მართალს ამბობ, სვალ არის.

ჰანა. მას დღეს რად მილოცა?

ლიუმონ. იმიტომ რომ ჩეულებს ეგრე.

ჰანა. მეჩე რად არის ჩეულებს ეგრე?

ლიუმონ. იმიტომ რომ, იმიტომ რომ... ახრებული კითხვას, დიდებმაც რომ ბავშვებსავით გამოკითხვა იცოდენ, რა გეულებოდა!

ჰანა. არ იცი, მამა, რად არის ეგრე?

ლიუმონ. შენ ბევრს მაგისტანს ჩეულებს ნახავ, როცა გაიზღები და რომ არ იკითხავდე, რად არის ეგრე, ისა სჯობს: პასუხს ვერავინ მოგცემს. მე კი მოვინა რომ ეს ჩეულებს ერთ-ერთს სულ-სწრაფს მამას შემოუღია და სხვებიცა ჭბამკენ: ალბად დილამდის ველარ მოუცდია და მოუნდომინა წინა-დღითვე გაესარებინა თავისი შვილი.

ჰანა. ტიკინი ხომ არ არის ევა, მამა!

ლიუმონ. გამოცანა გეგება. ტიკინია.

ჰანა. რა, მამა, რა ლამაზია, რა ლამაზია! სწორედ ლაქსის ცოლსა ჭკავს; არა, იმას სჯობს, იმას სჯობს!

დიუმონ. რასაკვირველია სჯობს. მაგას საყბუდად ენა მაინც ანა აქვს.

ჰანა. მოდი, მამა, გაკოცო.

დიუმონ. მოგეწონა?

ჰანა. ძიულა, მამილა, ძიულა.

დიუმონ. შე სხვებს დავასწავლი, განა?

ჰანა. რას დავასწავლი?

დიუმონ. შე სხვებსვე უწინ მოგილოცე შენი დღეობა.

ჰანა. ჭო, მამა, ჭო!

დიუმონ. შენი ნათლია, ალვარეზ, არ ძოსუდა ჯერა?

ჰანა. ჯერ ანა. ანა, მამა, გლახებს დღეს მიეტი რამე?

დიუმონ. აჭა, აი ფუფი, შენ თითონ დაურბიგე.

ჰანა. ერთი, ორი, სამი... ხუთი ოქრო. შერე ალარ მოშვიათ გლახებსა?

დიუმონ. დღეს ალარა.

ჰანა. ხვალა?

დიუმონ. სვალ ალბად კიდევ მოშვიათ.

ჰანა. მამ უოკელ-დღე მომცემ ფულს გლახებისათვისა?

დიუმონ. რატა გი ჭკვიანად მოიქცევი, მოგცემ.

ჰანა. მამ უოკელ-დღე ჭკვიანად მოიქცევი. ესლა გი წავიდე ჩემს ტივისსაც ვაჭამო; შიან.

გამოსვლა 3.

იგინბე და მათილდა.

დიუმონ. ერთი უეურე, მათილდა, რა მხიარულად არის ჩვენი უანა.

ქანა (ტყინს უჩვენებს) ნახე, დედა, რა ლამაზია.

მატილდა. (ცოცა ცივად და თვალ-გაშტერებით.) ძალიან ლამაზია,
მაგრამ წადი, გაძღელი გელის.

ქანა. მე აქ მიჩქვნიან.

მატილდა. მე რე გაძღელი რომ გაგიჯავრდება?

ქანა. არ გამიჯავრდება; სვალ ჩემი დღეობა, სვალ კი არა,
დღესა.

ლიუმონ. მართლაც ამბობს, დღეს ბატონად ეგ უნდა იყო. წადი, უნა, ითამაშე. (მატილდას.) რა ვქნა, რადა ხარ, ქალა, აგრე დაჩდიანად?

მატილდა. არა ვარ დაჩდიანადა.

ლიუმონ. მაშ მოდი უნასავით მაკოცე. უნას თავის სათამაშო მივეცი, ახლა შენც უნდა გიფეშქაშო რამე.

მატილდა. კიდევ?

ლიუმონ. რატომ აგრე გაგიკვირდა?

მატილდა. იმიტომ რომ ყოველ-დღე ახალ-ახალი ფეშქაშებო მოგატყეს: მარგალიტის ქვიშები, აღმასის ნივთები. ჩემის გულისათვის ხომ არ ავირბე მთელის ჰარმონის ოქრო-მჭედლებს მადანიები დაუცალიერო? იცი რას ამბობენ შენზედ: ბედოვლათი არისო; ის კი არ იცინა რომ ეგ გულ-უხვობით მოგდის.

ლიუმონ. ვინ ამბობს მე რე მაგას?

მატილდა. ვინც ჩემი მოკეთა!

ლიუმონ. დეე ილაზარაკონ! ეგ შერით მოსდით. განა მთელის ქვეყნის მარგალიტი და აღმასი შეედრება შენგან მოცემულ ბედნიერებას? ამ ბედნიერებას მხოლოდ ერთი წამ უშლის. ეს არის ეგ სეკდა, რომელიც დღე-და-დღე უფრო ევინება შენს სახეს. კცდილობ, მოგამოჩო რა-

გორბე, გაგამხარულა, მაგრამ არა მეშველა-რა. თუ ღმერთი გწამს, მატყლდა, მითხარ, რა გაწუხებს, რა არის მაგ სეკდის მიზეზი?

მატილდა. მე არა მაწუხებს-რა.

ღიუმონ. იქნება მე გიშავებდე რასმეს?

მატილდა. ეგ რა სათქმელია. შენი ცდა მუდამ ის არის, მასიამოვნო როგორბე... და მე....

ღიუმონ. შენ რა?

მატილდა. და მე მხოლოდ ჩემს გულს რომ დავეკითხო...

ღიუმონ. მე რა იქნებოდა?

მატილდა. ერთს წუთსაც არ უნდა ვიყო მოწყენილი.

ღიუმონ. მას მოწყენილი რაღადა ხარ, თუ ავრკა?

მატილდა. მოწყენილი კი არა, სუსტადა ვარ. რაღაც შემარტება; ხშირად სრულებით უმიზეზოდ ტირილი მომდის.

ღიუმონ. მას მგონი მოგზაურობა გარკებს. მძდი, წავიდეთ სადმე.

მატილდა. წავიდეთ სადმე?

ღიუმონ. თუ გინდა სამთარი იტალიაში გაგატაროთ?

მატილდა. მე რა შენს საქმეებს რას უზამ?

ღიუმონ. განა ჩემის საქმეების გულისთვის უთუოდ ყოველთვის აქ უნდა ვიყო. ვეცდები, ისე მოვაგვარო, რომ უჩემოდაც არა წახდეს-რა. თუნდა წახდეს კიდევ, განა სხვაზედ უნდა ვიფიქრო რაზედმე, თუ შენ კარგადა და მხიარულად მეყოლები. აი ძლივს ღიმილი მოგივიდა სახეზედ, ეგ რად მიღირს!

მატილდა როგორ არ გავიღამო, რომ ეგეთი კეთილი ხარ ჩემთვის.

ღიუმონ. კეთილი კი არა ვარ, მიყვარხარ. დამერწმუნე, თავის

დღეში ასე არსად არ მიგრძენია შენი სიუკარული. უანა და შენ სწორედ ჩემის სულის ანგელოზები ხართ.

მატილდა. მას კარგი, წავიდეთ.

ლიუმონ. რატა გინდა.

მატილდა. მარტო მე და შენ წავიდეთ.

ლიუმონ. უანა?

მატილდა. უანას წაყვანა რა საჭიროა.

ლიუმონ. აქ როგორ დავაგდოთ; როგორ გავძლებთ უიმისოდ?

მატილდა. ჯერ სულ ბავშვია...

ლიუმონ. და თავს შეგაწყენს სოღმე, განა?

მატილდა. რადის მითქვამს მე ეგა?

ლიუმონ. ხანდისხან, მგონი, ძალიან სასტიკად ეკიდები უანას.

მატილდა. ყველანი ანებივრებენ და მე მაინც უნდა გეცადო-
ნებივრობას არ შევანვიო.

ლიუმონ. იქნება მართლაც ამბობდე. მე უანას მხოლოდ მა-
შინა ვხედავ, როცა დასასვენებლად მოკდივარ შინა და
მამინ ყოველი იმისი სიტყვებზე მომწონს. მთელი დღე
საქმეებში ვარ კართული და დაღაღულ-დაქანცულს იმ
ბავშვის დიმილი მზის შექსავით შემომადგება. შენ კი
მთელი დღე გარს დასტრიალებ და რა გასაკვირველია,
ცოტა რომ თავი მოგაბეზროს; მაგრამ შენ ისეთი კაი
ქალი ხარ, რომ დედაც კარგი უნდა იყო და არც იმი-
ტომ გაუჭავრდები, რომ ისეთი ტანჯვა მოგაყენა და
თავის დაზადების დროს კინაღამ სიცოცხლე შეგაწირვი-
ნა. ჩვენ, კაცებისათვის ადვილია შვილების სიუკარული:
სიამოვნების მეტი არა გვახსოვს-რა მათგან; თქვენ კი
რამდენს ცრემლსა ღვრით იმათ მიხეზით. მიუტყვე-
ტილდა, მიუტყვე! უანას მაგაში ბრალე არა აქვს-რა.

(ცოცა დაბლა.) სომ იცო, მიტეკება, მეტადრე უმანგო-
ქმნილებიან, (ღიმილით.) ყოველთვის სასიამოვნოა. — რა
კენა, ცრემლები რად მოგდის ქალა?

მატილდა. იმიტომ რომ შენ ჩემზედ უფრო კეთილი ხარ,
იმიტომ რომ მართლეს ამბობ. მე ხანდისხან უსამარ-
თლად ვეპურობი უნას, მაგრამ გარწმუნებ, კვლავ ასე
აღარ მოვექცევი. უნა ჩვენთან წამოვა. სამივე ერთად წა-
ვალთ და ნურავის კი რას ვეტყვი, ნურავის.

დიუმონ. როგორც შენი სურვილია; მაგრამ დამაღვა რა სა-
ჭიროა?

მატილდა. ჩვენი მგზავრობა უფრო სასიამოვნო იქნება, თუ
არავის რა ეცოდინება და ვერც არავინ დაგვიშლის. ჩვენ
ორი, ან სამი თვე სადმე განმარტოებულს აღაგს გავა-
ტაროთ, სადაც ვერავინ გვიცნობს, შენა, უნამა და მე.
მაშინ ნასაკ, როგორ გავმსიარულდები, როგორ ისევ
შენი უწინდელი მათილდა შევიქნები!

დიუმონ. ძალიან კარგი! აბა ამ გადაწყვეტილების ნიშნად ერ-
თი კიდევ გაიღიე; ერთ-სელ კიდევ მითხარ, რომ გიყ-
ვარვარ.

მატილდა. (გადაეხვევა.) განა ჩემს სიყვარულს როდისმე ბოლო
მოეღება? (კოცნას რომ დააპირებს, შემოვა ალვარეს, შემოაქვს
ქალაღლის ყუთი და სტოლზედა სდებს.)

გამოსვლა 4.

ივინივე და ალვარეს.

დიუმონ. რა, ალვარეს, შენც აქა ყოფილხარ?

პლევარეზ. ეს არის ესლა შემოკედი: ჟანას დაკეპებ.—(მატილდა და გასვლას აპირებს.) სად მიბძანდებით? ჩემი მოსვლა ხომ არ გეწეინათ?

მატილდა. არა, ბატონო, საქმე მაქვს და იმიტომ ვიხსებებით.
ლიუმონ. ალბად ჟანას წვეულებას უმართავთ?

მატილდა. დიად. წვეულება ორს საათზედ უნდა იყოფს და საცაა შეადღეც მოვა. (გავა).

ბამოსვლა 5.

ივინივე მატილდას გარდა.

პლევარეზ. გამდელმა მითხრა, ჟანა აქ არისო. ის აქ არსადა სჩანს?

ლიუმონ. ესლა გარედ გაიჩბინა. ისე წახსალისა ახალმა სათამაშომ, რომ ველარც კი დაგინახა.—სხვა, რასა იქ, აღვარეზ, რაგორა ხარ?

პლევარეზ. კარგადა ვარ. შენა?

ლიუმონ. მეც ასე კარგად და მხიარულად არსად არა ვყოფილვარ.

პლევარეზ. შენი ცოლიც ხომ სკვდიანად აღარ არის?

ლიუმონ. ძალიან კარგად არის.— მაგ ყუთში სწორედ კიდევ ტიკინი უნდა იყოს; თუნდა დატენამდეკები.

პლევარეზ. რად დატენამდეკო, რომ მომიგებ. შენი სათამაშო ხმას იღებს?

ლიუმონ. არა.

პლევარეზ. ჩემი კიდევ დაჰმარცხობს.

დიუმონ. ძაღიან ანებიერებ ჩემს ქალს. — უნთი მითხარ, იოლ-
კისთვის დაწხები?

ალვარეზ. დაწხები.

დიუმონ. სადილადაც ხომ ჩვენთან იქნები?

ალვარეზ. მას სად წავალ.

დიუმონ. მას უნასთან დაგადებ. წავალ, შევიტყობ, ბირყა-
სედ რა ამბავია. შენ ხომ არა იცი-რა?

ალვარეზ. მე ბირყისა რა ვიცი, თუ ღმერთი გწამს. ეგ შე-
ნი საქმეა და ჩინებულადაც მიგვავს. მე რაღად გავეჩიო.

დიუმონ. იქნება მოგისდეს გარევა.

ალვარეზ. რისთვის?

დიუმონ. მასუგან გეტყვი, რისთვისაც. (გადის.)

გამოსვლა 6.

ალვარეზ და ჟანა.

ალვარეზ. ჟანა, ჟანა!

ჟანა. რა, ნათლია, შენა ხარ?

ალვარეზ. ახა, გამოიცან, ამ ეუთში რა არის?

ჟანა. ტიგინი იქნება კიდევ, ტიგინი. (დიუმონ ჩუმად გამოივლის
და თავის ცოლის ოთახში შევა.)

ალვარეზ. (ვერ შეამჩნევს დიუმონს და უნას ელაპარაკება.) მარ-
თალია, ტიგინია და თავის მზითვეიც თანა აქვს.

ჟანა. რა კარგი ხარ, ნათლია; შენი მოტანილი ტიგინი უფ-
რო დიდია მამას მოტანილზედ.

ალვარეზ. მას ჩემი მოტანილი გიჩვენებ?

ქანა. არა, მამასიც ძალიან კარგია.

ალვარეს. რით არის კარგი?

ქანა. იმითი რომ მამას მოტანილია.

ალვარეს. მაშ მამა ძიელ გიყვარს?

ქანა. ძიელა.

ალვარეს. ჩემსედ ძიელა?

ქანა. შენსედ ძიელა.

ალვარეს. რადა?

ქანა. იმად რომ ის მამა-ჩემია.

ალვარეს. მამა რასა ჭკვიან?

ქანა. რა ვიცი, რასა ჭკვიან. ის კი ვიცი რომ მამას არა სჯობიან-რა და როცა ვხედავ, მინდა, მაშინათვე უელზედ მოვეხვიო.

ალვარეს. ჩემი მოხვევანა კი არ გინდა ხოლმე?

ქანა. რატომ, შენც მიყვარხარ, ღმერთმანი მიყვარხარ, მაგრამ ჯერ მამა მიყვარს, მერე დედა, მერე შენა. (მიიღო ტიჩინს ელაპარაკება.) ჭკვიანად მოიქეცი, ნუ გიყობ.

ალვარეს. გუშინ სადამოს დედა რას აკეთებდა?

ქანა. არაფერსა. მამა და ის ლაპარაკობდენ.

ალვარეს. არაგინ არა ყოფილა?

ქანა. როგორ არა, ერთი ქალი იყო.

ალვარეს. რამდენს საათზედ წავიდა?

ქანა. რა ვიცი, რამდენს საათზედ, მე ცხნა საათზედ დამაწვინეს.

ალვარეს. აი კიდევ რა მოგცე მე შენ.

ქანა. ეგ რა არის?

ალვარეს. ეგ მარაო არის ილღვისათვის.

ქანა. ილღვისათვის?

აღვიარებ. ჭო იოლეისათვის. მე დედა-შენსა ვთხოვე რომ
შენის პატარა მეგობრებისათვის იოლეა გაემართნა; დღეს
ხომ შენი დღეობა არის. არ იცოდი შენ ესა?

ქანა. იმისთანა იოლეა უნდა გაემართოთ, იმ დღეს რომ ბი-
ძიასა ჭქონდა! ოჰ, რა კარგია, რა კარგია! წავიდე ეხლავე
მოვიტოლო.

აღვიარებ. წადი, წადი.

ქანა. წავიდე, გამდელი მოკნახლო.

აღვიარებ. მონახე, ყანა, მონახე!... ყანა!

ქანა. რა გინდა?

აღვიარებ. მოდი ერთი კიდევ მაკოცე. მეორე ოთახში გამიფე-
თები მაქვს შენთვის შენახული; ახა ნახე.

ქანა. წავალ, ვნახავ. მე რე გლახებს რაღა მიეცი?

აღვიარებ. არაფერი.

ქანა. მამამ კი მისცა.

აღვიარებ. მეც მივცემ. (აღვიარები აიყვანს ყანას ხელში. ამ დროს
შემოდის ლარსის ქვრივი.)

ბაგოსვლა 7.

ქანა, აღვიარებ და ლარსის ქვრივი.

ლარსის ქვრივი. დილა მშვიდობისა, ბატონო დიუმონ.—
ოჰ, თქვენა ყოფილხართ ბატონო ალვარეს! სწორედ
სახლის პატრონი მეკონეთ.

აღვიარებ. რაგორ ვერ მიცანიით?!

ლარსის ქვრივი. ხომ იცით, ხშირად ერთად ყოფნით ადა-

მიანუბი ერთმანერთს ემზგავსებინს. აი ეს ბავშვი, თავის მამას ისე აჩა ჭგავს, როგორც თქვენ. ხათლია ხაწო და იმიტომ დაგვგანებიათ. (აკოცებს უნას.) დედა სად არის, უნას?

შანა, დედა მამასთან არის. წავალ დაუძახებ.

ლარსის ქვრივი. დაესვენ, ერთად იყვნენ. ეს სასლი—ჩემი სასლია და ვის რას მოვეკრიდები? მატლიდა საშინლად მიუვარს. სწორედ ბავშვია სნითაც და ხასიათითაც. მე და თქვენ ღაპანაკით დრო გავატარეთ, ბატონო ალვარეს, ვიდრე ახალ-გაზდა ცოლ-ქმარი შემოვიდოდეს. სწორედ ვკრიტები არიან, გვრთები! არა? რა მაგალითია ტები-ლის ცოლ-ქმრობისა, მაგრამ ვიღა მისდევს მაგისთანა მაგალითებს. მართლაც, სად დაიყარეთ? რამდენი ხანია აღარ მინახავსაწო?

ალვარეს. თქვენ შინიღამ კარში არ გამოდიოდით და სადღ განსავდით.

ლარსის ქვრივი. ჭო, მგლოვიარედ ვიყავ; მაგრამ ღვრის მადლით დღეს დილით გამოთავდა გლოვის ვადა, თორემ შენი მტერი, დღესაც ვერ ჩავიცვამდი მხიარულ-ფერს კახას. თქვენც ბავშვების იოლკაზუდ მოხვედით აქა, განა?

ალვარეს. დიად, სანახავად გიასელოთ.

ლარსის ქვრივი. ჭო, სანახავად მოგახსენებდით. მეც სანახავად გიასელოთ. ისე უეტრად მოგვივიდა მოპატიუების წიგნი, რომ სავითხავად მოველი, მართლაც იოლკაა თუ ეტლი.

ალვარეს. დღეს არის.

ლარსის ქვრივი. დღეს რის საათზედ?—როგორ ანებიერე-რებენ ესაზნდელს დროში უმაწვილებს; შვიდის წლის

ბავშვებს იოლვას უმართავენ, ატანცავენ; სწორედ სასაცილოა! არა თუ?

პლევარეზ. ეს იოლვა ჩემი ბრალი განლაგო.

ლარსის ქერივი. უკაცრავად, უკაცრავად! მე ეგ არ მინდოდა მეთქვა! და მართლაც, ბავშვებსაც უჭირვებათ მსიარულე-ბა! თქმისა და დარდის დროც მალე მოუვათ.—ჩემი ადრენა სისხრულით აღარ არის, რაც ამ იოლვის ამბავი გაიგო. ძილიც კი აღარ მოსდის, ისე უყვარს მსიარულე-ბა. სწორედ მამსა ჭკავს, ჩემი არა ეტყობა-რა. მაინც ქალები უფრო მამსა დაემგებებიან ჩაღმე. არ ვიცი, უანაც თავის მამსა ჭკავს თუ არა ჯერ, მაგრამ ხასიათი ვერ გავიცნა.

პლევარეზ. უანა ჯერ სულ ბავშვია და ხასიათისა რა ეკითხება. ეს ვა ვიცი ძალიან კეთილისა და მოსიყვარულე გულისაა.

ლარსის ქერივი. სწორედ თავის დედასა ჭკავს; თქვენ ძალიან გიყვართ მგანი?... უანაზედ მოგახსენებთ.

პლევარეზ. მე ბავშვები საზოგადოდ ძალიან მიყვარან.

ლარსის ქერივი. უანასაც უყვარხართ?

პლევარეზ. ბავშვს უოკელთუთს უყვარს ისა, ვინც ანებებებს.

ლარსის ქერივი. მართლაც და ძალიან უმადური იქნებოდა, თქვენ რომ არ უყვარდეთ.

პლევარეზ. შავაქცა და ბმუნებთ?

ლარსის ქერივი. ჯერ ერთი თბილამ რომ, ძალიან ტუბილად ექცევით და მეორეც ესაა.

პლევარეზ. მეორეც რაა?

ლარსის ქერივი. მეორეც ესაა რომ მთელი ოჯახი თქვენგან

არის გაბედნიერებული. უნამ რა იცის, რა მადლობელი უნდა იყოს თქვენი.

პლევარეზ. მე არ მესმის თქვენი ღაზარაკი.

ლარსის ქერივი. გაუგებარი რა არის! ამ შვიდის წლის წინად დიუმონის საქმეები ცუდად იყო; მართალია, თუ არა? თქვენ იმას ხუთასი-ათასი ჟრანკი ასესხეთ... ნუღარა მალავთ, თითონ დიუმონმავე მიაძბო. ოჰ, რა ნაირად გაქებდათ, რა ნაირად მადლიერი იყო თქვენი. სწორედ საქმეები ხართ მაგრამ ისიც ღიწისა ქებისა ამ გვარად სიკეთის დახსომებისათვის. თქვენ დაიხსენით იგი; იმის საქმეები კარგად წავიდა; აღარაფერი აღარა აკლდა-რა, სრულიად ბედნიერი იყო, მხოლოდ ეს აწუხებდა, რომ სამი წელიწადი გასულიყო იმის ქორწილის შემდეგ და ღმერთს შვილი არ მიეცა. გაუთენდა ის ბედნიერი დღეც, მიეცა უნა. სწორედ არის ნათქვამი, ღმერთი რომ კაცს მისცემს, ორივე ხელთ მისცემსო. ღიწისიც იყო დიუმონ ამ ბედნიერებისა. სწორედ სამაგალითო ქმარია, არა? არის მიმდობი; არა დალატობს თავის ცოლს, არა დალატობს, არა დალატობს! სამჯერ უნდა გაიმეორო ეხლანდელს დროში, რომ ამისთანა საქმე დაგიჯერონ, მაგრამ მანც აღარავისა სჯერა. არის მშრომელი, ნიჭიერი, ბავშვსავით გულ-მართალი, კაი ვაჟ-კაცია!... როგორ დაამტკიცა თავის ვაჟ-კაცობა ივნისის არეულობაში, ბრძოლაში რომ დასჭრეს! ოჰ, ნეტავი მეც იმისთანა ქმარი კი მუავდეს! (შემოდის დიუმონ.)

პლევარეზ. რატომ არ მოხვალ, დიუმონ, და არ გაიგონებ, რამდენს ცუდს კლაზარაკობდით შენზედ.

გამოსვლა 8.

ივინიე და დიუმონ.

დიუმონ. ჩემსკედა?

ლარსის ქერიევი. დიად, ჩვენ ვამბობდით, რომ სწორედ ქმრების თვალი საწოთ, ქმრების თვალი! ეს ქებაც გეყოფათ; დროა, წავიდე.

დიუმონ. ჩემი მოსკლა სომ არ გეწეინათ?

ლარსის ქერიევი. მე მხოლოდ ათი წამით მოვედი და ეს ათი წამიც აღვარეზმა წამართვა; ახლა თქვენ იცით და მაგან, ერთმანეთში მორიგდით. იცით რა მინდოდა მეთქვა, ამდამ თეატრის ლოჟა მაქვს აღებული, ახალი წარმოდგენაა, თუ გნებავთ, წამოდით. ესლავ მე და ჩემი აღჩიენა აქ დაგბრუნდებით და მატელდა. ვასუსს მასინ გეპტევის. აღვარეზ, თქვენცა გთხოვთ, მობძანდეთ. რა, დამიგვიანდა, ესლავ დაგბრუნდები. ნუ გამაძილებთ. (გადის.)

გამოსვლა 9.

ალეარეზ და დიუმონ.

დიუმონ. საშინელი ცეტი რამ არის.

ალეარეზ. სიცეტეს რასა სჩივი, ბოროტიც რომ არის.

დიუმონ. ბოროტი ვი არ არის, ბოროტის ენისაა.

ალვარეზ. ბოროტის ენისაა, თუ ბოროტის ქცევისა, ეგ თითქმის სულ ერთია. დამეჩწმუნე, შენი ცოლი ცუდად ჩადის რომ მაგას მეგობრობს.

ლიუმონ. ემაწვილის ქალისთვის მაგისთანა მეჭორე მეგობარი ათს მაგასუდ უკეთესსა სჯობს. მაგასთან მეგობრობა საბუთია ვატიოსნებისა.

ალვარეზ. შენს ცოლს ეგ საბუთი არ ეჭირვება.

ლიუმონ. ეგეც მართალია. — ჭო, იცი რა მინდოდა მეტქვა; ერთს საიდუმლოს გეტყვი და პირობა მომეც, ანაკის არ გაუძინო და ჩემსავით არ მოიქცე: მე ვაწლევე ჩემს პირობას, შენ რომ გიმხელა. მაგრამ შენ თითქმის ჩემის რჯახის-შვილი ხარ და როგორ დაგიძალავ, რომ კიდევაც მინდოდეს დამალვა, არ შემიძლიან, თარივეს ერთი საქმე გვაქვს.

ალვარეზ. აბა რა საიდუმლოა.

ლიუმონ. მე მინდა, სხვა ქვეყანაში წახვიდე.

ალვარეზ. (სიხარული დაეწყობა, მაგრამ თავს შეიმაგრებს.) სხვა ქვეყანაში წახვიდე?...

ლიუმონ. გესიამოვნა?

ალვარეზ. ჭო, დიაღ... ალბად დიდს საქმეს ჩასმე კვიდე სელსა.

ლიუმონ. არა.

ალვარეზ. მაშ საქმისათვის არ მიდიხარ?!

ლიუმონ. რად გაიოცე?

ალვარეზ. იმიტომ გავიოცე, რომ უსაქმოდ შენ გაძლებს არ შეგაძლიან. მარტო მიდიხარ?

ლიუმონ. არა; მარტო არა ვარ.

ალვარეზ. მაშ შენ მიგყავს თან?

ლიუმონ. მატყლდა.

პლევარეზ. ანა?

ლიუმონ. ანა, რასაკვირველია.—ახლა, უეჭველად საჭიროა, ვიდრე მე სხვაგან ვიქნები, ჩვენს საერთო საქმეებს უფრო უგდოს ვინმე და შენზედ უგეთესს ვიღას მივანდობ.

პლევარეზ. მესმის, მესმის.

ლიუმონ. ავი გითხარ, საქმე გამოგინდება-მეთქი.

პლევარეზ. დიდ-ხანს დარჩები გარედ?

ლიუმონ. ეგ მატყლდაზედ არის დამოკიდებული.

პლევარეზ. რამ გაფიქრებინა ეგ მოგზაურობა?

ლიუმონ. მატყლდა ვერ არის კარგად და მინდა გავართო.

პლევარეზ. როდის აქეთა ავად-მყოფობს, მე ეგ არ ვიცოდი.

ლიუმონ. დიდი ხანია.

პლევარეზ. ესაა არ მითხარი, ძალიან კარგად არისო.

ლიუმონ. ისე გითხარი, მოუფიქრებლად.

პლევარეზ. ექიმმა გირჩიათ წასვლა?

ლიუმონ. არა, მე ვარჩიე.

პლევარეზ. მე რე მატყლდა ხომ თანსმა გახდა?

ლიუმონ. დიდის სიამოვნებით.

პლევარეზ. როდის მიდისარ?

ლიუმონ. ამ ორ-სამ დღეში.

პლევარეზ. საითკენ.

ლიუმონ. წავალთ, საცა მოგვიხდება, მაგრამ თბილს ქვეყნებს ვი მივმართავთ, მერცხლებსავით.

პლევარეზ. მერცხლებსავით და არშეიყუბსავით.

ლიუმონ. (ხელს ჩამოართმევს და მაგრად მოუჭერს.) და არშეიყუბსავით, სწორედ კარგადა სთქვი, კარგადა... ახლა შენ რადსა ბძანებ; ცოლის შეერთაჲს არ აძირებ? ხარ მდიდა-

ჩი, ოთხს მილიონზედ მეტი გაქვს! ხარ უმაწვილი....
 ჭო, ჯერ უმაწვილი ხარ, ოც-და-თუთსმეტი წელიწადი
 სწორედ ცოლის შეერთვის ხანია... რადს უუერებ, შეირ-
 თე ცოლი:

ალვარეზ. ვნახოთ, ვნახოთ.

დიუმონ. რადა ნახო? შეირთე ცოლი და გაბედნიერდი. (უემო-
 დის მატყილდა.)

გამოსვლა 10.

ალვარეზ, დიუმონ და მატყილდა.

დიუმონ. იცი მატყილდა, მე უნს ვეუბნებოდი, ცოლი შეირ-
 თე, რომ ჩვენსავით ბედნიერი იყო-მეთქი... ვეცადოთ,
 ერთი შენისთანა ქალი გუბოვნოთ სადმე. ეგ ადვილი არ
 არის, მაგრამ ცოტათიც რომ გგავდეს. ისიც კარგია. ახა
 დაუმტყიცე, რომ კარგია ცოლის შეერთვა. მე კი მა-
 გასთან სალაპარაკოდ არა მტალიან, წასასვლელად უნდა
 მოვემზადო და ერთს წუთსაც ვერ დავეკარგავ... მაგან
 იცის ჩვენის წასვლის ამბავი... არ დავეუძლე, ან მაგას-
 თან რა დასამალავი მქონდა! ნახვამდის. (გადის.)

გამოსვლა 11.

ალვარეზ და მატყილდა.

ალვარეზ. მას ეგრე, მიდინართ?

მატილდა. დიაღ.

ალვარეს. ეგ თქვენი განზრახვა გასლავთ?

მატილდა. არა, ჭანჩის სურვილია.

ალვარეს. მე თქვენ არა გთხოვთ, რომ ეგ სასული ჩემთან აღარ წარმოასტკავთ?

მატილდა. ჩემმა ქმარმა მოინდომა, სხვაგან წავსუღვიყავით.

ალვარეს. თქვენმა ქმარმა?

მატილდა. რა ვქნა, მაშ რა უნდა დაუძახხო, როცა თქვენ იმაზედ გელაპარაკებით.

ალვარეს. რაც გინდათ, ის დაუძახეთ, მაგრამ მასთან წასვლის ნებას ვი არ გაძლევთ.

მატილდა. წასვლის ნებას არ მაძლევთ! ნეტა რა უფლება გაქვთ მეზე?

ალვარეს. თქვენ ვარგად მოგესვენებათ, რა უფლებაა მქვს.

მატილდა. დამერწმუნე, უან, ავად ვარ და ჩემთვის საჭიროა ჭაერის გამოცვლა... გესვეწები, იქონიე მტირედიც არის სიბრალეუდი.

ალვარეს. ვიცი, ვიცი, თქვენ ყოველთვის იმასა სცდილობდით და სცდილობთ, ჩემის სელოდამ თავი დაანწიოთ და სასლიდამ გამაგლოთ. (სტაცებს ხელს სვამს და ძალზედ აქედ-იქით მიახლ-მოახლის..)

მატილდა. რას ჩადისართ!... ჩემმა ქმარმა რომ გაიგონოს...

ალვარეს. რა შენადგლება, გაიგონოს! ბოლო მაინც მოელება ამ მდგომარეობას; ყოველთვის ესე ყოფნა შეუძლებელია... რომ გაიგოს კიდევ, რა იქნებოდა! ის შეიტყობდა რომ თქვენ ჩემთან შიშითა ხართ შეკავშირებული, იმატომ რომ გუეიქრებათ, არ დაურღვიოთ მშვიდობიანობა. ის შეიტყობდა; —ამიტომ გინდათ ჩემი მოშორე-

ბა, რომ აღარ გიყვარვართ, თუ კი გყვარებივართ რომ დისძე...

მატილდა. ვისი ბრალისა რომ არ მიყვარხართ?

ალვარეს. იმის ბრალად, რომ თქვენ ჭანჭი გიყვართ.

მატილდა. ეგეტ რომ იუოს, ცუდი რა არის მეტე?

ალვარეს. (გაცეცხლებული.) მატყლდა!

მატილდა. განა ბრმა ვარ და არა ესედავ; რომ ის კეთილია და თქვენ ბოროტი, ის სამართლიანია, თქვენ უსამართლო, ის ერთგულია და თქვენ უმადურებით საგსტ! ან როგორ კი გადაჩებთ, როდესაც ის უოკელისფერში გჯობიანთ თქვენ და მეტადრე მე. როგორ არ შევინანო ჩემი დანაშაული!...

ალვარეს. გვიანდა, ქალ-ბატონო, გვიან. ამ შვიდის წლის წინად უნდა გეფიქრათ!

მატილდა. მეც მაგას ვჩივიო...

ალვარეს. დღეს მე თქვენ მიყვარხართ, თქვენ ჩემი ხართ; თქვენც გითქვამთ, რომ გიყვარვართ, და ჩემთვის ესა კამარა. ტყუილია, თუ მართალი, ეგ სულ კრთია. უთქვენ ნოდ სიცოცხლე მე აღარ შემიძლიან; ველარ დაგვარვავთ მე თქვენ, გესმით, ველარ იხსნით ჩემის ხელიდგან თავსა!

მატილდა. მაშ რას იზამთ?

ალვარეს. თქვენა გგონიათ, იმისთვის შევწირე ჩემი სიცოცხლე მხოლოდ ამ მიყვარულს, იმისთვის ვიტანჯე მთელი შვიდი წელიწადი, იმისთვის ვიტანე ამდენი თავის დამტირება, ვითმენდი, როცა მესმოდა ჩემი შვილი, — დიად ჩემი სისხლი და ხორცი — სხვას მამას უმანდა, — რომ ერთს დღეს გეთქვათ, სხვა ქვეყნებში მივდივარო, და მე წასვლის ნება მომეცა! ტყუილი იმედა! თუ თქვენ

კერ შეიძლება, იზოვნოთ დაჩენის მიზეზი, მე გაზოვ-
ნინებთ მიზეზს.

მატილდა. ახა რა მიზეზს?

ალვარეს. უნას წაგართმევთ.

მატილდა. სომ არ გაგიყდით?

ალვარეს. ანა, ჯერ არ გაკვირებულვარ. კანონი არ დამიიკა-
რავს, მაგრამ ქვეყანას სომ ავაყაყანებ; სომ გაგაუზატიუ-
რებთ, ესეცა კმარა... თქვენი ქმარი გაგაგდებთ თქვენცა
და თქვენს ჭალსაც და მამინ ორივენი ჩემნი იქნებით,
სხვა დონე რომ აღარ გექნებათ.

მატილდა. მერე ეგ სიყვარულია, თუ მძულვარება?

ალვარეს. მე ჭანრისავით უნეველი როდი ვარ. მე ცხოვრება
რუსოს წიგნებით როდი მისწავლია; დათოვლილს მთებს
როდი გაუყინავთ ჩემი გული. მე ესპანისიის ლაჟვარდ ცის-
ქვეშ ვარ დაბადებული, და იმის მსურვალე მზის სხივე-
ბითა მაქვს სისხლი გამთბარი. მე ჩემი თავი სიყვარულს
შევსწირე, მაგრამ ვინც მიყვარს, მარტო ჩემი უნდა იყოს.
რას დავდეგ მე თქვენს ქმარსა? მე მძულს იგი!

მატილდა. თქვენ ის მეგობარს გეძახით!

ალვარეს. ის რომ ბრმა იყოს, მე რავეჭნა.

მატილდა. თქვენ იმას ხელს აწმევთ, თქვენ ის გაჭირები-
დამ დაინსენით; თქვენ იმას მიეცით- ქონება და იქნება
სიცოცხლეც.

ალვარეს. ეგ თქვენის გულისთვის მოვიქმედე. მიყვარდით,
და მინდოდა თქვენც შეგეყვარებოდით.

მატილდა. ბარემ მითხარათ, რომ იფუღით შემისყიდეთ.

ალვარეს. მე თქვენ მიყვარდით, მე თქვენ თავყანსა გცემ-
დით. მე არ ვიცოდი, რა გზით შემეძლო თქვენის გუ-

ღის მოგება. ვისაც უყვარს, უოკელივე ღონისძიება მი-
ეტეება. დღემდის მე ავიტანე ეს ორ-პირული ცხოვრე-
ბა იმიტომ რომ მეგონა, თქვენც გიყვარდით და თქვენც
ჩემსავით მხოლოდ მონასავით ემოწილებოდით საზო-
გადო წესსა. ესლა, რა კი გამაგებინეთ, რომ თქვენ ის
კაცი გიყვართ, ის ჩემი მტერია, ჩემი მეტოქია, და თუ
საჭირო იქნება, მე მოველავ იმას.

მატილდა. კვლავ გვაკვდა, რომ საქვეყნოდ გაუზატიურებას კა-
ცის-კვლავ თან მოჭყელოდა. გამიგონეთ!... თუ თქვენ
ეგრე სულ-მდაბლად მოიქცევით, მაშინ, თუმცა ასე გაუ-
ზატიურებული ვარ, აღარც კი ზიკადრებ თქვენს ნახვას,
არამც თუ თქვენი ჯავხდე. ნურას გაბედავთ ჩემის ქმრის
წინააღმდეგ, ნუ შეეხებით მის სიცოცხლეს, თორემ, თუ
დავჭკრთვობ, მე შევალ მონასტერში და თან წაგიყვან
ჩემს შვილსაც. ჩემს შვილს გერაუის ვერ წამართმევს და
მე უნდა დავითარო ის თქვენის გაბორცობისაგან. ის
უმანკო ქმნილება თქვენ თქვენს ჯამუშად გაჭხადეთ და
საცოდნავს ზავშვი, არ ესმის რომ ენას გიზიდავთ და მი-
ზეზს გაძლეეთ, სტანჯოთ იმისი დედა. თქვენ მარცხვენთ,
მანინებოთ მას და თავიდან მამოკებთ, რომ ჩემი და-
ნაშაული ცოცხლივ ხუჯლ-წინ არ წარმომიდგეს. თქვენ
თქვენს ტანჯვასა ღაჰარაგობთ, მაგრამ ზოგი ჩემს გულ-
შიაც ჩამოიხედეთ. რაღა სიცოცხლეს ჩემი სიცოცხლე,
რამდენჯერ განვიზრახე, მომეკვდა თავი და მოვრჩომილ-
ვიყავ ამ სიბრცხვილს! შვიდი წელიწადია, ამისთანა დღე
მადგია. თქვენ მე გამაუზატიურეთ და შემარცხვინეთ ჩე-
მის ქმრისა და შვილის თვალში. მე ჩემს ქმართან შე-
უღლებული ვარ, თქვენთან შიშით დაკავშირებული ზეკე-

ღარ გამოგია, ვისი ვარ და რა ვარ! ჩემთვის სიუვარული ქმრისა, სიუვარული საუვარლისა, სიუვარული დედისა, თვალთ-მაქცობაა, სიცრუეა, უსინდესეობაა, და მე თქვენ კიდევ უნდა მიუვარდეთ!

ალვარენ. ოჰ!

მატილდა. რატ გენებოთ, ისა ჭქენით; დამემუქრეთ, გამაუზვა-ტიურეთ, მომკალით... ღვთის მადლით სიკვდილის უფ-ლება მაინცა მაქვს, და ამ უფლებას თქვენ ვერ შეესებოთ.

ალვარენ (თვალ-ცრემლიანი.) მატილდა, მავატიე, მავატიე! ჩემი დანაშაული ეს არის, რომ მე შენ მიუვარსარ, მიუ-ვარსარ მეტის-მეტად. შენ მართალი ხარ... ჩემის სიუვარ-ულით მე შენა გტანჯავა მაგრამ მეც ვიტანჯები! მო-მიტევე მატილდა, აღარ ვინივლებ ჩემს ბედსედ, ავიტან-ყოველისფერს. ვიცი ის კაცი, ჩემსედ უკეთესია და ეს მკლავს მე, მაგრამ, გეკედრები ნუ გიუვარს იგი... შე-არ იცი, რა შეუძლიან იმ კაცს, რომლის სიუვარულსაც უარ-ჭყოფენ!... მითხარ ერთსელ კიდევ, რომ გიუვარდი, გუვარებივარ... და კიდევ გეუვარები. დამიმტევიც ეს სიუ-ვარული, ნუ წასვალ ნურსად, ნუ! მაშინ მეც ჭანრისავით გუფ-დანდობილი შეკიქნები, ჭანრისავით კეთილი, ჭანრი-სავით ტკობილი! მაშინ შენ ჩემგან შიშის მიზეზი აღარ გექნება; მაშინ იე თავს დავიმალავ, აღარსად გამოეჩნდე-ბი. ჭხედავ, მატილდა, ამ ცრემლებს... დაჩოქილი გე-კედრები... სვალ ნუ წასვალ... მასუვარ... ერთის თვის... ერთის კვირის შემდეგ... არა, ამის უარს ვერ მეტევი, ვერა!

მატილდა. წამოდექ.

ალვარენ. მომეტ სიტუვა, რომ აღარ წასვალ...

მატილდა. კარგი, აღარ წაკაღ.

ალეარეზ. რაგორ მოასყრსებ მაგას?

მატილდა. ჟერ არ ვიცი... მიზეზს მოკეპენი... მოკვიგონებ
 რასმე, ოღონდ ადექ და წადი აქედგან.

ალეარეზ. გიუკარვარ, თუ არა?

მატილდა. ჭო, მიუკარხარ.

ალეარეზ. რა ბედნიერი ვარ, მატილდა! (გადის.)

გამოსვლა 12.

მატილდა (მარტო.) ოჭ, ღმერთო, ეს რა ცეცხლში ჩამაგდე!

მეორე მოქმედება.

(იგივე ოთახი.)

ჯამოსკლა 1,

ლარსის ქერივი და მათილდა.

ლარსის ქერივი. დილა-მშვიდობისა, ჩემო კარგო, რასა იქ
და როგორა ხარ? დღეს აგერ მეორედ მოვდივარ აქა.

მატილდა. მგონი დღეს ბავშვების წვეულებას აპირებთ?

მატილდა. დიაღ, იმ დღეს გადავწვიტეთ... ებ...

ლარსის ქერივი. ალვარეზის აზრია... ვიცი, ვიცი, თითონვე
მითხრა...

მატილდა. თქვენი ადრენა სადღაა?

ლარსის ქერივი. უანა გზაზედ დახვდა და თავისთან მიიწვია.

უანა ჩინებულადა მსპინძლობს და უხვად არიგებს სათა-

მასობებს. ჩემს ქალს მისცა კატა, რომელიც ჩანგზედ უკ-

რავს. ღმერთო, რაებს არ მოიგონებენ!

მატილდა. განა ბავშვები მოვიდენ კიდეც?

ლარსის ქერივი. სულ ერთად მოუერთიათ თავი და ისე მო-

სულან. საკვირველია, მე გატყობინებთ თქვენის სახლის
ამბავს.

მატილდა. მე ცოტა დავივიანე, მაგრამ ესლავ წავალ და მასშინძლობას გავწვი.

ლარსის ქერივი. ზატარა მოითმინეთ. დიუმონი იქ არის თქვენს მაგივრად. ღმერთო, რა მშვენიერადაა სართ ჩაცმული. ვინა გრთავთ სოღმე? კიდევ კალენტინის ცოლი?

მატილდა. დიად.

ლარსის ქერივი. სწორედ ჩინებულნი გემოვნება აქვს. მეც მაგას მივმართავ, მეონი. მე სტოკელი მომართავს სოღმე; კარგი ხელი აქვს. მაგრამ ხომ მოგესსენებათ, კაცისაგან ქალის ჩაცმა ცოტა უმართებულაა. მაგრამ გემოვნება კარგი აქვს და ტანისამოსიც ბეელი, ძალიან ბეელი. სიგძით იმისაგან წარმოდგენილი ანგარიშები თუ შეედრება იმის ტანისამოსს. წარმოდგინეთ, ერთი კარდის-ტერი კაბა ათას-ორასი ძრანკი დამისკა, მეორე თეთრი კაბა ათას-სუთასი. ეს არის ესლა ერთი თავგის-იერი საკაბე მახვიანა, რომ ნახო თვალები ზედ დაგჩვენებს; ასე ეგონა კიდევ მგლოვიარედ ვიყავი. ძალიანაც გუსაყვებდნენ, რატომ ამ ერთის თვის წინად არ მახვიანე-მეთქი; მაგრამ ამ ერთის თვის წინად ჯერ მოსულა არ ყოფილიყო.

მატილდა. მაშ ეგ საკაბე მაშინ დაგჭირდებათ, თუ კიდევ მგლოვიარედ იქნებით როდისმე.

ლარსის ქერივი. აი, ღმერთმა გისმინოს. ერთი ბებური მაშიდა მყავს, თუ ის მომიკვდა, არ დაგზოგავ იმ საკაბის ფასს. რას ამბობ, რეაასი ათასი ძრანკი დამჩვენა. მე ხომ ჩემთვის არ ვამბობ, ქვრივს სიმდიდრე რად უნდა! ჩემი ქალი ამ ათას წელიწადზედ გასათხოვარი იქნება და იმისთვის ვზრუნავ.

მატილდა: ესლაგე?

ლარსის ქერიცი. მას რა გქნა, ჩემო საყვარელო. რა ბედნიერი ხარ, რომ ჯერ ერთი ესა, ქმარი გყავთ; სომ ამ ბოხენ ასე და ისეო, მაგრამ არაფერ არ იცის, ქმარი რომ გორ თვალში აქვია გაცხა. ვისაც ვი ვეყავს, ასე ვგონიყ უქმროდაც კარგად გავძლებო, მაგრამ როცა მოუგვდებათ, მასინ უდგებათ თვალი. მეორეც ესა, ამისთანა სასახლე გიდგიათ, დიდ-კაცობას იცნობთ. რა გიჭირთ? მარტო თქვენი ბრილიანტით შემკული ბროშეა ერთ-რამედა დიხს! რასაც ვი მოისურვებთ, თქვენი ქმარი მზა არის შეგის რულოთ, უყვარხართ და არაფერში არ გიშლით ხელსა. არავის ღაპარაკს უფრს არ უგდებს, არაფრისა არ ეფიქრება, ვითომ აქ არაფერი ამბავიაო.

მატილდა. მე რე უფრე რა დაუგდოს, რა იქნება? რისა უნდა ეფიქრებოდეს?

ლარსის ქერიცი. თითონ... არაფრისა...

მატილდა. რა, რას ამბობთ?

ლარსის ქერიცი. დეერთო ჩემო! განა არ იცით, ჩემო კარგო, რომ მთელი ქვეყანა ქალებს უბას ადგამს ღამაზებსაც და უღამაზობებსაც, ასაღ-გაზღვებსაც და ხნიანებსაც; მხოლოდ გონჯებსედ არაფერ ხმას არ იღებს, თუმცა ვი ძალიან უნდათ, რომ მათზედაც იღაპარაკონ.

მატილდა. მას ჩემზედ ღაპარაკობენ? მე რე რას ამბობენ?

ლარსის ქერიცი. პირ-და-პირ შენზედ არაფერს.

მატილდა. მას ვისზედ?

ლარსის ქერიცი. იცო რა გითხრა, მატილდა: არის ერთი სუფიერი, რომელიც აჩრდილსავით უკან დაგდევს, ტყუილია თუ? რავერში წახვალთ, თუ სხვაგან, ის თქვენთან

უნდა იყოს, თქვენს ლოყაში გამოსჩანს ხოლმე ყოველ-
თვის... ალვარეზ...

მატილდა. ალვარეზ...

ლარსის ქერივი. თუ გწეინთ, ხმას აღარ ამოვიღებ.

მატილდა. არა, არა მწეინს.

ლარსის ქერივი. იქნება არა გწეინდეთ, მაგრამ ეგრე ნუღარ-
სად შეერთებით, თორემ აღელვებას დააბრალებენ.

მატილდა. მე არა ვარ აღელვებული... მე მხოლოდ მინდა შე-
ვიტყო...

ლარსის ქერივი. მას კარგი, რასაც აღარ მეშვებით, პირ-
დაპირ გეტყვით, ალვარეზ სშირად დადის თქვენთან.

მატილდა. რა ვუყოთ, ჩემის ქმრის ამხანაგია და დადის.

ლარსის ქერივი. ეგეტ მართალია.

მატილდა. ლენა!

ლარსის ქერივი. მე სამ ჩემს ნათქვამს არ გუებებით; ქვე-
ყანა მაგას დაჰარაგობს. იცით რა? ეგ ალვარეზის ბრა-
ლი არ არის, მაგრამ მეტად შავ-თვალ-წარბაა და სასულეს
გიტესავთ. ძალიან სშირად არის თქვენთან ერთად, მა-
გილიან სშირად. ჰატარა შორს იყოლიეთ... სამ ატუობთ
ჩემს სიტყვებს, საუკარელო მატილდა, რომ მე სრულე-
ბით არა მჯერა ქვეყნის დაჰარაგო.

მატილდა. კარგადაც ჩადიხართ.

ლარსის ქერივი. ან არა და ცოლი შეერთეთ. რამდენი ყმაწ-
ვილი ქალია გაგიყვებული მშვენიერის თმისა და შავის
ბრწყინვალე თვალებისათვის!

მატილდა. მე რა უფლება მაქვს ალვარეზზედ, ეგრე ცოლს
შეერთავ და ვერც დაუშლი.

ლარსის ქერივი. რომ გქონოდათ ვი, ის ეძვობინებოდა; მოს-

ზობდით სხვა-და-სხვა ხმებს და დროც არის მოსპობისა.

მატილდა. მაგითი რა გნებავთ სთქვათ? გამაგებინეთ, თუ დემკრთი გწამთ.

ლარსის ქერივი. აი რა, ჩემო კარგო. თქვენ ერთი გოგო გყავდათ, ზოა... აი ის სამაგელი, სწორედ ამოსაკარდნე-ლია!... თქვენ ძალიან მიჩნეული გყოლიათ ის გოგო, მაგრამ ბოლოს მაინც გაგიგდიათ. არ უნდა გაგეგდოთ, არა.

მატილდა. თავი მომაბეზრა მეტად და იმიტომ გავაგდე.

ლარსის ქერივი. მე ხომ მაგას არ ვამბობ. მე ვამბობ, ის სჯობდა მოგეთმინათ, და არ გაგეგდოთ.

მატილდა. რატომ?

ლარსის ქერივი. იმიტომ რომ გავამხილათ.

მატილდა. როგორ თუ ვამამხილა... მე არ მესმის თქვენი ლაპარაკი.

ლარსის ქერივი. ის წასულიყო და დამდგარიყო ბერტეს ცოლთან, რომელიც თქვენი მტერია. ქმარიც ისეთი მეჭორე და აკენაა, როგორც ცოლი, სწორედ ქუჩის მწან-წალა დედა-კაცია. თქვენი ზოა რომ ბერტეს ცოლს დაუჭირა, მეორე დღესვე გამოეკითხნა და ყოველისთვის თქვენი ამბავი უთქმევინებინა.

მატილდა. რას იტყოდა მე რე ჩემზედ იტყუდა?

ლარსის ქერივი. იტყოდა კი არა, უთქვამს, მე დაწმუნებულდი ვარ, მოაჭორებდა, მაგრამ უთქვამს კი არა არის სამწუხარო, ისე დაწმუნებით უამბობს, რომ, ვისაც კი ჭორები უყვარს, მართალი ეგონება.

მატილდა. მე რე ბერტეს ცოლი დაიჯერებდა ვიღაც ქომბიოს ნაღაპარაკებს?

ლარსის ქერივი. რასაკვირველია, არ დაიჯერებდა. გამოეგდო კიდეც ზოა სასლიდამ და ეთქვა, მე მაგისტანსა ურცხვს და უსინიდისა ადამიანს, რომელიც თავის უწინდელს ქალ-ბატონს ეგეთს ცილსა სწამებს, ჩემს სასლში ვერ ვიყოფიებო. ზოას ტირილი დაჟწყო და ეთქვა, ისეთი არა მითქვამს-რას, რომ დამტკიცება ვერ შევიძლო.

მატილდა დამტკიცებაო!...

ლარსის ქერივი. ახა რა დამტკიცება შეუძლიან! მანც ბერტეს ცოლს ჰადურის კვრით გამოეგდო და ეგელგან თურმე გაგაჰასუბული ლაჰარაკობს იმ გომბიოზედ. თითონ ბერტეც თურმე ისე ნაცნობს არა ნახავს. რომ ეგ ამბავი არ უამბოს... რა დაგეძარათ, ფერი რად გეტვალათ? მე თქვენგან გულ-ასსნილობას ვერ მოვიტოსოვ, მხოლოდ ერთს რჩევას მოგცემთ ეცადეთ, ცუდი ამბავი არა გამოვიდეს-რას: ან ისე გაამაგრეთ თქვენი ქმარი, რომ ეგელაფერი აიტანოს, ან ალვარეზ თავიდან მოაშორეთ. თუ ცოლის შერთვაზე უარს იტყვის, ეცადეთ, რომ საზოგადოებას შეურვიდეთ და მის წესზედ იცხოვროთ. სხვა არაფერია ჩაჭირო... თქვენი ნაცნობებიც მეტს არას თხოულობენ... სწორე გითხრათ ერთს იმისთანა კაცს ვერ მიჩვენებთ, რომლის გულისთვისაც ღირდეს სასულის გატენა. ახა თუ ვაწია, მე სასულს გამოიტყუას ვინმე...

მატილდა მე მივისრია ბრძოლა საზოგადოებასთან; მე დავამტკიცებო...

ლარსის ქერივი ბრძოლა რას სწავლობს ძემო კარგო... დაუმოწილეთ თქვენს ბედსა და სიმშვიდით გააჩუმეთ ცილის-წამება — ჰხედავთ, ჩვენ დაგვაიწუდებს ბავშვები და თითონ მოგუნასეს.

გამოსვლა 2.

(ივინივე და რამდენიმე ბავშვი თამაშობით შემოდინან და გადიან მეორე კარებიდამ. უანა წინ მიუძღვის.)

შანა (მოვა, თავის დედას მოეხვევა და დაბლა ეტყვის.) აი, დედა, წერილი მოგიტანეს.

მატილდა. ვინ მოგტანა?

შანა. ნათლიამ. ზალაში შემოვიდა და მითხრა, წადი ეს წერილი საჩქაროდ დედა-შენს მიუტანეო.

მატილდა. კარგია, შეილაო. წადი, ითამაშე. (უანა წავა თავის ამხანაგებთან.)

გამოსვლა 3.

მატილდა და ლარსის ქერივი.

ლარსის ქერივი. (მატილდას, რომელსაც უნდოდა წაგნის დამალვა და ვერ მოახერხა.) წაიკითხეთ ეგ წერილი, ნუ შეკრბებოდ, წაიკითხეთ.

მატილდა. ნებას მძღვევთ?

ლარსის ქერივი. ძაგას რაღა კითხვა უნდა. (მატილდა გახსნის წერილს და სახეზედ შეიშლება.) რა ამხავია?

მატილდა. აჩივერნი.

ლარსის ქერივი. მაგ წერილმა თითქო აგადეღვანა.

მატილდა. ჭოქერი თი უსიამოვნო ამხავია.

ლარსის ქერივი. თუ მე გამოგადგებით რაშიმე, მიმსახურეთ, ჩემო კარგო.

მატილდა. არა, მადლობელი ვარ, მხოლოდ ორიოდ სტრიქონის დაწერა მინდა.

ლარსის ქერივი. დასწერეთ, დასწერეთ, მე წაკალ და ბავშვების თამაშობას გუტყერი. მას მალე ვნახავთ ერთმანერთს, არა?

მატილდა. მალე ვნახავთ, მალე!

ლარსის ქერივი. ნახვამდის!

გამოსვლა 4.

მატილდა მარტო (თიქმის გულ-შემოყრილი დივანზედ დაეშვება.)

მატილდა. რაღა მეშველება ეხლა! (კითხულობს წერილს.) «თქვენმა საზიზღარმა ზოამ თავისი სიტყვა შესარულა. ჩვენი საიდუმლო ყველამ იცის ეხლა. ამაღამ თქვენის ქმრის უურამდისაც მიღწევს. მატილდა, ერთ წუთსაც ნუღარ დაუკარგავთ, გავიქცეთ. მე კლავდავ ჩემს ბედს, რომ თქვენი თავი ასე დამიანდობა. მე არა მქონდა ამის იმედი. რვა საათზედ თქვენა და უნა ჩრდილოეთის რკინის გზაზედ დამხვდით. ნურაფერზედ იზრუნავთ, მე უოკულივე თავადრიგი დაჭერილი მქვს. ოჰ, მატილდა, რა ბედნიერებაა, რომ სამნივ ერთად ვიქნებით!» ვაი სირცხვილო! ეხლაც კვლავინდებურად ის მხოლოდ თავის-თავზედა ფიქრობს. ოჰ, სიუკარულო, კაცის გულის გამქვავებლო! წყუელიმც იუზუ! რა ვქნა, როგორ მოვიქ-

ცე! იქნება ეს სერსი იყო და უნდა გამიტყუილდეს. ანა, იმ ქალმა ყოველისფერი გამაგებინა. მე დაღუპული ვარ. მე რე როგორ მტანჯავდა, როგორ მაწუხებდა თავის ლა-
 ზარაკით. მეგობრობაც სიყვარულსავით ფუჭი სიტყვაა ყო-
 ფილა! ვის მიემართო, ვის რა რჩევა ვკითხო? დედა-
 ჩემს? ის წმინდა ადამიანია და თავის - დღეში ცოდვა
 ანა უქნია-რა. სად შეუძლიან ბორბლის წამალი მასწავ-
 ლოს! მამა-ჩემს? ანა, ის კერ გაუძლებს და რომ გა-
 ვუმხილო, სირცხვილი თან გადაიტანს. მას ტყუილი
 ვთქვა, კიდევ ტყუილი, ყოველთვის ტყუილი. ანა, სიკ-
 ვდილი სჯობს და ღირსიცა ვარ! სიკვდილი? მე რე რო-
 გორ მოკვდე... ჩემს ხელში აღარც სიკვდილია და აღარც
 სიცოცხლე. შეიძლება, ისე მოვასერხო, ვითომ შემთხვე-
 ვით მოკვდი და მასინ დამიტოვებს მანც, ვისაც გუ-
 ლი შესტკივა. ეს ცრემლები უკანასკნელი მოტყუება იქ-
 ნება! ცხენზედ შეკვდები, გადმოვარდები, ქვეზედ თავს
 გავიტეხ. აი სიკვდილი! ანა, მე მსდალი ვარ, ვერ შეკ-
 ძლებ ამას! ღმერთო ჩემო! (ჯირის.) რა დღეს მოკვებსწარ!
 როგორ მშვიდად და მსიარულად ვატარებდი ჩემს უმაწ-
 ვილობას... რა იქნენ ჩემი ოცნებანი? როგორ დავიდუპე
 თავი! დაჭხედე შენს თავს, უბედურო! შენ წუმზეში ხარ!
 რაღას ეძებ? მიჭყე ბოლომდის შენს ბედის-წიქას. შენი
 საყვარელი მართალს ამბობს. გაქცევა-ღაა შენი წამალი,
 ეგ დავისხნის დაცინვისაგან... ამას მანც იტყვიან, რომ
 ველარ დასძლიე სიყვარულს... სხვა ქალები შურით და-
 გიწყებენ ყურებას, პოეტი ლექსებით შეგამკობს! გაით-
 ქვამ სასულს; ქვეყანა შენზედ ილაზარაკებს. ყველანი
 ერთმანერთს სიცილით უამბობენ შენს თავ-გარდასავალს;

იტყვიან, ჩვენ ეგ ამბავი დიდი ხანია ვიცოდითო და იქნება მართლა კიდევ იცოდენ... შენ კი დაბურღები სადმე იტალიაში, გასდები რომანში ჩასაწყობი. შენს სიტუაციას სადმე ლამაზის ტბის ნაპირზედ ვაატარებ შენის ცოდვით გაუპატიურებულნი. კარგი, მივდივარ. (გაჩერდება.) აჩა, აჩას დროს!...

გამოსვლა 5.

დიუმონ და მატლილა.

(ზალიდამ მუსიკა მოისმის.)

დიუმონ. (შემოდის.) ეგრე როგორ მიანებე თავი ბავშვების თამაშობას, კარგია კიდევ რომ უნა ისე ლამაზად დიდობასა თამაშობს. უნდა ჩასო, როგორ თავი მოაქვს, სწორედ სასაცილოა. ადრეინაც კარგი რომ არის, მაგრამ უნახსთან სად გამოჩნდება. სწორე გითხრა, ჯერ მაგის მზგავსი ბავშვი მე არ მინასკეს. რა ვქნა, შენ რა მოგდის? მართლა, ლაჩისის ქვრივმა მითხრა, რომ რაღაც საწყენი წერილი მიგიღია. რა ამბავა იყო?

მატილდა. (გაშტერებული უცქერის დიუმონს და მერე თითქო ვეღარ უესძლებს თავის შემადგობას.) ჭანრი!...

დიუმონ. რაო, რა დაგემართა? რატომ აგრე მიუყრებ? დედა-შენს სომ აჩა დამართვია-რა? სად არის ის წერილი? (მატილდა აძლებს წერილს. — დიუმონ წაიკითხავს.) ეს ალვა-

რეზის სელია. რას ნიშნავს? ეს წერილი შენთვის გამო-
უგზავნიას?

მატილდა. ჩემთვის...

ლიუმონ. მეჩუ... არ მესმის... ალვარეს... მარტალის, რატა
სწერია?

მატილდა. (ლონე-მინდილი, ცანცანით.) მარტალის...

ლიუმონ. (გაკაპასებული მუშტს აიღებს მაღლა და დაკვრას დაუპირ-
რებს.) უბედურო! (გაჩერდება, გაშორდება პატარას და შენ-
ღზედ ხელს მოისვამს.) ჭკუასზედ ვიძლები... სწორედ ჭკუა-
ზედ ვიძლები... უკაცრავად... კარგი, კარგი, მშვიდობით.

მატილდა. (ხვეწნით.) ჭანრი!...

ლიუმონ. კარგა ჭქენით, რომ შემატყობინეთ... მაგისტრანს შემ-
თხვევასში მარტალის თქმა სჯობს; მაგრამ რა იქნებოდა,
პატარა კიდევ მოგეცადათ; არ გებრალეობდით?... ხომ
არაფერი დამიშავებია თქვენთვის... წყალ-წაღებულს იმედს
მანაც არ უსობენ. მაგრამ მეტს დროს ვეღარ დაჭკარ-
გავდით, თქვენ გეჩქარებოდით, ის გელოდათ, ესეც გე-
ლოდა... რა გინდათ ჩემგან? რაღად დგენართ? თავისუფა-
ლი ხართ, მიბძინდით. ის არა სჯობდა, არა გეთქვათ-
რა და ისე წასუფიყავით. მე გი არა ვიცოდით-რა, არა-
ფრის ეჭვი არა მქონდა. მეტის ღიწმინა არ ვიყავ! რად
გაკასულებლდი ისე? ამას გარდა, იმან შემწყობა გამიწია,
ფული მომცა და ცოლად წამართვა. რა არის აქ გასაკვირ-
ველი, მეჩუ უნახვ უნდა წაიფანოთ? ჩემი შვილიც უნდა
წამართვას! ეგ მეტის-მეტია, რად გაშიმხილეთ ეგ ამბავი,
რად?

მატილდა. იმიტომ რომ თავის მოკვლას ვერა ვბედავდი იმე-
დი მქონდა, მოძედავდი.

დიუმონ. სიკვდილი რად გინდოდათ?

მატილდა. იმიტომ რომ ჩემისთანა უბედური ქალი ქვეყანაზედ არ მოიძებნება.

დიუმონ. უბედური! რითი? უყვარხართ, გიყვართ და სხვა რაღა გინდათ! მხოლოდ სიცოცხლეა საჭირო...

მატილდა. მე ის არ მიყვარს!

დიუმონ. არ გიყვარს? მაშ რა ხარ, ან რა გინდა!

მატილდა. მე რომ გითხრათ, გულისთ თქვენს მეტი ჩემს დღეში არავინა მყვარებია, — არ დამიჯერებთ. მაგრამ ამის მეტი მანც არა მეტქმის-რა და არც იმიტომ გეუბნებით, რომ დამიჯეროთ. გეუბნებით იმიტომ, რომ ეს თვით ჭეშმარიტებაა. მიბძანეთ, რაცა გსურთ და ყოველისფერი წინ-და-წინვე მიეისრია, ოღონდ ამ წვალებიდან კი დამისსენით. დამისსენით ამ წამებიდან! გნებავთ, მოკვდები და განგათავისუფლებთ, რომ სხვა შეიყვაროთ, აღიწყოთ ის სასელი, რომელიც მე წმინდად ვერ შევინახე? ან რაზედაც გინდათ, გიმოწმებთ. დამსჯეთ, მტანჯეთ, როგორცა გნებავთ! მომკალოთ, მე მანც თქვენი მადლობელი ვიქნები.

დიუმონ. როდის აქეთა რაც თქვენ შესცდით?...

მატილდა. მას აქეთა, რაც იმან სიღარბეს გადაგარჩინათ.

დიუმონ. მაშ შვიდი წელიწადია!... მაშ უნა... (მატილდა თავს ჩაღუნავს და ხელებს თვალებზედ მიიფარებს.) ადექით, ქალბატონო, ადექით! სხვა აღარა გაქვთ-რა სათქმელი?

მატილდა. რას მიბძანებთ?

დიუმონ. როგორც გნებავდეთ, ისე მოიქცით; წაიყვანეთ თქვენი შვილი და გამშორდით.

მატილდა. მშვიდობით. (წამოდგება, და ერთს ნაბიჯს გადადგამს.)

ლიუმონ. სად მიხვალთ? მე თქვენთვის ამიერძალავს თავის მოკვლა.

მატილდა. რაღა?

ლიუმონ. იმიტომ რომ სხვაც ბევრი ცოდვა გაწვეთ და მიმეტება საჭირო აღარ არის. თქვენს ქალს თქვენი თავი ჭერ კიდევ ეჭირვება. მე ხომ მაგას ვერ გავზდი და მაგის მამა დღეს არის, მაგრამ იქნება სვალ აღარ იყოს.

მატილდა. ჭანჩი, დუელს აპირებთ?...

ლიუმონ. თქვენ რა?

მატილდა. თუ ღმერთი გწამთ, ჩემის გულისთვის ნუ მოიკლავთ თავსა!

ლიუმონ. მას ეგრე, მთელი შვიდი წელიწადი მატყუებდი, მატყუებდი ყოველ-დღე, ყოველს საათს, ყოველს წუთს და მე კი ბრმა ვიყავ, ვერასა ვხედავდი! ოჰ, როგორ არ დაგასწრე იმ ალერსის დროს, რომელიც მე ნამდვილი მეგონა. უბედურო! რად წითლდებოდი, როდესაც ან სეირობის დროს, ან თეატრში სახელ-გატყნისს ქალს შეხვდებოდი ხოლმე! მე მეგონა ის სიწითლე იმ ქალის მიზეზით მოგდიოდა, ის კი არა თუ შენ შენი თავი გაგონდებოდა! მათ კიდევ ეპატიებათ სიღარბისა და სიმშიდის გამო. თქვენ სავატიებელი მიზეზი რა გაქვთ?

მატილდა. არაფერი.

ლიუმონ. აბა მონახეთ, იქნება, იზოვოთ.

მატილდა. მე სავატიებელი მიზეზი არა მაქვს - რა და არც მინდა მქონდეს! მე ტყუილი როდი მითქვამს: მე თქვენ მიუყარდით და... დღესაც კიდევ მიუყარხართ.

ლიუმონ. კარგია, აბძანდით. ეს გომელია არას გვარგებს. მიბძანდით თქვენს ოთახში და მოუცადეთ ჩემს პასუხს!

მატილდა. რას მიპირებთ?

ლიუმონ. მეც არ ვიცი. მიბძანდით, მიბძანდით, ტყეძლები
მოიწიანდეთ, ბიჭებმა არ დაგინახონ.

შანა (უჩიოდის.) რა? დედა, დედა, რაძენი ვითამაშეთ, რაძ-
ენი ვითამაშეთ!

მატილდა. წადი, უახა, წადი!

შანა. შენ ყოველთვის შეუბნებია, წადი, წადი, რომ ცრიაფერი
დამიძაგებია; მამა, დაფაშაე რაშე?

ლიუმონ. წაიყვანეთ ეგ ბავშვი.

შანა. მამას რა მოსკლია? რატომ არ მკოცნა?

ლიუმონ. წაიყვანეთ ეგ ბავშვი!

შანა. მამა, მამა, მამილა!

ლიუმონ (ხელს სტაცებს ყანას და თავის დედისავენ მივადებს.)
წაიყვანეთ-მეთქი, გუებნებით.

შანა. დღეს ჩემი დღეობაა და მამა მივჯერდებს, არა მკოც-
ნის.

ლიუმონ. მიბძანდით. უახა შენ აქ დარჩი. (მატილდა მოწ-
ყავსილი გადის.)

გამოსვლა 6.

ლიუმონ და შანა

ლიუმონ (საშინდია და აღელვებული.) აქ მო ყანა, მამატიე! მა-
მატიე ყანა!

შანა (დაბნევენას აპირებს.) მამატიეებია.

ლიუმონ (დაუბოუებს ყანა დიფანზედ წას.) თუ დღემდის რაე

დაძიშავებია შენთვის, ისიც მასტატიე. მე უკლებს აწა მქონდა-წა.

ჟანა. შენ ჩემთვის თავის დღეში აწა დაგიშავებია-წა, მამა.

დიუმონ. მამას ნუღარ მემასი.

ჟანა. მამ რა დაგიძისო?

დიუმონ. შენი მეგობარი დაძიძასე. (გულს ვეღარ შეიმაგრებს, თავს მუხლებზედ დაუდებს უანას და ქვითის მოჭყევა.) რა, ჩემო საწყალო უანა, რა უბედური ვარ!

ჟანა (შეშინებული.) რა იყო, მამა? (აიღებს ხელ-სახოცს და თავს მოსწმენდს დიუმონს.) რადა ტირი? როდი უნდა ტირილი. კაცის ტირილი აწ გამიგონია, მარტო ბავშვებმა უნდა იტირონ.

დიუმონ. მართაღს ამბობ. (ზარს დაწყარუნებს.) წადი ითამაშე. (მსახურს.) წადი და ალგარესს მოასსენე, აქ მობძანდეს.

მესამე მოქმედება.

(იგივე ოთახი.)

გამოსვლა 1.

ლარსის ქვრივი და ერთი მსახური.

ლარსის ქვრივი (თავისთვის.) სად წასულან?... ცოლიც... ქმარიც... არც ქმარი სჩანს, არც ცოლი... შალაშიაც სრულებით არ გამოსულან... ვის უნდა გამოესაღმოს კაცი ამ სახლში წასვლის დროს?... რა ვქნა, რა ამბავი უნდა იყოს ესა? (ზარს დააწკარუნებს.) ის წერილი თუა მიზეზი... უნდა შევიტყო უეჭველად, რა ეწერა იმ წერილში... რაღაც საიდუმლო ამბავია... (შემოდის მსახური.) შენი ქალ-ბატონი სადა ბძანდება?

მსახური. უცებ უქეიფოდ შეიქნა, თავის ოთახში შებძანდა და მიბძანა, ნურავის მიიღებო.

ლარსის ქვრივი. ბატონი სადღაა?

მსახური. ბატონი და ჟანა ეს არის ეხლა მეორე ოთახში ბძანდებოდენ. ჯერ ისევ შინა ბძანდება, ალკარკისა სთხოვს, აქ მობძანდეს. აი თვითონვე აქ გაიხლებათ.

ბამოსვლა 2.

ლარსის ქერივი და ლიუმონ.

ლარსის ქერივი. ეს არის თქვენ დაგეგმებით, თქვენა და მსტილდას; მინდოდა გამოგსალმებოდით.

ლიუმონ. მსტილდას მაგივრად ბოდიშს ვისდი. ერთი წაღაც საჭირო საქმე გაუჩნდა და იმიტომ ველარ გნახათ.

ლარსის ქერივი. ალბად იმ წერილზედა ბძანებთ?

ლიუმონ. დიად... ის წერილი...

ლარსის ქერივი. ცუდი ამბავი იყო რამე?

ლიუმონ. ცუდი ამბავი იყო დიად...

ლარსის ქერივი. მართო მსტილდას შეგებება?

ლიუმონ. არა, ბატონო, ის ამბავი მეც შემეხება და თქვენც ცოტათი შეგებებათ.

ლარსის ქერივი. მეცა?

ლიუმონ. დიად, თქვენცა. აი რა მიზეზით დავრჩი ჩემს კაბინეტში. მე მინდა, ვბდრე წახვიდოდეთ, ქაღალდები ჩავაბაროთ და ამ ქაღალდებს ვაღაგებდი.

ლარსის ქერივი. რა ქაღალდებზედ ბძანებთ?

ლიუმონ. თქვენ ჩვენის ოჯახის ერთგული ბძანდებით, განა?

ლარსის ქერივი. მგონი მაგაზედ დარწმუნებული უნდა ბძანდებოდეთ.

ლიუმონ. ჩვენც თქვენც ერთგული ვართ და არ გვინდა გაგრილოთ ამ უბედურებაში, რომელიც ჩვენს ოჯახს დაატყდა თავსა.

ლარსის ქერივი. სწორე გამაგებინეთ, თუ ღმერთი გწამთ.

ლიუმონ. მართლაც, ახსნა საჭიროა. მე ამ ქაღალდებს გაძლეკო, როგორც ბანკირი და გთხოვთ ამ რამდენსამე დღეს მანძე ამ ამბავზედ არსად არა სთქვათ-რა.

ლარსის ქერივი. თქვენგან არ მიკვირს! თუნდა თავის დღეში სძას არ ამოვიღებ.

ლიუმონ. არა, მე მაგას არ მოგასსენებთ. თქვენ სომ იცით, უწინ რა შემწეობა გაძიწია ჩემმა მეგობარმა... ალკარეზმა?

ლარსის ქერივი. ვიცი, როგორ არ ვიცი.

ლიუმონ. იმის წყალობით ჩემი დაღუპული ოჯახის კიდევ თვებზედ წამოკაყუნე.

ლარსის ქერივი. ეგეც ვიცი.

ლიუმონ. იმ დღეს აქეთია მე ერთის უმთავრესის ბანკის მოთავსე ვარ და ბევრის მდიდარის კაცის ქონება მახარია, სხვათა შორის თქვენიც.

ლარსის ქერივი. (შეშინებული.) დიად, როგორღო ჩაწილი ჩემის ქონებისა... მეჩე?...

ლიუმონ. ჩვენი ბანკი იშლება და ანგარიშს ათავებს.

ლარსის ქერივი. ანგარიშს ათავებს? რა, ღმერთო ჩემო!

ლიუმონ. საქმე კარგად მიდიოდა, მაგრამ ალკარეზს უეტრად მთელი თავისი ქონება დასჭირდა.

ლარსის ქერივი. რამდენია იმისი თუელი?

ლიუმონ. ესლას ოთხი თუ ხუთი მილიონი.

ლარსის ქერივი. მეჩე?

ლიუმონ. მეჩე რა, უნდა ჩავბარო, მაგრამ საქმე ვინ ძალიან გამიჭირდება... უნდა გავუიდო ჩემი მამულები, ჩემი სურათებო, ჩემი სასახლე... ერთის სიტყვით მე დაღუპული ვარ... მე არ მოკვლადი ასე უეტრად თუელის მოთხოვნას;

ლარსის ქერივი. მერე პირიანა. არა გქონდათ-რაც ან, თუ გქონდათ, უკანონო სომეხი თუა?

ლიუმონ. პირიანა გვექონდა, რასაკვირველია, მაგრამ ერთსაც და მეორესაც თავისუფლად მოქმედებდა შეგვეძლო... ჩვენ უფრო მეგობრები ვიყავით, ვიდრე მოსაწილენი საქმეში.

ლარსის ქერივი (თან-და-თან უფრო გულო უმფობოვს.) მერე იმათ რაღას უნამთ, ვინც ფულად მოგაბარათ?

ლიუმონ. დამშვიდდით, ისინი არაფერს დაჭკარგვენ. პირველად თქვენი ანგარიში გავათავუე. აი, ინებეთ ეს ბილეთი და ამის ძალით შევიძლიანთ სასულემწიფო ბანკილად აიღოთ თქვენი სკედრი ფული.

ლარსის ქერივი (დამშვიდებული.) სულ ერთიანად?! რატომ პატრონისანი ვატი ბძანდებით!

ლიუმონ. ჩემს პატრონს უნდა ეკვი არა-მარტო, მაგრამ მანაც თქვენგან მამის დამტკიცება ჩემთვის დიდ რამ არის.

ლარსის ქერივი. რა გქნა, რად უნდა დასჭირებოდეს ალვარეს ასე უეცრად ფული?

ლიუმონ. ალბად დასჭირებია, რომ თხროლობს.

ლარსის ქერივი. მგონი, წინდაწინვე უნდა შეეტყობინებინა.

ლიუმონ. ხელს რომ მიმაწთავდა, წინდაწინ არცაა რაფერი მაშინ შეეტყობინებია. ის კაცი ეფუასავით სწრაფია. ერთს წუთს მოუვლის რამე არა და მამხინვე უნდა შეასრულოს.

ლარსის ქერივი. არ გეწყინათ მერე იმიტაცან ეს ამბავი?

ლიუმონ. მე ჩემს დღეში არავისგან არა მწყენია-არა...

ლარსის ქერივი. ხომ იცნის რომ ის ძაგბათი გლუშავთ თქვენ?

ლიუმონ. მგონი, მიხვედრილი უნდა იყოს...

ლარსის ქერივი. მათილდა რაღას ამბობს?

ლიუმონ. მათილდაც დამოწმებდა თავის ბედს... თვითონ

ამისთვისვე მიენდო ამ... მოულოდნელის... ამბის თქმა...

ეს ყოფილიყო წერილში და ამას აელეგებინა.

ლარსის ქერივი. ბატონო დიუმონ!

დიუმონ. რა გნებავთ?

ლარსის ქერივი. თქვენი ცოლი სწორედ ანგელოზია. უნდა
თქვენც მომიტევეთ და იმანაც...

დიუმონ. რა უნდა მოგიტევეთ?

ლარსის ქერივი. მე კინაღამ ცილი შევწამე იმას.

დიუმონ. თქვენა?

ლარსის ქერივი. ცილი შევწამე მხოლოდ იგივეს.

დიუმონ. როგორ?

ლარსის ქერივი. ხომ მოგესვენებათ... ძნელია კაცი ცუდმა
იგივეს ან აიტანონ... ეს საძაგლობაა; მაგრამ ჩემი
გულ-ასსნილობა გიმტკიცებთ, რომ მე თითონ უარ-
ვეოფი ჩემს იგივეს და სასტიკად გავკიცხავ; თუ ამის-
თანა იგივეს სხვას მოუვა ვისმე თავში.

დიუმონ. ამისსენით კარგა, რასაც ამბობთ.

ლარსის ქერივი. მატყლადან შექმნილ დაქსნა თქვენი ქონება,
თუმცა ამისთვის ნამუსხედ ხელის აღება დასჭირდებო-
და... ალვარეს უგვარს მატყლად.

დიუმონ. იქნება მართლა?

ლარსის ქერივი. მე დარწმუნებული ვარ და ეხლაც იმის ურ-
ჩობისათვის უჭმნია ესა სწორედ უმართებულთ ჭკარის
ამოყრას.

დიუმონ. არა, არ დაეჭვებ. ეგ მეტად საშინელი და უღირ-
სი ქცევა იქნებოდა პატრონის კაცისათვის.

ლარსის ქერივი. ყველა ხედავდა ამ სიყვარულს. ყველა მაგა-
ზედ ღაპარაკობდა, ბევრი ჯიდუნ ჭეცხავდა... დღეს მე

ვატნობე მატყლდას ესა... ეხლა კი გაჩუმება სჯობს. ზოგერთებს, მაგალითად ბერტესა და იმის ცოლს არაფრად იამებათ ეს ამბავი, მაგრამ მე კი ცაში ვიფრინავ სიხარულით.

დიუმონ. გმადლობთ მაგ კეთილის გულისთვის... სწორედ რომ მატყლდა ერთად-ერთი ნუგეშია ჩემთვის ამ უბედურებაში და უნდა რომ ამ ტანჯვა-წვალებაში ბოლომდის უღელი გამიწიოს. ეს მისთვის ძალიან სამძიმო იქნება ბავშვობიდანვე დაჩვეულია ნებივრად და მსიარულად ცხოვრებას და კიდევ რომ ვერ შესძლოს და დაბრუნდეს თავის დედ-მამასთან, გულის არ დამაკლდება. მე თვითონ ვურჩევ ეხლა ამ დაბრუნებას. იმის მოგონებაც საკმარისია ჩემთვის, რაც მაგას ბედნიერება მოუყენებია...

ლარსის ქვრივი. არ შუიძლება, გამოვესაღმო მატყლდასა?

დიუმონ. რატომ არა (მსახურს.) ქალ-ბატონს მოახსენე, ერთი აქ მოხმანდი-თქო.

ლარსის ქვრივი. აღვარეზ სწორედ უსინდისო კაცი ყოფილა. როცა შემხვდება, თავსაც არ დაუკრავ და ჩემს ნაცნობებსაც ჩაკვანებ, რომ ხმა აღარავინ გასცეს.

დიუმონ. უკანონო ხომ არა უქნია-რა.

ლარსის ქვრივი. მე თქვენი ერთგული ვიქნები საუკუნოდ... ნუ დაეცემით სულით, გამხსნევდით...

დიუმონ. მე სიმხნე არ მაკლია...

ლარსის ქვრივი. (დახედავს დიუმონისგან მიცემულს ბილეთს.) მამ ეს წარკვადგინო ბანკში?

დიუმონ. დაღ...
დაღ...

ლარსის ქვრივი. იმე თითონ მომცემენ?

დიუმონ. თუნდა ესაავე.

ლარსის ქერივი. მამ გზად გავივლი ბანკში, შინ რომ წავ-
კალ...

დიუმონ. როგორც გნებავთ.

ლარსის ქერივი. ოთხს საათამდე დიანა განა?

დიუმონ. დიად. (შემოდის მატილდა.)

ლარსის ქერივი (მივა მატილდასთან.) სწორად ფიქრობ (მოუხვევა.)
თქვენი გონა მომინდა კიდევ. პომიტევეთ, გუთაყვა,
რაც გითხარით, ხემსედ უკეთესი მეგობარი თქვენ არა
გყავთ... ამას დაგმტკიცებთ... ხშირად ვივლი თქვენთან.
მე ხომ სხვა მეგობრებს არ ვგეგან, რომ უბედურებამ
დამაშორას თქვენთან... მსხედ იყავით, მსხედა... ნახვამდის.

მსახური. ალვარეს განდავთ.

ლარსის ქერივი. მშვიდობით!... მე არ მინდა იმისი სხე და-
ვინასობა (თავისთვის.) ოთხის ნახუვარია... არ დამიგვიან-
დეს... (გადის მეორე კარებიდან.)

დიუმონ. მოასსენე, შემობმანდეს.

გამოსვლა 3.

დიუმონ, ალვარეს, მატილდა და შემდეგ ქანა.

მატილდა. (დიუმონს.) რა გნებაგდათ?

დიუმონ. აქ დარჩით.

ალვარეს. აი, ჭანრი, მეც აქა ვარ. რისთვის დამიბარე?

დიუმონ. როდესაც ორი კაცი ამ ყოფაში ჩავადრება, რაშია
მე და შენა ვართ, უნდა ყოველივე აღიარონ, თორემ ან
სამარცხვინონი იქნებიან, ან სასაცილონი.

პლევარეზ. რა უოფაზედ ღაპარაკობ?

ღიუმონ. მიღალატნია როდისმე თქვენის მეგობრობისათვის?

პლევარეზ. არას დროს.

ღიუმონ. თქვენ კი უღალატეთ ჩემს მეგობრობას, მოიქეცით საწინდრად... უნამუსოდ...

პლევარეზ. ჭანრი!...

ღიუმონ. შვიდი წელიწადია, რაც შენ გურო ხარ ჩემის ცოლისა.

პლევარეზ. ბატონო ჩემო!...

ღიუმონ. აი თქვენი წერილი.

პლევარეზ. სხვის წერილი გასსენით?

ღიუმონ. არა, აი ამ მანდილოსანმა მომცა.

პლევარეზ. მაგან!

ღიუმონ. მაგან მომცა ძალ-დაუტანებლად.

პლევარეზ. მაგან გაჭბედა ეგა?

ღიუმონ. გაჭბედა იმიტომ რომ ნდობა აქვს ჩემი.

პლევარეზ. რატომ გამოგიჩინათ ეგეთი ნდობა?

ღიუმონ. იმიტომ, რომ აღარ უყვარხართ, იმიტომ რომ თავის დღეში არა ჭყვარებინათ!... ეგ ამჯობინებს ჩემს მართლ-მსაჯულებას... თვით ჩემს რისხვას... თქვენს სიყვარულს... ტყუილია?

მატილდა. მართალია!

პლევარეზ. მაგის მეტი სათქმელი არა გაქვთ-რა?

ღიუმონ. არა კმარა! აგერ შვიდი წელიწადია... გესმით თუ არა? შვიდი წელიწადია, ჩემდა უნებურად, უღირსად გენკენებოდა ჭკეყნასა მასხარადა ვსდებოდო იმიტომ რომ გენდეთ იქნება ეგონათ კიდევ რომ მე ვიცოდი ეს ამ ბავად არას ვამბობდი... მე ხომ ხელა გამიმართეთ თქვენს... მე თქვენი ვადა მმართვეს.

ალვარეს. მერე...

ლიუმონ. და თქვენ მოვალედან მინდა დავიჩე.

ალვარეს. ეგ რადას ნიშნავს?

ლიუმონ. ერთი რჩევა მინდა გკითხოთ.

ალვარეს. მე უნდა გკითხოთ რჩევა! არა ხუმრობთ თუ?

ლიუმონ. რა მესუმრება ამ ყოფაში!... თქვენს გგონიათ რომ ამ ორს საათში ვერ შევძლებდი მომეფიქრებინა რამე. სანდისხან იფიქრი ელვასავით სწრაფია. მესმის რასაც ჩავდივარ. ღვთის მადლით, ვერ სრულს ჭკუაზედ, გულმაცრად ვარ!... ამასაც ხომ ვერ დამიშლით. მე რომ როდისმე დიდს გაჭირებაში ხელი გამეძარათა თქვენთვის ღმას შეძეგ ერთად დაგვეწყო საქმე; მე რომ თქვენი გულისთადი მეგობარი გავემდარევიყავ და როგორც მეგობარს შემეცდინა თქვენი ცოლი; მე რომ შეიფი მომცემოდ და ჩემს შვილს თქვენი სახელი ვჭებოდა, რას იზამდით მამინ?... გამეცით ზასუხი.

მატილდა. (დაჩოქილი.) ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო!

ალვარეს. არის იმისთანა მდგომარეობა, როდესაც მხოლოდ თავის თავსა და თავის ღირსებას ეკითხებიან.

ლიუმონ. მამ არას მეტყვიო?

ალვარეს. ჩემგან ჭკუის სწავლება არ გეჭირვებათ.

ლიუმონ. მამ შემოიძვრიან სიტყვებით ავსენა თქვენი დუმილი?

ალვარეს. ნება თქვენია.

ლიუმონ. ჩემს ადგილას რომ ყოფილიყავით, ურცხვსა და უსინდისოს დამიძახებდით, იქნება სილაც გავერტყათ...

დუელი მოსახდენდა. ამისთანა მდგომარეობას მე და თქვენისთანა ვაცს შუა, სისხლი მოსდევს ხოლმე.

ალვარეს. იქნება! (მარტლდა შეშინებული ყურს უკვდებს.)

დიუმონ. მე ამისთანა საქმეში უცხო კაცს მოწმად არ დავისწრობ. ეს საქმე მხალღოდ მე და თქვენ უნდა კიცოდეთ... დუელში რომ ვერ მომეკალით, რიდადღა მოვიოხებდი გულსა და თქვენ რომ მოგეკალით, სად იქნებოდა სამართალი!..

პლუარეზ. მას...

დიუმონ. მე გადავშინჯე კანონები და მინდოდა შემეტყო, რა ნუგეშს მიჭადიან. მე ნება მაქვს, მოგვკლათ თქვენ, თქვენცა და ეგეტ. მე ნება მაქვს დავატუეგო ჩემი ცოლი და საქვეუნოდ ნამუსი ავსადო... მე ნება მაქვს გავეყარო მშვიდობიანად... რაც უნდა მოხდეს, მაინც იმას უზატიურება რჩება წილად, მე მასსაწად აგდება, ბავშვს კი სირცხვილი, თუძცა ბრალი არაიგერი არა აქვს... სასტიკი კანონია... უნდა აეცილებინა ეს ამბავი... მე მიტოვების უფლებადა მაქვს... რა ვქნა—მინდა მოგიტეგოთ, მაგრამ მეც კაცი ვარ და ღონე აღარ მომდევს, თუძცა სურვილი კი დიდი მაქვს, მალღა ვადგე თქვენზედ. რაც უნდა მსურვალე ყოფილიყო თქვენი სიყვარული, მაინც ასე არ იქნებოდა, არ წამოწითლებულიყავით, არ გებრძნოთ, რა ცეცხლშიაც ჩამაგდეთ... რა გამოუთქმელს, უშველებელს ტანჯვაში... თქვენ წამიწომიდეთ ჩემი გუშინდელი... ჩემი დღევანდელი... ჩემი ხვალინდელი ბედნიერება... წამართვით ცოლის სიყვარული... ფუჭად ჩამიტარეთ მამის იმედი... ფუჭად ჩამიტარეთ თვით თქვენდამი მეგობრობაც... ამ გულში მარტო თქვენ სამნი მევანდით!...

პლუარეზ. (აღვლევებული.) ბატონო ჩემო! (მატილღა დაჩოქილია და ჩუმადა ტირის.)

დიუმონ. საზოგადოებისაც უნდა სხვათაგან ვახვერო საქმე...
 ღანის ქვეყნივე ჩემს თვალში წარმომადგენელია საზო-
 გადოებისა: თუქი, უსამართლო, დამცინაჲ; ესე ესლა
 მოჭყეება ძითქმა-მითქმას და ქვეყანაც განიმეორებს მის
 ნათქვამს. აი რასა გთხოვთ: თქვენ, ალფარეს, ამ ხალხის-
 ე მომთხოვეთ ვინანის ძალით თქვენი თუელი სრულად
 და მომთხოვეთ დანიშნულს ვადამდე ეს მე გამაღარ-
 ბებს.

ალფარეს. ეგ სომ უსინდისობაა ჩემგან.

დიუმონ. განა თქვენგან ეგ პირველი და უკანასკნელი იქ-
 ნება!

ალფარეს. მერე...

დიუმონ. ნუ თუ გგონიათ რომ ესლა ერთს გრძობსაც არის
 დავინჩენ იმ ქონებიდამ, რომელთაც თქვენით შევიძინე?...
 მე მინდა რომ ესე მოიქცეთ თქვენ. მე მინდა გავლატა-
 დე და გავლატაკდე თქვენის მიზეზით.

ალფარეს. მე რომ ეგ არ მოკინდომარ?...
 დიუმონ. თქვენ სომ იცით რომ ჩემი სიტყვა ჩემს დღეში არ
 გამიტყნისა... თუ ან ერთი, ან მეორე გადასვალთ ჩემს
 სიტყვას, ჩემს ბჭანებს, მამინ, პატრონებს გეფიცებით
 ერთს წუთსაც აღარ უცლოცსლებ ჩემ თავს. მე დავტო-
 ვებ წერალს ანდერძად რომ ქვეყანამ იმით ნამდვილი მი-
 ზეზი შეიტყუას.

ალფარეს. თქვენ გინდათ სინდისზედ სული ამალბინრო.

დიუმონ. (წასვლას პირებს.) გადასწევიტო!

ალფარეს. ავასრულებ თქვენს სიტყვას...

დიუმონ. ძალიან კარგი თქვენი ანგარიშები სრულებით გას-
 წარბეულია და ამ ერთს საათში ჩაგაბარებენ ფულსა.

თქვენ ვი ქალ-ბატონო, მიბძანდით. თქვენს მშობლებ-
თან... თქვენ მომთხოვეთ თქვენი მზითვეი და მოიწერეთ
რომ არ შევიძლიანთ სიღარიბის ატანა.

მატილდა. არა, არა... ეგ პატრება აღარ იქნება.

ლიუმონ. მე პატრებას როდი ვაპირებ... სხვა-და-სხვა სასჯელ-
ში ორივეს უფრო სამარცხვინო ამოვირჩიეთ. სასჯელად
უმაღურება გქონდეთ თქვენ!

მატილდა. (ნელა.) მერე ჩემი შვილი!

ლიუმონ. თქვენი შვილი? (მსახურს.) დამიძასე ყანას. (მსახური
გადის.) ჩვენ სამში მხოლოდ მე შემიძლიან უატაოხანს
ქალად გავზარდო. თუმცა აღარაფერი აღარა მაქვს. მაგრამ
ვიშროებ იმდენს, რომ შევიძლო იმის გაზდა. ბედნიე-
რებაში კაცი ვაღებულა იმუშაოს... უბედურებაში კი
შრომას გადაყოფებს გულისა.

ჰანა. აი მეც აქა ვარ, მამა.

ლიუმონ. აქ მო ყანა. დედა-შენი მდიდარია, ნათლია შენი
მდიდარია, მე კი ვაჭარობდი. სომ იცი რა არის სი-
ღარიბე?

ჰანა. ვიცი, მამა, როგორ არ ვიცი.

ლიუმონ. რომელთან გინდა იცხოვრო ჩვენ სამში?

ჰანა. შენთან.

ლიუმონ. დედა-შენი მიდის; წაჭყებო, თუ აქ დარჩები?

ჰანა. შენთან დავრჩები.

ლიუმონ. წადი მოესკიე დედა-შენს. (ჰანა მივა დედასთან, მოეხ-
ვევა, მერე აღვარეზისკენ მიბრუნდება, მაგრამ დედა წელსა სტა-
ცებს და ლიუმონისკენა ჰგზავნის. აღვარეზ გადის ალელგებული.)
ესლა შეგიძლიანთ თქვენ დედ-მამასთან მიბძანდეთ. (მა-

ტილდა გადის.—დიუმონ უნას დაავლებს ხელსა.) გიუკანკარ,
თუ არა?

ქანა. ძიელ, მამა, ძიელ! დედა მალე მოკვა, მალე კნახავ?

დიუმონ. (უცქერის კარებს, რომელშიაც მატყილდა გავიდა.) კინ
იცის?!

(დასასრული.)

დედა-ენა.

ღვთისგან გაჩენილს ყოველს სულიერს,
არ-ფესს, თუ ოთხ-ფესს, სუსტსა, თუ ძლიერს,
მცურავს, თუ მფრინველს, მდილსა მიწიერს,
ფუძემდებელს, თუ მწერს, მძრომსა ბიწიერს,
მის-მისდა გვარად ებოძა სმენა,
ებოძა ღვთისგან მათ მათი ენა.

რომელი როგორ სძარბოს ენასა,
როგორ გვამხილებს თვისსა ღხენასა,
ან მწუნარებას, ჭირს და წყენასა,
კაებას, ჩივილს, გულის ტკენასა,—
გამკებელია ამისა ზენა,
ვინც გვიწყალობა ჩვენ დედა-ენა...

ეს ვიცი მხოლოდ, რომ ღვთის ნებასა,
ვინც კი გადავა,—შეკვდეს ენებასა...
ვერც ვუღალატებთ ჩვენ ბუნებასა,
მისსა კანონსა, განჩინებასა...
მაშ რას გვარგია იმისი წყენა,
რომელმაც მოგვცა ჩვენ დედა-ენა?...

მტრედი ვერ შესძლებს კატის ჩხავილსა,
 ბუღბუღი—ურჩუინს, თევზი—გნავილსა,
 კრავი უმანკო — მელის ხავილსა,
 გვრიტი—ჭიხვინსა, ბუზი—ბლავილსა!...
 ამ წესსა ვხედავთ ღვთიურსა ჩვენსა,
 აქ სჩანს ბუნება და დედა-ენა!...

მიუვარს მე ენა ჩემის მშობლისა,
 რომელითაც «ნანას» მეტყუდა ისა,
 ალერსს მაგონებს დედისას ისა,
 ჩემის ტოლების მღერა-ყლივილსა!...
 ერთ ვცოცხალვარ, მით მიუვარს ლხენა,
 მიუვარს სამშობლოს მე დედა-ენა!

ნუ გცხვენის ძმაო, როცა გაქვს წყენა,
 მშობელს ენაზედ მოთქმა, ცრემლი-დენა...
 აკვანს და სათლავს ნუ ჭკარგავ შენა,
 თორემ დაგწყევლის შენც დედა-ენა!...

ერთ ვცოცხალვარ, მით მიუვარს ლხენა,
 მიუვარს სამშობლოს მე ტიბილი ენა!

თ. რაფ. პრისტავი.

ბადაპარგული მხარე.

(«ხევსურები და ხევსურეთი.» ონზულეა დ—რის გ. რადდესი.)

ზემოხსენებულის სათაურით ამ მოკლე სახში გამოვიდა აღწერა იმ ქართველების ერთ-ერთის ტომისა, რომელნიც აქა-იქ შეხსირულან კავკასიის მთებში და საქართველოს დამცველი წრე შეუდგენიათ. რა ყოფილა მიზეზი ამ საღსთაგან ასეთის უგზო-უგეგო, ძნელად საცხოვრებელ ალაგების ამოჩვენისა: მარტო მტრებისაგან შევიწროება, თუ კიდევ სხვა რომელიმე მიზეზი—კაცი გადაწყვეტილს ვერას იტყვის, მაგრამ ჩემის აზრით კი უფრო პირველი უნდა ყოფილიყო. რადდეს წიგნში აღწერილ ხევსურებს სხვა ჩვენს «მთიულელებს», უფრო გასაჭირი ადგილები ამოურჩევიათ საცხოვრებლად: უგზოობისა და დიდის, გძელის, ზამთრების გამო, ისინი თითქოს მოწყვეტილნი არიან მთელს ქვეყნიერებას.

ხევსურეთში 50 სოფლამდეა; თითო სოფელში სამოც-სამოცს კომლზედ მეტიც ჯ ასე მჭიდროდ სხვა ჩვენს მთებში მთიულეები არსად არ მოსახლობენ. ხევსურებს სრულის სიწმინდით შეუხსავთ ჩვენი ქართული ენა; შესანიშნავია მათი სპარტანულად შვილების აღზდა, მათი სპარტანულივე ცხოვრება, ჰატიოსნება, გულადობა, მათი ახირებული ჩაცმა-დახურვა, რომელიც განსაცვიფრებელია და საინტერესოა თვით უცხო-გაყარისათვისაც და მეტადრე ჩვენ ქართველებისათვის.

ბ. რადდეს წიგნი არის გამოცემული რიგანის სურათებით და კარგა მოზდილია. თუმცა მართალია ამ წიგნში ბევრი ნაკლებეკანება, ნამეტნავად ეტნოგრაფიულის მხრით, მაგრამ, ჩვენდა სასიერცხვილოდ, ჩვენ ისე ცოტად ვიცნობთ ჩვენს მოძმე მთიულეებს და მათ შორის ხეკსურებსაც, რომ რაც უნდა ნაკლებად იყოს შედგენილი იმათი ამბავი, რაც უნდა ცოტა იყოს ნათქვამი, მანც უნაყოფოდ არ დაჩება და რადენსამე სარგებლობას მოგვიტანს. ბ. რადდეს ხეკსურების ჩვეულება, წესები და ცნობრება უფრო ბ. რ. ერისთავის წიგნის თანხმად აუწერია და ამას თითონ აკტორიც არა მალავს; ის ამბობს: «...ზოგიერთი, ე. ი. ეტნოგრაფიული ნაწილი მაქვს ამოკრეული ბ. რ. ერისთავის თხზულებიდან, ზოგიც იქ მყოფ ჩინოვნიკებისა და სასულიერო პირთაგან ნამბობი და აღაგობრივ შემოწმებული...» მაგრამ ბ. რადდესთვის, ვერც ბ. რ. ერისთავის თხზულებას, ვერც მღვდელ-ჩინოვნიკობას და ვერც აღაგობრივ შემოწმებას ვერა უშველია-რა. ენის უცოდინარობას ბევრი ისეთი რამ უთქმევინებია, რაც ხეკსურეთში ან სრულებით არ არის, ან სულ სხვა მნიშვნელობა აქვს. ესევე შეცდომილება სჩანს სხვა-და-სხვა ადგილების სახელებში, რომელნიც უწყალოდ არიან დამსხინჯებულნი: ამას თითონ აკტორიცა გომნობს და ამბობს:

«...მაგრამ ამ უკანასკნელების ცნობებს» ესე იგი მღვდლებისა და ჩინოვნიკების ნამბობს და აკტორისაგან აღაგობრივ შემოწმებულს, ვეცდი სიფთხილით უნდა ენდოს. რომელმა მოგზაურმაც კი არ იცის იმ ადგილის ენა, იმულებულია ცნობის მოსაგროებლად მიმართოს ან სასულიერო წოდების პირთ, ან იქ მომსახურე ჩინოვნიკობას. პირველნი, თუმცა ქართველთაგანნი არიან და ადვილად შეეძლოთ, შეესწავლათ ხეკსურ...

ბის სსე და ხასიათი, მაგრამ, როგორც სასულიერო წოდების პირნი, ისინი მარტო მართლმადიდებელ ქრისტიანობის გაერთიანებასა ცდილობენ. ჩინოვნიკები კი დიდის გულ-მოადგინებით (?) ეჭვკვიან თავიანთ სამსახურის მოკალებას და ჩასაკვირველად, არაერთხელ უურადლებას არ ადევნებენ თავიანთ ხელში ძეგლ-საღვთის ჭკუის მოძრაობას...» თსს. რადდესი გვ. 16.

აი სხვათა შორის ამ გვარად ცნობების შეკრების ნაყოფი:

ერთს ადგილს რადდე ამბობს, რომ ხეკსურეთში სხვადასხვა სოფლები ერთსა და იმავე ადგილს სხვადასხვა სელს აჩქებენ.

ეს მე შემტდაჩს აზრად მიმაჩნია და ამ გვარი შეცდომად ადვილად აიხსნება, თუ ვიცით, რა გვარად მოგზაურობდა რადდე ხეკსურეთში.

რადდე მოგზაურობდა, როგორც «უმაღლესის ბძანებით» დანიშნული პირი, თან ახლდა ვიღაცა ჩინოვნიკი გოჭიკვი, ურიადნიკი, ჩათრები და ამ გვარის სვიტით დადიოდა სოფლით სოფლად. ხალხი ამ გვარის სტუმრებისაგან ყოველთვის რამე უსიამოვნო ამბავს მოელის და ბ. რადდესაც თავის პატივ-საწყობის სვიტით, უეჭველია, ამ გვარს სტუმრად ჩასთვლიდა. თუმიტა რადდე არც არავის იჭერდა, არც არბევდა და მარტო გადაჭყიდებოდა ხალხს თავისის განუწყვეტელის კითხვა-პასუხით, მაინც შეიძლებოდა ხალხსა ჭკონებოდა, ალბად ეს კაცი ლუდების ქვაბებზედ ცნობებსა ჭკრეთს, მათსედაც ბაჟის დადებსა აპირებს, როგორც მაგალითად არყის ქვაბებზედ დაადესო. რა კი ხალხში აღიძვროდა ამ გვარი ეჭვები, ვერას შეეშინებოდა, არა წამოგვცდეს-რო და ვინ იცის, რა

სახელს არ მოუგონებდენ შთებს, გორაკებს, თუ მდინარეებს, რადონდაც დაუმატიებელი სტუმრები ჩჭარა თავიდან მოეშორებინათ. ახლა ამას დაუმატეთ უეჭველი ძალის დატანება ურიადნიკ-ჩაფრებისაგან ცხენებისა და სახლების შოვნის დროს, რა გვარს უსიამოვნებასედაც ბ. რადდე თავის თხზულების ზოგიერთს ადგილებში გაგვრით ამბობს და ეს სრულებით სავკმარისია, რომ ხალხი გამოსცლოდა იმათ და ერთი სიტყვაზე არ ეთქვა მართალი.

ის მთარგმნელები და მსლებლები, რომელნიც ბ. რადდეს თანა ჭყავდა მაზრის უფროსისგან იუვენ დანიშნულნი და ესენიც არა მცირედ შეაყდენდენ ამ ცნობის მოყვარე პირს, და თუძცა მართალია, თითონაც ავითხილებს მკითხველს იმათ შემწეობით შეკრებილს ცნობებებს შესახებ, მაგრამ აი ერთს ალაგას ეს სიფთხილე თითონ ავტორსაც, როგორ თავიდან ასცდენია: რადდე ამბობს:

«...თავად ჩოლაყაშვილმა (მაზრის უფროსმა) ჩვენ გაგვატანა რჩი «ეტიკი»,» თუძცა ქვეითა სჩანს რომ რჩეოდ მეტონი იუვენ... ერთს მათგანს ერქვა გიორგი გოჯიევი და იუოთვითონ მაზრის უფროსის, თ. ჩოლაყაშვილის თარჯიმანი... ამ პატროსანის და გულ-კეთილის კაცის (ე. ი. გოჯიევის) წარმოსადგენად ისიცა ემარა რომ, სადაც კი მივიდოდით, თუნდა იქ მცხოვრებლებს ცუდი ხმაცა ჭჭონოდათ, მანც იმას (გოჯიევს) «პაპას»(?) უწოდებდენ...» გვერ. 172.

«პაპა», მთის ხალხში ერთი სახელთაგანი არის და ამ სახელს არავითარი მნიშვნელობა არა აქვს. მაგრამ ბ. რადდე ეტრე არ უფურებს საქმეს; ის რადცა განსაკუთრებით მნიშვნელობას აძლევს.

«აშკარაა, ამბობს ის, რომ ეს უბრალო, უმნიშვნელო»

ჩინოვნიკი, რომელსაც ბრიყვს და გაუნათლებელ ხალხში ამ სახელს (ჰაშას) უძახდენ, უნდა ყოფილიყო ყოველთვის და ყველასათვის პატიოსანების იდეალი; უამისოდ «ჰაშას» არავინ დაუძახებდა.»

შეძიდიან, დავარწმუნო, ბატონი რადდე, რომ გოჯიკეს „ჰაშას“ მხოლოდ იმისთვის ჰქვიან, რომ ის სხვებისგან გასწავლიან. ამ აზრით შეიძლებოდა იმას „დათუნა“ „ბერდია“ ან კიდევ სხვა სახელი რქმეოდა. ჩვენს მთაში თავის დღეში მკვალითი აწა ყოფილა, რომ რომელიმე ღირსებისათვის მეტი სახელი დაერქვათ. სახელს „ჰაშას“ მთაში არავითარი მნიშვნელობა არ აქვს და თუ ბ. რადდეს მიუღია რადდე, ამისი მიზეზი აღბანდ ავტორისაგან რომის ჰაშის მოგონება ყოფილა. თითონ გოჯიკესაც არ აუხსნია ავტორისთვის ეს შეცდომილება, უეჭველია, იმ აზრით, რომ ავტორის თვალში აქწია და რამე მნიშვნელობა მიეღო. აი ამისთანა გზის მჩვენებლებისა და საქმის ჭეშმარიტად გადმომტყუების ხელში ჩაგარდნილი ბ. რადდე მოგუითსრობს ხეასურების ცნობრებს, ჩვეულებას, ზნესა და ხასიათს. მივევით ბ. რადდეს და კეტადოთ შეძლებისა-მებრ, გაჯასწოროთ მისი შეცდომილება.

ხეასურეთს გარშემოტყუილი აქვს მუდამ ყინულიანი მთები, სდაც არც გზა არის, არც კვალი. ზაფხულობით ეს ადგილები წარმოგვიდგენენ მშვენიერს, გამწვანებულს მთებს, მრავალფერ სუნელიან მცენარეობით მოფენილს. ზოგან არის ტყეებიც, რომელთაც ხალხი წმინდა ალაგს უძახის, უფთხიფდება და არავის აჩხინებს. ბევრგან გადმოჩუხჩუხებენ მშვენიერი ანკარა წყაროები, რომელნიც განკებ გაციებულს მზავსებან. იქვე კიდევ ცამდის ამართულან კლდეები თით-

ქოს ცუდით იყენენ ჩამოჭრილნი და მათზედ რძესავით თეთრი ჩანჩქერნი გადმოქანებულან.

ჩინებულაია ზაფხული სევსურეთში, მაგრამ ისიც წარმოდგინეთ ზამთარი რა უნდა იყოს:

ადრე შემოდგომიდან გვიან გაზაფხულამდე სევსურეთი თეთრად გადალესილია და ყოველის მხრით სალხს გზა შეკრული აქვს. ყველგან საყენის სიღრმედ თოვლი წევს; ანც მიმსკლელ-მომსკლელია, ანც მგზავრი! წამ-და-უწუმი მოდის ძიხს თოვლის ზვავები, ზოგი ისარსავით გასქარებული, ზოგიც ხელი, წყნარი! მთელი ზამთარი უსაქმურად უნდა ისხდენ და ისე ატარებდენ სევსურები თავიანთ დღეებს; ათასში ერთხელ „მზორისკენ“ (მზის მხარე) თუ წავა ვინმე „ნადირობ“ (ჯიხვობ) და იმით გაირთობს სევდიანს გუფს, თორემ სხვა დროს გატარებს ვინ აღირსებს. ყინვა და სიცივე, ბ. რადდეს სიტყვებით, რცს გრადუსამდე აღის, მაგრამ ვკოჩებ ზოგან ბევრად მეტი უნდა იყოს, რადგანაც ზოგიერთი სოფლები ექვსი ათას ფუტზედ მაღლა დგანან, მაგალითად — „გურა“ 6,500 ფუტის სიმაღლეზედ არის.

სევსურეთის სიმაღლეზედ, ბ. რადდეს ამბობს, რომ დიდად ღარიბი არისო და ქერიც კი ერთი-ხუთს მეტს ვერ აძლევსო. არ ვიცი, ვის სიტყვებზედ აფუძნებს ამ გამოკვლევას ავტორი, მაგრამ ეს კი საჩუქარია, რომ მთის მამულებში საზოგადოდ და სევსურეთშიაც, რაც კი მოდის, ბლამად მოდის. მართალია, იქ სხვა-და-სხვა მოსავალი არ იცის. სევსურეთში კაცი ვერ მოიყვანს სთლურს, სიმინდს, საზამთროს, ნესუს, ყურძენს და სხვა ამ გვარ უფრო თბილის მხრის მცენარეებს, მაგრამ იქ მოდის მშვენიერი დიკა, სვილი, შვრია, ქერი და თითქმის ყველა ფენის მოსავალი. სევსურეთში, მარ-

თაღია სენა-თესვას არ მისდევენ და ბ. წაღვე კერა ნახავდა
 გაბმულ გუთნეულებს და უწმეულებს, მაგრამ ეს არ არის სა-
 ბუთი მიწის სიღარიბისა; ხალხს რომ მდიდარს მიწაზედ არა-
 ფერი მოჭყვადეს, მიწისა რა ბრალია! სეკსურების სიღარიბის
 მიზეზი მიწა კი არ არის, იმათი დაუდევენლობა და გზის
 უქონლობაა. მომეტებული მოსავალიც რომ მოუვიდოდეს ვის-
 მე, გასაყიდად კერსად გაიტანს და უსარგებლოდ დარჩება. ამას
 გარდა სეკსურეთში არის მდიდარი სასაფხულო სამოწიკებო,
 რომელიც ქონად აქცევს საქონელს და რძის სიმსუქნესა და
 ლაღიანობას რომ ბარის ხალხი კერც კი წარმოიდგენს. ამ გვარს
 მდგომარეობაში ჩავადრინელი ხალხი, რასაკვირველია, უფრო
 საქონლის მოვლას მიჭყობს სელს, ვიდრე მიწის მოშობას და
 სხვათა შორის ეს უნდა იყოს მიზეზი, რომ წაღვე სეკსურ-
 ეთის მიწა ღარიბი, მოუსავლიანი მიწად სჩვენებია.

უოკელს მოგზაურს სეკსურეთში, გააკვირვებს ამ ხალხის
 დაუდევენლობა, საჭმელ-სასმელისა და შინა მართულობის სი-
 ღარიბე. სეკსური არა სჭამს გაცრილს წმინდა ჰურს, ის იმას
 „ქრისტეს ჰურს ეძახის“ და ამ სიტყვებს ლეთიური მნიშვნე-
 ლობა კი არა აქვს; არა, სეკსურის აზრით იმას გაცის განა-
 ზება შეუძლიან და ეს დიდი წინააღმდეგია მათის სპარტანუ-
 ლის ჩვეულებისა. წაღვე კი ამ შემთხვევას მარტო ხალხის და
 მიწის სიღარიბეს აბრალებს. თან ესეც უკვირს რომ სეკსურებს
 ისე ცოტა საქონელი ჭყავთ, მაშინ, როდესაც იმის მოშობელ
 თუშებს, ფშავებს და მოხვეებს კი დიდ-ძალი ფარები და
 ჯოგები გაუჩენიათ. ბოლოს თითონვე ჭბოულობს ამის მი-
 ზეზს, „სეკსურეთში იმდენს თივას ვერ ვგროვებენ, რომ
 გქელსა და ცივს სამთრებში დიდო საქონლის გამოკვება შე-
 უძლებო.“

თუ მიზეზი მხოლოდ ეს არის, მაშ ფშაველები, თუშები და მოხვევები როგორღა იხეიან დიდს საქონელს, როდესაც იმათი და ხეკსურების მდგომარეობა, ჭყარისა და მოსავლის შესახებ, თითქმის ერთ-გვარია? მე ვგონებ, აქ მიზეზი თივის უქონლობა არ არის. არც ფშავებსა და თუშებს ემოკვებათ ბევრი თივა, მაგრამ იქაური დიდი საქონლის პატრონები წამთარში საქონელს თივით კი არა ჭკვებამენ. სამოკარზედ დაუდით უფრო თბილს ადგილებში. ხეკსურების უპირველესი გაჭირება ის არის, რომ გზები არა აქვთ და დროზედ ვერ წაიყვან-წამოიყვანებენ საქონელს, მათი მეზობელი ფშავები, თუშები და მოხვევები კი ამ მხრივ უფრო უკეთეს მდგომარეობაში არიან.

ხეკსურების ღარიბ ცხოვრებასა და მოწყობილობაზედ არა მცირედი მოქმედება აქვს იმათს ქისტებთან მეზობლობას, რომელნიც არ უსვენებენ მათ და წამ-და-უწუმ თავს ეცემიან. სადღა სცალიანთ მუდამ შიმ-ჭკვშ მუათ ხეკსურებს დიდ-ძალ საქონლის გასახენად და იმათ მოსავლედად! ისინი ყოველთვის მზად უნდა იყვნენ მტრის დასახვედრად, რომელიც შეიძლება ახლა ბუჩქს ამოჭყარებოდეს ან რომელიმე ქვის იქით ჩასაფრებულყოფს. ამის გამო ხეკსურები უფრო იარაღზედ წარუჩვენენ; ცდილობენ სხეულის გამაგრებას, ფარ-სმალის სმარებაში გავარჯიშებას და ბავშვობიდანვე მხოლოდ ამასედა აქვთ ყურადღება მიქცეული. ხეკსურის დაშნა, სმალი, თაფვი, ჯაჭვი, ჩაჩქანი ყოველთვის გამართული, გაწმენდილი და მოვლილია.

უწინ ქისტები და ხეკსურები ერთმანერთთან სრულის თანხმობით სცხოვრებდენ, ამლეკდენ ერთმანერთს ქალებს და თუ მტრობა ჩამოუარდებოდათ რამე ერთმანერთში, ეს მტრობა

ბა კერძო საქმე იყო—ორის პირისა; ან ორის გვარეულობისა; ხალხი ვი აჩამც თუ არ ეჩუოდა ამ ჩხუბში, ყოველსავე დონისძიებებსა ხმარობდა იმათ შესარიგებლად. ესეთი მტრობა, ორის ტომის მტრობად არ ჩაითვლება, და როგორც კერძო შემთხვევა, თვით ხევესურებს ერთმანერთშიაღ მოუხდებათ ხოლმე.

დროებამ გაიარა, ხალხი და იმათი მდგომარეობა გამოიცვალა, გამოვიდა შამილი; იმის დროს სხვა-და-სხვა რჯულისა და ქვეყნის ხალხი გამოვიდნენ სხვა-და-სხვა ინტერესებს და ამან წაჭკიდა სამწუხაროდ ხევესურები და ქისტები ერთმანერთს და ერთმანერთის მოსისხლე მტრად გადააქცია.

ძველადგანვე ხევესური არის გმირულის ხასიათისა, გულადი, პატიოსანი და თავ-მოყვარე; ყოველ ყამს მოსისხლე მტერს მოეჯის, და უნდა თვალი ეჭიროს, მოუშინადებელს არ მოასწრონ და სახელ-შერცხვენილი არ დარჩეს.

ვინ არიან ხევესურები და რომელს ტომს ეკუთვნიან? ზისეკმანნი, რომელმაც დაბეჭდა რამდენიმე სტატიის ხევესურებზედ „Русский Вѣстникъ“-ში და რომელსაც რადდე ზშირად იხსენიებს, ამტკიცებს, რომ ისინი ჯვარის ომების დროს მოასულენი არიან და ეკუთვნიან ნემეცების ტომსაო. ბ. რ. ერისთავი კი ამბობს, რომ ხევესურები ქართველებისა, ოსებისა და სხვა მთის ხალხის ერთმანერთში არევით წარმოსდგენო. რადდე ამ ორ აზრის შუა ტრიალებს, ვერ გაუბუნია გადაწყვეტილი სიტყვა წარმოსთქვას და ისე ფთხილობს, რომ ეს კითხვა თავიდან ამუცილებია.

რაც შეეხება ზისეკმანის მოაზრებას, გადაწყვეტით შეიძლება ვთქვათ, რომ ის ამ საგანში სრულებით შემცდარია; ხევესურები რომ ნემეცების ტომის იყვნენ, არ შეიძლება და

რამდენიმე ნემეცურე სიტყვა მანც, ან ადგილების სახელები
 არ დაჩინილიყო ხალხში, როგორც მაგალითსაც ვხედავთ
 ოსებში. მანც ზისეკმანის თხზულება სეკსურებზედ უმნიშ-
 ენელოა, რადგან იგი ისეთის კაცის ნაწერია, რომელსაც, თუ
 არ თავის ხალხში, სხვებში სიკეთე ვერა დაუნახავს-რა. არც
 რადღე გვისსნის რსმეს თავის სიფთხილით. დაჩნა. ბ. რ. ერის-
 თავი, რომელსაც რადენადმე უნდა დაკეთანსმით, მაგრამ
 სრულებით ვი არა. მე ზევეთვე ვთქვი, რომ უწინ ქისტები ზ
 სეკსურები ერთმანერთს ქალს აძლეკდენ და მოუკრდებოდენ
 მეთქი; მაშასადამე სეკსურების სისხლში ქისტების სისხლიც
 უნდა იყოს გარეული. მაგრამ რაც ვი შეესება ოსებს, იმათ
 არავითარი დამოკიდებულება არა აქვთ სეკსურებთან და ისე
 მოშორებულნი არიან, რომ ვერც ვი მოხვდებიან ხოლმე მათ
 მხარეს. სეკსურებს გარს ახვევიათ ქისტები, ფშაკელები, თუ-
 შები, გუდამყრელები (ძთიულები) და მოხვევები. აშკარაა, რომ
 ამ ხალხებთან უნდა ჰქონოდათ სეკსურებს დამოკიდებულობა,
 როგორც მეზობლებთან და არა შორეულ ოსებთან. ესლაც ვი-
 დევ იზრავით გასეკსურებულ ქისტებს, ქისტურის გვართ, რომ-
 ელნიც სისხლს გამოქცევიან და იქ შესიზნებიან. შესვლებით
 ათასში ვრთს ქისტურს სიტყვებს, სახელებს, მაგრამ ოსური
 არც გვარი, არც სახელები, არც სიტყვები არ მოიძეება სეკ-
 სურებში; სეკსურები სწორედ ქართულთა გვარ-ტომობას უნ-
 და ეკუთვნოდენ და ეს მტკიცდება სხვათა შორის იმით, რომ
 მათ შორის ქართული ენა სრულის სიწმინდით შენახულა. ძთე-
 ბისა, სოფლებისა და მდინარეებისათვის დაურქმევიათ სეკსურ-
 რებს იმისთანა სახელები, რომელთაც მნიშვნელობა მართლ-
 ქართულს ენაზედა აქვთ. მაგალითად: «ყაყახოს თავი», «ზემო-
 უბანი», «კვირა-წმინდა», «ხახმეტი», (მეტი ხასა, ნაკადული)

კვადი.) «გორბანი». აი კაცის სახელებიც: „მანია,“ „ნათელა,“ „დათვია,“ „პაპა,“ „ბერია,“ „ვეფსვია;“ წყლების სახელები: „დათვის ხევი,“ „უკანსე“ (უკანა ხევი); «ოსერხევი», «გუდა-ნის-ხევი» და სხვა.

ბ. რადდეს, რომ შემწედ ქართულ ენის კარგი მცოდნე მიეწვია ამ ადგილებში, მაშინ თავის შრომას ბევრად უფრო გაიადვილებდა და თავის აზრს უფრო გაბედვით წარმოთქვამდა. მაშინ იმის სჯასაც უფრო მტკიცე საფუძველი ექნებოდა და იმისი შრომაც იქნებოდა ფრიად გამოსაყენებელი.

მომეტყუელი წილი ხეესურებისა არიან შუა-ტანისა, ჩას-ხმულნი და მხარ-ბეჭიანნი; არიან პირ-ხმულნი, მუდამ წვერ-მოპარსულნი და სახესედ დაჭრილობის ნიშნები ეტყობათ; სიარულით თითქო უსერხულად დადიან, მაგრამ რა კი მთის ბილიკებს შეუდგებიან და შესვდებიან სასტომ ალაგებს, გა-აწყვიფრებენ ადამიანს თავიანთ სიძარდით და მოუღალაობით.

ხეესურები არიან ამაყნი, ლაპარაკობენ მცაცრად და მოკლედ; თვალები აქვთ დიდრონი, მაგრამ მუდამ მოსუტული; რადგან მზის შუქის თოვლზედ ბტყვრიალს ვერ უძლებენ. ეს უნდა იყოს მიზეზი, რომ ხეესურების შემოხედვა უფრო ბღვერას ემზგავსება. ხეესურების ყმაწვილ-ქალებზედ ეს არ ითქმის. იმათ ხშირად ისეთივე კეკლუტი შესედულობა აქვთ, როგორც საუკეთესო სახლებში გაზდილებს.

როგორც საზოგადოდ ქართველები, რომელთათვისაც კი სხვა-და-სხვა ტომების დასლავებს ვერ მოუსწვრია გარუნილობის დაღის დასმა, ხეესურები არიან გულ-წროვლები, პატიოსნები და სტუმრის მოყვარულნი. არას დროს ისინი თავის სიტყვას არ გადავლენ და ვისაც ერთ-ხელ მიურად ხელს გაუშვებენ, აღარ უღალატებენ სიკვდილამდის; ვისაც ტყვის

გაუცვლიან, ან ძმად გაეფიცებიან*) ან დაიშვილობილებენ**), მისთვის მზად არიან თავ-განწირვით ყოველ განსაცდელს მიეცნენ. ამ გვარადვე ექცევიან სტუმარს, რომლისათვისაც კარები მუდამ ღია აქვთ და სოფელში რომ შესვიდეთ, პირველის შემხვედრის კითხვა არის: «მასხინძელ გყავს?» და თუ არა გყავთ, თუნდა არც გიცნობდეთ, მაინც წაგიძღვებათ, თავის სახლში მიგიყვანთ და მოგიდუღებთ ხავეწს, რომელიც საპატრიოსა ჯამად ითვლება.

სვესურები წინაღვანე მართლ-მადიდებელ საწმუნოებისანი ყოფილან, მაგრამ დროთა-ვითარებას და საქართველოს გან მოშორებას რაოდენადღე შეურყევეს ეს საწმუნოება და ზოგიერთი მაჰმადიანთა წესები, როგორც მაგ. პანსაკვეის უქმობა შემოუღებინებია. რადგანაც იქ ნაუერთხი, წიგნის მცოდნე მღვდლები არა ყოფილან, თავიანთგანვე ამოურჩევიათ დევანოზები და ხუცესები, რომელნიც თავისებურადა ნათლადენ და აქარწინებდენ სვესურებს. ჩვენ საკვირვლად უნდა გვეჩვენოს, როგორ ასერსებს ეს ხალხი ჯვარ-დაუწყვლად მშვიდობიანს ცხოვრებას, როგორ იცავს პატრიოსნებას, მაშინ, როდესაც განათლებულს ქვეყნებში ცოლ-ქმრობის დასაცავად სასტიკი კანონებია დადგენილი. მაგრამ, როგორც ეტყობა პან-

*) ძმად გაუფიცების წესი ეს არის: გამფიცველები არაუფით ან რძით სავსე თასში ვერცხლს ჩასჭრიან და ის თასი ფიცით უნდა დასცალონ ორივე ახლად დაშობილებულებმა. მერე დაჰკლავენ საკლავს და მოწმებს პურს აჭმევენ.

***) უბოლოდ მოსაკიდებლად ყმაწვილმა - კაცმა უნდა ამოირჩიოს სახლის უფროსი დედა-კაცი და მუძუზედ კბილი დაადგას. რასაკვირველად, აქაც დამსწრენი უნდა იყვნენ, რომელთაც პურს აჭმევენ. ამ დღიდან უბოლობილი მთელის გვარეულობისგან ნათესავად მიიღება.

ტიოსნების დაცვა უფრო თვითონ ხალხის ზნესა და ხასიათ-
სად უფროა დამოკიდებული და არა კანონების სიმკაცრე-
ზედ. სვესურებში ცოლ-ქმარს შეუძლიან ერთმანერთს თავი
დახანებოს და ამას წინ ვერავინ აღუდგება; თუმცა ამორჩეული
ბჭეები გადახდევინებენ დამნაშავეს. ეს გადახდევინებაც მოქ-
მედობს ხალხზედ, მაგრამ ისე არა, როგორც სინცხვილი
ერთმანერთის შეუფერებლობისა და ის შიში, რომ იქნება მე-
ორედ ქალი აღარავინ მისცეს იმას, ვინც ერთსელ ვერ მოა-
ხერხა ცოლთან მშვიდობიანი ცხოვრება.

რა კი ცოლ-ქმარს ადვილად გაყრის ნება აქვს, ბ. რად-
დეს ჭკობებისა, რომ ქმარს გადაუხდევინებლად შეუძლიან გააგ-
დოს თავისი ცოლი და ამ გვარად რამდენიც უნდა ცოლი გა-
მოიგვადოსო. თუმცა ეს ნება, მართალია აქვთ სვესურებს, მაგ-
რამ შემოხსენებულის მიზეზების გამო ძვირად მოხდება სოლ-
მე გაყრა, და თუ მოხდა როდისმე, დამნაშავემ, ისეთი გადა-
სასადი უნდა გადაიხადოს, რომ ადვილად ვერ აუგა.

ნიშნობა სვესურეთში, უფრო ქალისა და კაცის სურვი-
ლით, ძალ-დაუტანებელიც მოხდება სოლმე, თუმცა ზოგიერთ
შემთხვევაში დედ-მამა აგვანშივე ნიშნავს; მაგრამ ქალს ძვი-
რად გაათხოვებენ ოც იწელიწადზედ ადრე და ამ ხანში საქ-
მროსაც და საწმელოსაც ნება აქვთ მოშალონ ამ გვარი ნიშ-
ნობა. ყველა ჩვენის მთის ხალხისაგან, სვესურები ერთი-ჩვე-
ულებით გაირჩევიან და ეს ჩვეულება ურვათის მიუცემლობა
არის, ე. ი. სვესურეთში საქმრო არ აძლევს ქალის პატრო-
ნებს ქალის ფასს. ჯვარისწყრა უცერქმონიოდ, ადვილად მოხ-
დება სოლმე. სვესურის ძველელი (ხუცესი), რომელიც ნაკურ-
თხი არ არის, პატარძლის სასულში, შავის ჩაუყწით შეუკ-დე-
დოფალს ერთმანერთს მიაგებებს, დაილოცება თავისგანვე მო-

გონილის სიტუაციებით, აკურთხებს სუფრას, რომელიც სტუმრებისათვის არის მომზადებული და ამითი გათავდება სვესურების ვუარის-წერა.

როგორც თითქმის მთელის დედა-მიწის ზურგზედ, ისე სვესურეთშიაც, კაცს მეტი უფლება აქვს, ვიდრე ქალს, მაგრამ ეს ჩვეულება სვესურეთში უფრო თავალ-სახინოა, რადგან თითქმის ყველა შინა-საქმე, ქალსა აქვს თავს მოხვეული. ეს მოვლენაც ადგილად სახსნელია. კაცი მუდამ მტერს უნდა იგებდეს, და თავის სახლობას იფარავდეს; იმას არა სცადიან შინაურს საქმესაც გულ-მსურვალედ მოეკიდოს.

ქალების საქმე არის კერვა, ჭრა, ქსოვა შალებისა, მკა, ხანდისხან ნამგლით თიბა, თივის მოტანა ზურგით, საჭმელეების კეთება და ზურის ცხობა. ამას ყველას ჰატარაობიდანვე სწავლობენ და იმათ შორის ისეთი არავინ არის, ეს საქმეები არ იცოდეს. კაცები კი, ხუნენ, სთიბავენ ცელით, მკაში შველიან დედა-კაცებს, დადიან სანადიროდ და იფარვენ თავიანთ სახლობას გარეულისა და შინაურის მტრისაგან.

სვესურეთში არის კიდევ ერთი ჩვეულება, რომელიც გაირჩევა სხვა ხალხის ჩვეულებათაგან. ეს არის, მშობიარეს ცალკე გაყვანა, სოფლის მოშორებით გაკეთებულს სახლში, რომელსაც „სახესი“ ჰქვიათ. აი რას ამბობს რადდე ამასზედ:

„...როსული ქალი, როგორც კი შეიძლება, მალავს თავის მდგომარეობას, და როდესაც დათარვა შეუძლებელი ხდება, სხვა დედა-კაცები გაიყვანენ სოფლიდან ერთს, ორს კერსზედ, იქ გაუგებებენ ჩაღურს და დაწვენენ; თითონ მაშინვე მოშორდებიან... წარმოიდგინოს მკითხველმა მშობიარეს მდგომარეობა იმისთანა ადგილებში, რომელნიც 7000 ჟუტის სიმაღლე

ლეზედ არიან. დასადაც წაშთის დაძეებში უნდა 20 კრადუ-
საშდე ადის...“ გვ. 75.

თუძეც უნდა უფრო ბეჭრად ძლიერია, ვიდრე რადდე ამ-
ბარბს, მშობიარესთან მოქცევაზე მეტად ვეღურია, მაგრამ ხევი-
სურეთში ისეთი მსუბუქი მშობიარეობა იცინა, რომ ჩვენი გა-
ნასკებული ქალები თავის დღეში ვერც ვა წამდმოიდგენენ. თუ
მშობიარეს ძალიან გაუძნელდა შვილის უოლა, ვაჯები მოემა-
რებთან იმ „სახესს,“ რომელშია ვად-მყოფი მწევს, თათვის
სროლით აშინებენ დასუსტებულს ავად-მყოფს და ამ საშუა-
ლებით უთრამ უადვილებენ შვილის უოლას. ვიდრე მელოგი-
ნე საჩუქშია, ვატარა გოგოები უსიდეენ საჭმელსაშემქლს და
სარგებლიდან წილადებენ. შვილის უოლას შემდეგ, დედა-კაცი
უწმინდურად ითვლებს იმ დრომდე, ვიდრე არ იბანებს. უწ-
მინდურადვე მიანხიათ მენსტრუაციამა (როგში) მდგომი ქალი
და მხოლოდ ვაბანესა შემდეგ ჩასთვლიან ხალხე ვაწმინდი-
ლად.

ახლად დაბადებულზე, თუ ვაწმინ, მამა მეთხასა მართავს და
ასმეცა მეზობლებს ლუდსა და არაყს, რომელსაც თითონვე
ხლიან, და თუ ქალია, იმასე ვთამეობას არავინ აღიარებს.

ბავშვის მოზანათლავად უბლა ყოველთვის ჩაერთხს მღვდელს
მოთწევვენ, ხოლმე, რადგან ამის ქრისტიანობის გამაგრებელს
საზოგადოებისაგან დანიშნული მღვდლები სხსტივად თვალ-
ურს ადევნებენ. თუძეც წათლობის დროს ქრისტიანულს სა-
ხელებს არქმევენ ბავშვებს, მაგრამ ხევისურები სხვა მთის ხალ-
ხსავით, ამ სახელს არ ხევენებენ, მეტს სასელს უძახიან და ამ
მეტისასხელით უფრო იცნობენ ერთმანერთს, ვიდრე ნადლო-
ბის სასულებით.

ხეკსურების უშვილობაზედ წაღდე ამბობს:

„ხეკსურები გვიან ქორწილდებიან წინაღვე ნათქვამის მიზეზით და ესევე მიზეზი გვიხსნის იმათს უნაყოფობას; ძნელად შეხვდებით სახლობაში ორს-სამ ბავშვზედ მეტსა. ცნობილია, რომ უწინდელ დროში სვანებში ჭხოცადენ ზოგიერთს თავიანთ ახალ-დაზადებულ ქალებს და ასე მოქმედობდენ იმ მიზეზით, რომ ეშინოდათ, მეტად არ გამრავლებულიყვნენ და ცხოვრება სამძიმოდ არ გაჭხდომოდათ. ეგევე შეიძლება ვთქვათ ხეკსურთ ქვეყანაზედ.“

„ამიტომაც,“ განავრძობს ბ. წაღდე, „ხეკსურებში, დიდ სიწესხვილად მიაჩნიათ, თუ შვილი ქორწინების შემდეგ ოთხის წლის წინად გაუჩნდათ... და რომ ამ ოთხის წლის განმავლობაში შვილი არ ეყოლოთ, „ჩასახვისთვის შეერთებას,“ ბოლომდის არ ათავებენ...“ 79—80 გვერ.

თითონ ამ სიტყვებიდანვე მტკიცდება ზოგიერთ ცნობებს რა მსუბუქად მოჭკიდებია ბ. წაღდე. ვინ უამბობდა ასე დაწვრილებულს ამბავს ცოლ-ქმართ საიდუმლო ცხოვრებიდან. თითონ ხეკსურები არ უამბობდენ, სასულიერო წოდების პირთ, მღვდლებს არ ეცოდინებოდათ და ჩინოვნიკების სიტყვაზედ დანდობა ვი, თითონ წაღდე ამბობს, ძნელიაო.

მე ათასჯერ მქონია შემთხვევა ამ ხალხის ჩვეულების შეტყობისა, მქონია ხშირი მისვლა-მოსვლა, მაგრამ სრულიად არაფერი გამიგონია მაგ-გვარ ჩვეულებაზედ.

ბევრი ბავშვები ერთად წაღდეს იმიტომ არ უნახავს, რომ ჯვარის-წერის შემდეგ, ცოლ-ქმარი ცალკე გადის და ცალკე მეკომუკს შეადგენს; სხვა მთის ხალხში ვი ბევრჯერ მესამე თაობაც არ იურება და ერთადა სცხოვრობენ. რასა-

კვირველია, ერთის ცოლ-ქმრის შვილები, უფრო ნაკლები უნდა იყვნენ, სანამ ათისა, როგორც სახლობსაც არა იშვიათად შესვლებით მაგალითად „სეკში.“

ა. შაზბეგი.

(დასასრული შეხედვს ნომერში)

ახალი წიგნები.

დავითიანი, ბჭული გურამიშვილის დაგვიხარისხან, გამოცემული გიორგი ზადიკაღიანისაგან, პეტრე უმიკაშვილის რედაქტორობით. თბილისი, 1881 წ.

ვარ ვიტყვით, წიგნები ცოტა გვაქვს; ქართულ ენაზე ბევრი წიგნები იბეჭდება, მაგრამ ზოგი ისეთი წიგნია, რომ შეუძლიან მკითხველს ქართული ენაც მოაძულოს და ქართული მწერლობაც. რასაკვირველია, ამ გვარ წიგნთ რიცხვში არ ჩაითვლება „დავითიანი.“

ეს თხზულება ძვირ-ფასი უნდა იყოს ყოველ ქართველი სავთის ისტორიის მხრით. ჩვენდა საუბედუროდ ჯერ არავინა გვეხვას ქართულ ისტორიის კარგი მცოდნე, რომელსაც შეეძლოს მონოგრაფიების წერა და ჩვენი გაცნობა ჩვენს წარსულ ცხოვრებასთან. ისტორიული თხზულებები არა გვაქვს და მეტი ღონე არ არის, ჩვენი ისტორია უნდა ძველის წიგნებიდამ ამოვიკითხოთ. „დავითიანი“ ამ მხრივ უმნიშვნელო არ უნდა იყოს, რადგან დ. გურამიშვილს მიუღია მონაწილეობა თავის დროინდელ პოლიტიკურ ცხოვრებაში და ამას გარდა ხშირად გამოსთქვავს თავის თანამედროვეთა მოთხოვნილებას.

„დავითიანის“ კითხვა დიდად ასიამოვნებს მკითხველებს ლიტერატურულ მხრითაც. ის არის დაწერილი უბრალო სახალხო ენით, მსუბუქ, საამო-ხმოვან ლექსით და ზოგჯერ

ნამდვილ პროტურის ნიჭით, თუმცა ხან-და-ხან ეტყობა გადაჭარბებული წყალ-წყადაობა და რეტორიკა, მაგრამ ეს ავიწუდება მკითხველს, რადგან მთელს წიგნს გულ-წრფელობისა და ჭკუის ნიშანი აძევს.

„დავითიანის“ აზრი ანუ ტენდენცია, რასაკვირველია, არ მოეწონება ესლანდელს ქართველს, რადგან ესლანდელი მონ-ური სიწინაძე და სხეულის გადაჭარბებული დამონება, რომელსაც ჭადაგებს პროტი, ეველას, სსსსცილოდ და უსარგებლოდ მი-ახნია. ესლანდელი იდეალი გვაქვს, სსსს სენი გვაწუხებს. მაგრამ, როგორც ზემოდა ვთქვით, ეს ტენდენციაც უზრუნველბის დიქსია, როგორც მასალა ჩვენის მწერლობის ისტორიისათვის.

მეტად შესანიშნავია ის შრომა და ცდა, რომელნიც უსმარნია გამომცემელს და რედაქტორს.

წიგნი დაბეჭდილია თვით ავტორის ხელ-ნაწერიდან და მასშია მოქცეული უოკელი იმისი ნაწერი: რელიგიურის ხასიათით: (მაგალ. კვარცხანტის ამბავი, „ტირილი ღვთის-მშობლისა,“ „ღვთის-მშობლის მიცვალების დღის შესხმა,“ და სხვა-ღთა ისტორიიდან აღებული ეპიზოდები ლექსად მოთხრობილნი. ამათ შორის დიდი ადგილი უჭირავს გალექსილსავე რელიგიურ დარბევას.) ისტორიულის ხასიათით (უმეტეს ნაწილად აღწერილია საქართველოს პოლიტიკური მდგომარეობა მე-XVIII საუკუნეში, როცა მეფე ვასტანგი მივიდა მოსკოვს) და წმინდა ლიტერატურულის ხასიათით („მხარული ზაფხული“ ანუ როგორც ხალხში უწოდებენ „ქატივა მწემა,“ ლექსადვე თქმული მოთხრობა, რომელშიც ეველასე მეტად სჩანს გურამიშვილის პროტურ ნიჭი.)

თხზულებას მიუძღვის პეტრე უმიკაშვილის წინა-სიტ-

უკაობა, სადაც მოკლედ ნახებოზია ავტორის ცხოვრება; იმისა ნაწერის. შინაარსი და გამოთქმულია რამდენიმე კრიტიკული შენიშვნა. წიგნი დაბეჭდილია კარგ ქალაქადზე, ცოტა კორექტურულ შეცდომებით, სუფთად. ფასი დანიშნულია ზომიერი; წიგნი 342 შუა-ზომის გვერდით ღირს ერთ მანათად.

თუ უკვლავ შესანიშნავი ძველი ქართული თხზულება დაბეჭდება ასე კეთილ-სინიდისიანად, იმედი უნდა ვიქონიოთ, ძველი დროს შესწავლა გაადვილდება და იქნება აღმოჩნდეს იმისთანა პირიც, რომელმაც გაჭბედოს ასალ გზასზე დადგომა — ჩვენის წარსულის მეცნიერულად გაცნობა...

აქ ასე მოკლედ ვლახარაკობთ გურამიშვილის ნაწერზე, იმიტომ რომ იმედი გვაქვს, „ივერიაში“ გარჩეული იქნება უფრო დაწერილებით ცალკე სტატიაში.

ამავე საგანზე „ივერიაში“ იყო დაბეჭდილი ორი სტატია, (იხ. „ივერია“, 1880 წ. № 1, 2) და ორიოდ შენიშვნაც არის დაწერილი გიორგი წერეთლისაგან, რომელმაც ამათის წლის წინად გამოსცა თავის წინა-სიტყვაობით პირველი ნაწილი „დავითიანისა.“

ემანუილი და ფრინველნი, თხზულება თავადის ს. გ. ტუსიშვილისა. თბილისი. 1881.

არა მგონია, მკითხველი ისეთი უწყალო იყოს, რომ მოგვთხოვოს ამ წიგნის შინაარსის გადაცემა. თუ მაინცა-ღამაინც არ დაიშლით და ანგარიშს მოგვთხოვთ; უნდა გავიტყუდეთ, რომ თუმცა გულ-მოდგინედ წავიკითხეთ თავიდან ბოლომდე ეს „გალექსილი“ თხზულება თავადი ს. გ. ტუსიშვილისა, მაგრამ გაგებით კი ვერა გავიგეთ-რე.

მხოლოდ ერთი რამ შესანიშნავი ამოკაჩინეთ, თავად ტუსიშვილის თხზულებაში. ქართულ ლექსთ-წყობაში სრულქობით საჭირო არა უოფილა, რომ მარცვლების რიცხვი სტრიქონებში თანასწორი იყოს, ან სიმეტრიით განაწილებულა. ახა წაიკითხეთ ეს ხანა თავად ტუსიშვილის თხზულებისა და მიბძანეთ, რითი ჩამოუვარდება ეს ლექსი ჩვენის გამოჩენილის პოეტების ლექსებს, რომელშიაც მარცვალთ რიცხვი სტრიქონებში ერთი-და იგივეა:

«რა ქნას სუმბულმა

«როს ეშხით თროლდეს,

«სატრფო არ უჩნდეს, მაგრამ

«მოდო,» მწარს გაჰკიოდეს!»

ჩვენც დავსვამთ გაკვირვების ნიშანი და მადლობა მოკახსენოთ თავად ტუსიშვილს ამ გვარის ახლის კანონის ამოჩენისათვის!

„იქედის“ ბელეტრისტიკა.

(«შემთხვევის მსხვერპლნი», თხზ. გ. ჭრელაშვილისა — «იმედი» პირველი წიგნი. «მარტიაანთ პაპა» მოთხ. შაქროსი — «იმედი» მეორე წიგნი.)

დღეს ჩვენ გვინდა მივაჩვიოთ მკითხველების ყურადღება ორს მოთხრობას, რომელნიც „იმედში“ აჩიან დაბეჭდილნი და ორიოდ სიტყვა ვთქვათ მათზე, რადგან ჩვენში ჯერ ბევრს არ ესმის, რა არის მოთხრობა და რა მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს მას; ბევრს იმისთანასაც კი არ ესმის ესა, რომელსაც კალამი აუღია და „მოთხრობის“ წერისათვის მიუყვია ხელი.

ჩვენ მიწვევებლად, მოკრძობით შეგნაშნავთ ნაკლულევანებას ამ მოთხრობებისას და მათს ღირსებასა მოკრძობა და სიფთხილუე მეტადრე საჭიროა ახალ-გაზდა მწერლების გასარჩევად. ახალ-გაზდა მწერალი წმინდა სანთელსაჟიო იგონება და ყოველივე სიტყვა მოქმედობს მასზედ. თუ უკმეხდა და დაუდევარმა სიტყვამ ცუდად იმოქმედა და ერის მხარეს მიჭრისა, მასუკან ბეჭდი ცდას საჭირო, ბეჭდი თბილი სიტყვა რომ ხელ-მოკრედ შეთბეს იგი და სხვა სახე, სხვა სასიხით მიიღოს.

პირველი მოთხრობა— „შემთხვევის მსხვერპლნი“ ძალდასდგას მეორეზედ უფრო იმითი. რომ თავიდაც ბოლომდე ერთიანი აზრის გაუკანთი, თავიდაც ბოლომდე ერთს ამბავს მისდევს და სხვა-და-სხვა გარემოებანი არ უშლიან ხელს ავტორს, არ ეჩხინებინ შიგ შუა მოთხრობაში.

ჭკრივი ეგვიპის ზღის ორს თავის ვაჟი-შვილს, დაჭხარის მათ და ცდილობს ოჯახს უკაცობა არ დაეტყოს. დიდიდამ საღამომდე შრომობს, ხან ცხენზედ ჯდება, და საერთო მამულების განაწილებაში ესწრება (ეს ამბავი ქიზიყის ცხოვრებიდამ არის), ხან მეკლეფავ სომხებს სასლში არ უშვებს ჭკალადამაც კი ფიწლით უკან გამოუდგება და „სულ კუდიოთ ქვას აკრუთინებს.“

ოჯახი იკესზედ არის დაუენებული, შვილებიც წამოესწრენ ეგვიპისა; აი უფროსის დაქორწილებას აპირებს; დანიშნა კიდევ ერთს მეზობლის ქალს— თამარზედ. მაგრამ ახლად დანიშნული შვილი ეგვიპისი— სანდრო, ღუკებში მიდის ჰერის საუფლად, რადგან ახლო-მანლო პური არსად იყო. იგიდა ხორბალი, წაიღო წისკვილში დასაფქვავად, იქ ღუკებთან მსუ-

ბი. მოუვიდა, რადგან უნდა და მხარობით სხვაზედ ჩქარა და-
ეფუკა, ამ ხნებში მოჭვდეს ეფემიას უფროსი ნაწილი.

რასაკვირველია ბევრი ძწესეს, ვიქტორმაც, რამდენიც
მაგრამ უფრო უარესი უბედურება დაემართათ კბილები ეფემიას
მეორე ვაჟს, გიგას, ცხვრის წველის დროს, რადგან ბოლმა წა-
მოუარა და თან გადიტანა ორი კვირის ავადიმყოფობის შემდეგ
ესაა კი კვლავ იტანა დედამ მწუხარება:

«შემორცხა ორივე ხელებით თავში და გადაეხვია თამარს; თამარ-
მაც გადასდო ეფემიას ხელი და შესვირეს ორივემ ერთმანერთს; რძალ-
დედამთილი მეცის მწუხარების გამო შესცდნენ ქვივიდან და დარჩნენ
სამუდამოთ ხელ-გადახვეულები.

«დღესაც ეფემიას და თამარი ზეწოვადანვეულები დადიან საფლავ-
ებზედ და უვირებენ ერთმანერთს: «ვინაჲ სანდრო და გიგაო!»

ეს არის მოკლედ შინაარსი ამ მოთხრობისა, თუ წაი-
კითხავენ რასმე უიმედის“ პირველს წიგნში, ისევე ამ მოთხრო-
ბას წაიკითხვენ და ბევრმა იქნება ეს დარიცებაც გამოიყვანოს
ამ მოთხრობიდან, რომ ვატი რაც უნდა ეცადოს და იმსხუოს,
მანინც ეს წუთის-სოფელი ფუჭი და დაუდგრომელია და ვაცს
სტკეათე არა დაეყრება-რისა.

ხვენ ბევრს არაჲ ვატივით ამ მოთხრობის დასასრულის
შეუფერებლობაზედ: იმაზედ, თუ როგორ სარძლოს, ქმრის
სიკვდილის შემდეგ არა დაუშავდა-რა და მახლის შემდეგ ვი-
ტორმაზედ შესცდა; როგორ რძალ-დედამთილი სამუდამოდ ხელს
გადასვეულები დარჩნენ, ეს ბოლო აღბად კორექტურის შეც-
დომიან და იქნება უიმედის“ მესამე წიგნში ეს შეცდომაც
გაასწორონ, როგორც მხარე წიგნში «კოთეჯი“ გაასწორეს
(ისილე უიმედი“ მეორე წიგნი, გვ. 164.) შესანიშნავი უფ-
რო ეს არის; რას ემართლებოდა ავტორი ეფემიას შეიღებს
და რისთვის დაჭხარა ისინი? ან მხნე და შეიღებისათვის თავ-

გადადებულად დედა რად დასტანჯა ისე უწყალოდ? მართლაც
 ლეკებში ჩხუბიც მოხდება ხოლმე, ხანდისხან კაციცა კვდება,
 ხან ბოლძაც წამოუგდის ადამიანს, მაგრამ ეს ისეთი განსაკუთ-
 რებული შემთხვევაა, რომ ამის საზოგადო მოკლენად ჩათვლას,
 ამის განზოგადება დიდი შეცდომაა ავტორისა. ჩვენ იმის
 მიმდევარნი არა ვართ, რომ მოთხრობა უეტკველად დარიგებას
 უნდა აძლევდეს და იმის მაგალითს უჩვენებდეს, რომ მხნე
 ადამიანს უოკვლთვის მისი შრომის სამაგიერო მოეღოს, მაგ-
 რამ როგორ არ ვთქვით რომ ცხოვრებაში უფრო ასე ხდება,
 რადესაც მხნე და ზარმაცი ერთსა და იმავე პირობაში არიან,
 და მოთხრობაც, თუ ის ნამდვილი სარკვეა ცხოვრებისა, ამ
 გვარს მოკლენას უნდა გვიხატავდეს თვალ-წინ.

ერთის სიტყვით ლამაზად იწყობა გიორგი ჭრელაშვი-
 ლის მოთხრობა, ცოცხალის, მარტივის ენითაც არის ნამბო-
 ბი, არც უადგილო გადახვევ-გადმოხვევაა, მაგრამ ბოლო კი
 ისეთი აქვს, რომ სრულებითა ქჭრება მისი კარგი შთაბეჭდი-
 ლება.

უსაფუძვლოდ არ დავამჯობინეთ პირველი მოთხრობა მე-
 ორეს—„მარტიანთ ჰაზას“: ასე გაშინჯეთ, ამ უკანასკნელის
 შინაარსის გადმოცემაც კი გვიჭირდება. ვინ არის ეს მარტიანთ
 ჰაზა? რად არის აღწერილი იმისი ცხოვრება? რა ტიპია წარ-
 მოდგენილი?

თხუთმეტის წლისა რომ იყო „ჰაზა“, მამა მოუგვდა; მე-
 რე მამას „სული აუხსნა“ ე. ი. წირვა გადაუხადა მღვდლის
 წყალობით; მღვდელმა წირვის ფასში ორის წლით მოჰკამაგი-
 რედ დაიჭირა. მერე ცოლი შეერთა „ჰაზამ“; ექვსი ქალი და-
 ეხვია თავსა; მუშაობდა მხნედ, მაგრამ მაინც ვერ ასდიოდა
 ოჯახს. ერთ-ხელ გენახში წოლის დროს სიზმარი ნახა, შეე-

შინდა მალე არ მოკვდეთ, თავისი უფროსი ცამეტისწლის ქალი შერთო ერთს ბრუციანს დალაქს, ზესიძედ შეიუფანა და შემდეგ სული ღმერთს მიაბარა. აი ეს ამბავი არის 44 გვერდზედ გაჭრელებული.

უფერული ცხოვრების აღწერასა და თითონ მოთხრობაც უფერული უნდა გამოსულიყო, იქნება სთქვას ზოგიერთმა, კი ჩვენც ვიცით, რომ გლეხ-წყალების ცხოვრება უფერულია, მაგრამ, თუ მწერალს ნიჭი აქვს თითონ ამ უფერულობაში უნდა მონახოს იმისთანა მხარე, რომელსაც მკითხველის გატაცება შეეძლოს. ავტორსაც მოუნახავს ზოგიერთი ამისთანა მხარე: გლეხი იმიტომაც ცოცხლობს და ტანჯვა-წვალების ცხოვრებას არ უტყუდება, რომ ყოველივე, რაც კი გარშემო ჩრტივად დიდს სიამოვნებას აჩვენებს მას.

«ის (გლეხი) ყველას ივიწყებს, როცა თავის შავ-თვალა ხარს შეჭნედავს მოღრუბლულ თვალებში. უერს არ გიგდებს გლეხი, გინდ მისი ბედ-ილბალი ხელის გულზე გადუშალო, როცა მზრუნველი თვალით უმხერს თავის დოლა-ფურს!... ის (გლეხი) შესვენებას და სიჯკობებას ხარ-კამეჩში, საქონელში, სარში, ტაბიკში, ქვაში და სხვა მის გარშემო მყოფში პოობს. ვის არ უნახამს, რომ გლეხს შეჰყვარებოდეს რიყზე ქვა, აეკიდნოს, წელი მოეწყვიტნოს რამდენიმე ვერსის გამოტარებით და ჩამოღების დროს სიამოვნებით წაელულღუნოს: «მარნის კუთხეთ, საბძლის კუთხეთ»....»

ავტორს მართლაც მიუგნია, რაც აცოცხლებს და ასულადგმულებს გლეხის გულს, მაგრამ მოთხრობისთვის კი ვერ გაამოუყენებია. ზემოდ ამოწყრილისთანა ჭრასები ბევრია მოთხრობაში გაბნეული, მაგრამ იმათ ისე არა აქვთ კავშირი მარტივანთ პაპასთან, როგორც ჩვენ ჩინეთის იმპერატორთან. აი ეს არის სხვათა შორის მიზეზი რომ თითონ მოთხრობა სიტყვების მდინარეს წაუღია და დავიწყების ზღვაში ჩაუგდია.

წაიკითხა, რის ვაიკავალანთ მთელს მოთხრობას და, რომ იგი თხრობა, რა დამოკიდებულა ზნის უსუს ვერას იტყვიან.

მარტო სიტყვებით არ აწის ეს მოთხრობა გატყინდი-სხვა-და-სხვა ამბებიც ბევრია:

ანი გენახში რამ გლეხი მუშაობს ერთს ახველებს, როგორც უტყობა აწერიდამ ჭლეჭი სჭირს, ღაპანაკობენ თავიანთ ბედ-იღბალზედ სამს-რათს გვერდზედ.

— რა დამოკიდებულეობა აქვს მათ ღაპანაკს მოთხრობასთან, მარტიანთ ვაპასთან?

— არაფერი.

გლეხები გენახში მუშაობენ და „კინახი და კინახი“ ბატონის სახლის ბაღკონზედ, სხედან და ღაპანაკობენ.

გვესმის რომ ავტორს ეს სცენა იმიტომ აუწერია, რომ დაგვიანხვოს, როგორ როგორ ბევრსა მუშაობს ეს არაფერი რჩება ხელში და როგორ კი უშრომლად როგორ უკლთამდე სავსება.

— დიდი კარგი აწერია, მაგრამ რა დამოკიდებულეობა აქვს ამ აწერს „მარტიანთ ვაპასთან“?

— არაფერი.

ავტორ მკვლელ შემოკარდა სოფელში, მადლები გამეყდებნენ და გაიგდეს ავტორ-სოფელშივე შემოვიდენ ნახანნიკი და მისი „პროლოგი“ ცხენებით. სოფელელები ქუდ-მოხდილები მიეგებნენ. მართალია, მკვლელც ხშირად შემოდის ხელში სოფელში, ნახანნიკიც „პროლოგიც“ მაგრამ მკითხველმა რა დასძახა, რომ მოთხრობის მაგივრად რაღაც რეცობოდო ამბებს უძებობთ, რომელნიც უბრალო მსუითაც კი არ გადაგიკვრებით ერთმანეთზედ.

მითონ „მარტიანთ ვაპა“ ისეთი ტიპია, რომელსაც ავტორი სრულად თანაუგრძობს: „იქნება ჩვენი ვაპას კული

სხვა გარემოებაში ქვეყნის ნაცარ-ტყეის (?) მჩქეფარე ბაირო-
ნის გულში გამომდგარყო და ესღა კი უწყინარი და უკვდას
მოუყვარული გული გამოვიდაო, ან ამბობს ისე

აი ძანთღა, რა გპირობა ჩაიდინა ერთ-სულ უზამპამ: ბუ
გარანხედ იყო საღსნი გასული და ჩათარძა მათრახნი გააკრა ჰაჰას:

«საბრალომ ტკივილი დიდი იგრძნო, მაგრამ წელში აიმართა.
მხეცმა ჩაფარმა დაჭწივლა და თავში, სახეში დაუშინა მათრახნი. ამ ნა-
ღირის საყვარელი აზრი იყო, სუსნი მიეცა გლეხისთვის, ისე რომ ის
გაქცეოდა და მხოლოდ მაშინ ანებებდა თავს მსხვერპლსა... ჰაჰას დაუ-
თარში გაქცევა არ ეწერა და მათრახს გაქცონდა შლაჰა-შლუჰი... ის
იღვტა ერთს ალაგს, მინამ ამ ნაღირს ცემა არ მოსწყინდა.

«მაშ უნდა ჰქონოდა რაიმე ტკბილი დანერგული გულში ჰაჰას,
რომ ასე იტანდა თავის საზარელს ხვედრს...»

ან ვიცით გულში რა ჰქონდა დანერგული, ეს კი ვიცით,
რომ ძანღვებში თქვენს ჰაჰას სისხლის მაგივრად ღო უნდა
სდგომდა.

როგორ შეეუერება ან ეს სცენა ქართულ გლეხ-კაცის ხა-
სიათს? მოწმად არის დაბარებული ჰაჰა და რადგან სასამარ-
თლასიცი უშინიან და იმ პირისაც, რომლის წინააღმდეგ უნდა
იმოწმოს, ეკედრება მოსამართლეს: ესღავ გამიშვი შენი კვნი-
სამეო, და დაეცემა მუხლებზე ტირილით?!

ანა, თქვენი „ჰაჰას“ ან თქვენის ფანტაზიის ნაყოფია,
ბატონო ავტორო და ანა ჩვენის ცხოვრებიდამ ამოღებული,
ან უცხო ქვეყნებიდამ ჩვენს ლიტერატურაში კონტრბანდით
შემოტანილი.

„იმედის“ მეორე ნომერზედ სხვას ვერას ვიტყვით, იგინა უფკველ ფრანგების ზღვა, ნამდვილი ნაყოფი დიაკონურის შერჩოდისა, რომელიც მოჭყვია შარშან ბ. ნიკოლაძისაგან ამოაჩინილს აკვნურს შერჩოდს.

დაიბეჭდა და ამ დღეებში გამოვა ახალი წიგნები:

რჩეული ლექსები და სხვა თხზულებანი

თ. მიხეილ ბირთველის ძის თუმანიშვილისა

წინა-სიტყვაობა. — ლექსები. — ბაღისაწაიის შადრევანი,
პოემა პუშკინისა. — საღაებო ფურცელი. — ქართული თეატრი
(კორნეიჩუკის დროის.)

ფასი ექვსი შაური.

წითელი შარანი

საყმაწვილო მოთხრობა, რუსულიდამ გადმოღებული

ბიორგი ანდრონიკაშვილისაგან.

გამოცემა წერა-კითხვის საზოგადოებისა.

ფასი ერთი აბაზი.

ი 383
1881

ღროება-ივერია

1881 წელს ურნალი «ივერია» გამოვა ყოველ-თვე არს ნაკლებ სუთის დიდის თახასისა ასაღის უურო ვრცელის პროგრამით და ასაღ თანამშრომლების დახმარებით.

ყოველ-დღიური გაზეთი «ღროება» გამოვა იმავე პროგრამით და იმავე თანამშრომლების დახმარებით, როგორც ქაშაღის გამოდიოდა.

ხელის-მოწერა მიიღება:

თბილისში, «ღროება-ივერიის» რედაქციაში, (გალაქციის პრესპექტზედ, თ. ივ. კ. მუსჩანსკის სახლებში, კლუბის ქვემოთ).

ჭუთაისში: «ღროება-ივერიის» აგენტთან ი. ჭყონიასთან (სილაზედ, მიჩიან ჭყონიას სახლში.)

ქალაქს გარეშე მცხოვრებთ ურნალ-გაზეთი ამ ადრესით უნდა დაიბარონ:

Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Дროѣба-Иверіи.

ფასი.

	1 წლით.	6 თვით.	3 თვით.
«ღროება» & «ივერია» ორივე ერთად	14 მან.	8 მან.	5 მან.
«ივერია» ცალკე — —	7 მან.	4 მან.	2 მან.
«ღროება» ცალკე — —	9 მან.	5 მან.	3 მან.

ურნალ-გაზეთის ფული ხელის-მოწერმა დაბარებისა-თანავე უნდა გამოგზავნოს რედაქციაში.

რომელს ხელის-მოწერსაც კი ურნალის ნომერი არ მიუვა, უმორჩილესადა ვთხოვთ გვაცნობოს რედაქციაში და ვეცდებით მალე გაუგზავნოთ დაკარგული ნომერი.